

MAGYAR TANÍTÓKÉPZŐ.

VIII. EVFOLYAM.

1893. április—május hó.

III—IV. FÜZET.

TANÍTÓKÉPZÉS.

A máconi tanítóképző künlakó-intézetének szervezete.²⁾

Az első nehézség, a melylyel valamely künlakó-intézet (externatus) fölállításánál találkozunk, azon családok megválasztásában mutatkozik, a melyekre a künlakó növendékeket bízni óhajtjuk. Pedagógiai szempontból ugyanis legkevésbé sem lehet közömbös, hogy az ifjak erkölcsileg minő környezetben nevelkednek. A környezet erkölcsi tekintetben, a még teljes öntudatra nem ébredt egyénekre igen nagy befolyással van, annyira, hogy ezzel szemben talán az iskola legbőlcsebb oktatásai is hatástalanok. Mily könnyűvé s termékenyvé válik a tanító működése, ha növendékei — elhagyván az iskolát — alkalmas és vidám otthont, nyugalmas tűzhelyt, tisztességes és szelíd erkölcsű környezetet s buzgóan foglalatосkodó egyéneket találhatnak!

De számíthatnak-e ily nagybecsű előnyökre oly növendékek, a kik mindezek fejében csak mérsékelt tartásdíjt fizethetnek? Milyen családok azok, a melyek eltartásra növendékeket keresnek s fogadnak el? — Olyanok, a melyek ez által némi haszonra számítanak, hogy azzal anyagi jólétüket gyarapíthassák. Általában véve középpallású emberek: alsóbbrendű hivatalnokok, szerényebb foglalkozású egyének, jobbmódú iparosok s oly polgárok, a kik szerény jövedelmüket, koczkaztatás nélkül nagyobbítani óhajtják. Kétségkívül tisztességes emberek, a kiknek erkölcsi élete nyugodtan, szenvedélyek, bűnök és gyarlóságból eredő botrányok nélkül szokott lefolyni, de a kiknek körében igen gyakran bizony csak közönséges érzelmekkel s korlátolt szellemmel találkozunk!

Mindazonáltal e körben is szép számmal találunk oly művelt családokat, a melyek komoly biztosítékot nyújthatnak arra nézve, hogy az általuk befogadott ifjak nevelését helyes irányban fogják vezetni. Ezeket körülményes és gyengéd kutatással kell fölfedezni, a mi csak több évi gyakorlat és puhatolódzás által sikerülhet. Máconban jelenleg a következők szerepelnek, mint olyanok, a kiknek családjában, az igazgató közbenjárása folytán, künlakó növendékek vannak elhelyezve: egy gimnáziumi igazgató, lyceumi tanár, közúti- és hídfelügyelő, egy üzlet-

¹⁾ A Revue Pédagogique 1892. deczemberi füzetében «Organisation d'un Externat» cím alatt megjelent közlemény fordítása De vin at E. a máconi tanítóképző-intézet igazgatójától s a felső közoktatási tanács tagjától.
Szerk.

vezető, biztosító-intézeti főügynök, mérnök-szakértő, kereskedelmi ügynök, tanítók és hivatalnokok özvegyei sät.

A fentebb elősoroltak családjai mind közbecsülésnek örvendenek, s a felfogadott növendékek irányában a legjobb indulattal vannak.

Ez utóbbiak mintegy a család tagjaivá lesznek s általában oly bánásmódban részesülnek, mint a «házhoz tartozó gyermek.» Csakhamar tanítélet is adják tisztelettel párosult háláérzetüknek, a jószágos gondoskodást ragaszkodással s a bizalmat őszinteséggel viszonzva, a miből oly szíves viszony származik, a mely az együtt-élést nyugalmassá s kellemessé teszi. Kivételek e tekintetben ritkán fordulnak elő. Az igazgató sohasem kapott még e részben komoly panaszt sem a családok, sem a növendékek részéről; ellenkezőleg számos bizonyítékot tudna felsorolni, melyek a köztük fennálló kölcsönös tiszteletről és szeretetről tanuskodnak; s valahányszor egy-egy volt növendék Mâconba visszatér, el nem mulasztja, hogy nemcsak örömmel, de egyszersmind kötelességből is, barátságos üdvözlétet ne vigyen ama hajléknak, a mely őt tanuló-évei alatt oltalmába fogadta!

Egészen 1889-ig a város tanítói is azok közt szerepeltek, a kik künlakó növendékeket szoktak tartani. Ez időtől fogva az igazgató többé nem vette igénybe szívességüket. Megjegyezzük azonban, hogy erre legkevésbbé sem személyi tekintetek szolgáltak indító okúl; e férfiakat szakértő működésök — s kifogástalan életüknél fogva, teljes elismerés illeti. De arról győződünk meg, hogy a künlakó-intézmény fogalmával nem igen volna összeegyeztethető, ha a növendékeket egyik iskolából a másikba helyeznők át. Czélszerűbbnek ítéltük az olyan kört, a mely kevésbbé mozgalmas, kevésbbé zajos, egyszóval: kevésbé iskolai s. Azonkívül, távol akartuk tartani növendékeinket az ideiglenes²⁾ tanítókkal való érintkezéstől. Ez utóbbiak ugyanis, átélvén a vizsgálatok izgalmaikat, a köztapasztalat szerint, ebben korban bizonyos lankadtságba, szellemi restségbe esnek, a mi rendes következménye a hosszas és megerőltető tanulásnak, — s másrésről, csak imént szabadúlván fel minden fegyelem alól, szükségét érzik annak, hogy teljes és végleges szabadságukat gyakori kijárkálással kimutathassák. — Mely erkölcsi hatalom volna képes a tanítónövendékeket a velök való érintkezéstől visszatartani. Ezeknek nincs elvesztegetni való idejük; hisz' a mivel rendelkeznek, a legnagyobb szorgalom és erőfeszítés mellett is alig elégséges arra, hogy azalatt iskolai feladataikat elkészíthessék. S az a körülmény, hogy az említett fiatal tanítók és tanító-növendékek kora közt csak kevés különbség van, ez utóbbiakat még inkább kísértetbe hozhatja, hogy amazok példáján lanyhaságba s rendetlenségbe essenek. Különben, nehogy valaki ez általunk kimondott ítéletet félremagyarázza, sietünk kijelenteni, hogy mi a képzőintézetből kilépett eme fiatal tanítókat majdnem kivétel nélkül komoly és becsületes érzelmű embereknek tartjuk. De, végre is, ők még fiatalok, s bizonyos könnyelmű szenvedélyek s a húszéves kor veszedelmes kíváncsiságának hatása alól magukat teljesen kivonni nem tudják,

2) Gyakorlat-szerzés céljából kiküldött, próbaéveket töltő s végleges képesítést még nem nyert fiatal tanítók (maitres stagiaires).

A künlakó-növendékek az egyes családok közt kettesével-hármasával vannak szétosztva. A magányosság rájuk nézve nem volna üdvös; különben egyik család sem volna hajlandó csupán egy növendéket elfogadni, mert ezzel magának semminemű hasznot sem biztosíthatna. Viszont az igazgató egy családnak három növendéknél többet nem akar átengedni, mert különben az internatus hátrányait megszüntetni nem lehetne. E fiatal emberek, átlag véve, *hatvanöt* frankot fizetnek havonként lakásért s ételmezésért. Lakásuk egyszerűen s kényelmesen bútorozott hálószobából áll. Van ebben, ágyon kívül, ruhafogas, könyvállvány, ruhaszekrény, mosdó-asztal, tükör, dolgozóasztal és több szék. E bútorok, a melyeknek rendbentartása a növendékeket illeti, mind jókarban vannak; a háziasszony naponként be-benéz a szobába, hogy a rend fentartását ellenőrizze. Egészen a jelen esztendeig, 1892-ig, a hálószoba szolgált egyszersmind dolgozószobául is. Ez főképp téli időben több tekintetből hátrányos volt; nem egészséges ugyanis olyan szobában hálni, a hol napközben, órákon át többen dolgoztak s a melynek levegőjét a lámpás és kalyha ártalmas és egészségtelen gázokkal fertőztette meg. Ugyanazért az igazgató a családoktól külön dolgozó szobát kívánt s rendszeren kapott is, vagy ilyenek hiányában azon volt, hogy — legalább a hidegebb évszakban — a növendékek az ebédlőt használhassák dolgozó-szoba gyanánt. Ily berendezéssel mindkét fél nyert: egyrészt a növendékek, a kik a tiszta levegőjű szobában jobban alhatnak, másrészt a család, a mely ilyformán több tüzelő anyagot takaríthat meg. A lakás és a családi kör biztosításának kérdése tehát ez idő szerint kielégítő megoldást nyert, s a künlakó növendékek tisztaság és egészség dolgában mindenesetre legalább is oly kedvező — ha nem különb — viszonyok közt élhetnek s dolgozhatnak, mint azok, a kik internátusban vannak elhelyezve.

A mi az ételmezést illeti, épen nem mondható rossznak, legalább a növendékek maguk azzal teljesen meg vannak elégedve. Az étel, a mit kapnak s örömmel fogyasztanak, jó, s a künlakó növendékekre nézve annyiban előnyösebb, mivel nemcsak táplálóbb, de egyúttal az ő idejük szerint is készül.

Lássuk, mifele eledelt kapnak a növendékek rendszerint! — Reggel hét órakor levest; tíz órára kenyeret egy sou-ért; délben és este húst, főzeléket és csemegét. A kis kenyereket, még az iskolába is, friss állapotban, maga a család osztja ki. — E fiatal embereknek majdnem kivétel nélkül nagy étvágyuk van, s a tanulásból eredő nehézfáradalmak s a növekedésben levő szervezet követelményeinek daczára is egészségük, egyes kivételeket leszámítva, eléggé kedvező szokott lenni az eltartási idő egész tartama alatt.

A családok kiválasztása, a lakás és ételmezés kérdésének megoldása után hátra van még annak megállapítása: minő viszonyban legyenek a növendékek az illető családokkal s az iskolával? — Semmi sem lehet inkább zavarbaejtő s kényesebb, mint ez! — Mit követelünk a tanító-növendékektől? Minő mértékben korlátozzuk szabadságukat? Vajjon az egyes tanfolyamok s köteles gyakorlatok elvégzése után teljes szabadságot engedjünk nekik, hogy saját felelősségükre azt tehessék,

a mi nekik tetszik? A bevégzett tananyagot számon kérjük? Továbbá: a tanulás magában az iskolában hány órára terjedjen naponként, s közvetlen vagy csak távoli felügyelet alatt történjék-e? Továbbá megengedjük, hogy szabadon jár hassanak-kelhessenek? — hogy este kijárhassanak s akkor térjenek haza, a mikor nekik tetszik? Vagy megszabjuk nekik, hogy bizonyos meghatározott időn túl az utcán ne jár hassanak? Mindez kívánatosná teszi, hogy pontosan meghatározzuk a szabadság és örendelkezési jog azon mértékét, a melyet e fiatal embereknek, mint tanító-jelölteknek, megengedhetünk.

E kérdés önmagától támadt a képző-intézetek megalapításával egyidejűleg. Hosszú időn át úgy oldották meg, hogy a növendékeket szigorú zárdai életre kényszerítették, szoros és a legapróbb részletekig meghatározott rendszabályoknak vetették alá. Tizenkét év óta azonban a közoktatásügyi kormány sokkal nemesebb intézkedést léptetett életbe. Habár megtartotta is a benlakó-intézetek legnagyobb részét, a fegyelem ezekben hasonlíthatatlanul szabadabb, mint annak előtte volt; a bánásmód sokkal szelidebb s kevésbé önkényes, és a növendékek több szabadságot élveznek, mint régebben; azóta nemcsak csütörtökön és vasárnap, de szünet alkalmával a hét egyéb napjain is szabadon kijárhathatnak. A kormány eddig két künlakó-intézetet állított fel, s ez azt bizonyítja, hogy legalább két iskolában megtörtént a kísérlet arra nézve, hogy a mennyire ez az iskolai követelményekkel összefér, a növendékeknek a legszélső határig terjedő szabadság megadassék.

A következőkben előadjuk, hogyan értelmezzük e szabadságot a nâconi externátusban. Minden növendék köteles rendszeresen megjelenni a tanárok összes előadásain. A legfontosabbak reggel tartatnak, kilencz órától délig; félkettőtől esti hat óráig vannak a mellék-tanfolyamok a rajzból, énekből, a kézimunkából, testgyakorlatból stb. Az új rendszer életbeléptetéséből kifolyólag az intézet esti 6 órától másnap reggeli kilencz óráig, a legtágabb értelemben véve, üresen áll; a növendékek jegyzeteiket s könyveiket magukkal vive, tanáraikkal egy időben elhagyják azt, hogy a szabadban szórakozzanak, vagy annak idejében dolgozzanak minden más szellemi s erkölcsi vezetés nélkül, mint a mi tanulmányaikban rejlik, s csupán azon tudat ellenőrzése alatt, hogy végzett munkájukról majdan, ha felszólíttatnak, számot kell adniok.

Az iskola igazgatósága mindekkoráig halasztgatta az externátussal kapcsolatos gyökeres intézkedések életbeléptetését. Nem azért, mintha akar a fegyelem, akár pedig az erkölcsök dolgában félne a következményektől, de mivel azt hiszi, hogy a tanárok s az igazgató beavatkozása ily módon nagyon hiányos mértékben volna gyakorolható. Azonban mégis úgy intézkedett, hogy a növendékek reggeli hét órától délig — s félkettőtől esti hét óráig az iskolában tartózkodjanak, csütörtök és vasárnap kivételével, a mely napokon délután teljesen szabadok.

A künlakó növendék hat órakor kel, megveti ágyát, rendbehozza szobáját, felöltözködik s gyorsan megreggeliz. Ezután iskolába siet. Az üde és tiszta reggeli levegő megélenkíti s testét-lelkét felfrissíti. Látja, hogyan élénkül meg lassankint az utca; a gazdák, kereskedők és iparosok buzgó tevékenysége tágkörű, de eleven és erős szemléletet nyújt.

neki arra nézve, hogy az életnek törvénye a munka s hogy szégyen és esztelenség volna, ha ő magát az alól ki akarná vonni. Hét óraker ér az iskolába s kilenczig társaival együtt dolgozik. Két jó órányi idő kinálkozik itt számára, hogy az alatt dolgozzék s gondolatait rendbeszedje. Az igazgató, ki minden reggel megjelenik a növendékek közt, tudakozódik egészségük felől, kimutatja róluk való gondoskodását, nyájas megszólítással buzdítja s barátságos intéssel örvendezteti meg őket. A tanárok szükség esetében dolgozataikról tudakozódnak s útbagazítást adnak nekik azoknak gyors és helyes elkészítésére nézve.

Kilencz órától délig, negyedórai pihenővel megszakítva, egymás után három leczkét hallgat végig a növendék. Dében elhagyja az iskolát s ebédelni (francia szokás szerint reggelizni = déjeuner) megy, helyesebben mondva: fut, mert oly korban van, a mikor a gyomor nem tud várakozni. Végre ott ül az asztalnál rendes étkezőtársai közt: egy vagy két tanuló-társával, a házigazdával, háziasszonnyal és ezeknek családjával. Az ebédlő tiszta és rendes; az asztal már terítve van, az evőeszközök tiszták s a tálakból csalogató jó-illat árad szét. A künlakó növendék ebéd alatt nem csak megpihenést, de erősödést is lel. Mialatt az iskolából haza sietett, agya, mely őt órai megfeszített munkában kifáradt, a szabad levegőn felüdült, s jó étvágya kellemes hangulatra ébreszti egész valóját. Cseveg. nevetgél, jókedvre derül s mindamellettt ügyel magára, nehogy valami balgaságot s illetlenséget kövessen el. A társaságban nő, talán fiatal lány is van; tudja, hogy ezek figyelemmel kísérik, ennélfogva szavaira s magatartására ügyel, nehogy valakit megbántson, vagy magát tegye gúny tárgyává. A társalgás majd az iskoláról, a tanárokról s a tanulmányokról folyik, majd a család ügyeiről, majd pedig a helyi és politikai eseményekről. E társalgás bizonyára sem tudományosnak, sem magas színvonalúnak, sem pedig szellemesnek nem mondható; de nem is szükséges, hogy olyan legyen. Csupán tisztességes csevegés, mely a leendő tanítót, a ki nem ritkán nagyon hajlandó arra, hogy csekély tudományát fitogtassa, visszatartja a pedantizmustól. Ha a növendéket valami elkövetett hibájáért, elégtelen dolgozatáért megdorgálták, vagy megbüntették, az is szóba kerül; vigasztalják, bátorítják; igyekeznek keserűségét eloszlatni, vagy nyugtalanságát lecsillapítani. Az ily barátságos együttlét nyugodt környezetben, csendes vídamságot keltő szerény lakománál. kiválóan alkalmas arra, hogy enyhülést nyújtson. Szellentyűhöz hasonló, a mely minden haragot s rossz indulatot eltávolít.

Más szempontból tekintve, az ily együttlét érintkezésbe hozza az ifjakat a való élettel, a melytől a tanulmányokba való elmerülés csak eltávolítja őket; megismerteti velök a mindennapi életben fölmerülő szükséges társalgási formákat. Mennyire különbözik az ily családi asztal a benlakó-ütemezetek közös étkező-termétől!

Ebéd után a növendék visszatér az iskolába, tanulók szokása szerint a leghosszabb úton; végig megy a folyó partján, a körútakon s — nyári időben — egy pillanatra a határba is ki-kirándul. Félkettőkor már ismét az iskolában kell lennie. Az igazgató gyakran megvizsgálja arczat és ruháit; ha észreveszi, hogy arcza halavány, vagy szemei bágyadtak:

aggódó szeretettel tudakozódik hogylétéről; megkérdi, hogy mikor kel és fekszik; mivel töltötte a csütörtöki és vasárnapi szünetet; érdeklődik dolgozatai iránt; megkérdi van-e étvágya? tud-e aludni? — tekintetéből igyekszik kiolvasni elfoglaltságának okát s egész lelkiállapotának mivoltát.

A növendék d. u. félötig gyalul, könyvet köt, vagy másféle kézimunkával bibelődik, — rajzol, énekel, vagy kertészeti teendőket végez. Félőtől ötig sétál, játszik, vagy ha ő van a soron, részt vesz a tisztogatásban. Aztán az alatt a két óra alatt, a mely a vacsoráig még hátra van, ismét tanul, vagy még egy tanórát hallgat végig. Hét órakor a családdal együtt megvacsorál. Nyolcz órakerészt a szabadba, hogy mielőtt az esti tanuláshoz fog, friss levegőt szivhasson. Azt hisszük, helyesen cselekedtünk, midőn a hazatérésre nézve szigorúan megállapított határidőt nem szabtuk meg. Csupán arra figyelmeztettük a növendéket, hogy későre ki ne maradjon, hogy a házbelleket nyugalmukban meg ne háborítsa, s mindennapi teendőit úgy végezhesse, hogy a miatt alvásra szükséges idejét megrövidíteni kénytelen ne legyen.

Ha e részben hajthatatlan szigorúságú szabályt állapítanánk meg, a növendék azt elviselhetetlen nyűgnek tekintené, a melyből minden aron szabadulni törekednék. Egészen más dolog, ha akaratunkat tanácsképpen fejezzük ki vele szemben; a tanács, habár még oly gyakran s még oly élénken ismétéljük is, sohasem viseli magán a kényszer és fenyegetés színezetét. Szűkebb, vagy tágabb értelemben magyarázhatjuk a szerint, a mint a körülmények kívánják, s a növendék szabad elhatározása vele szemben tényleg vagy ha csak látszólag is, érintetlenül marad. Ezért van, hogy a künlakó növendék rendelkezéseinket készséggel követi s erkölcsi fölött is gondosan őrködik. Biztosak lehetünk, hogy télen félkilenczkor, nyáron kilencz órakerészt már: szobájában van. E módszer hasznosnak bizonyult annyiban, hogy a rendszabályok számát megszoríthattuk s a parancsot lehetőleg tanácssal helyettesíthetjük. Nem jó a növendéket arra szoktatni, hogy magát hibásnak érezze; mert az öntudat a gyakori büntetés által elveszti finom érzékenységét. A szabály áthágása, a törvény megszegése mindenkor a bűnösség érzetét költi fel; más az, ha csak oly t a n á c s r ó l van szó, a melyre nem hallgattunk, vagy oly figyelmeztetésről, a melyet tekintetbe nem vettünk.

A künlakó növendék átlag féltizenegy óráig van ébren. Lehetetlen, hogy két óránál kevesebb idő alatt elkészülhessen, sőt némelykor három óra is kell neki. Ha tanulmányaiban elmaradt, ha valami véletlen nehézségre bukkan, ha valamely rosz osztályzatot ki akar javítani, vagy valami pótló-tanulmányt akar végezni: az esetben csak nagyon későn fehetnek le. Ellenben, ha ki van fáradva, ha rosszúl érzi magát, vagy ha sürgős munkája nincs, korán lefekszik anélkül, hogy azért másnap korábban kelne fel. Napi teendőinek végzésében bizonyos kényelmesség kinalkozik, a mi neki nem csak örömet okoz, de hasznos is. Másrészt ez éjszakai munka sokkal szabadabb, kevésbé csendes és lenyűgző. A növendékek egymásközt vitatkozhatnak, egymást kölcsönösen segíthetik s gyakorolhatják magukat a feladatoknak táblán való

megoldásában, egyes tantételek bebizonyításában. Hogy mindez néha idővesztéssel is jár, kétségtelen. De bizonyos mértékben még ebből is hasznuk van: időről-időre a lélek megpihen, nem kábul, nem álmosodik el. Különben, hogy az ilyenü idővesztegetés nem annyira jelentékeny, arról eléggé tanuskodik az a sikeres eredmény, a melyet a növendékek dolgozataik elkészítésében s feleleteik által felmutatnak.

A künlakó növendék szorgalmas, egyrészt, mivel fél a szigorú és elmaradhatatlan ellenőrzéstől, — másrészt, mivel a józan ítélő-képesség benne hamar kifejlődik. Ha buzgalma ellankad; ha rajta az elpuhultság, hanyagság jelei mutatkoznak; ha észreveszszük, hogy lelkét könnyelmű gondolatok foglalkoztatják: ki lesz adva a jelszó, hogy minden tanár, minden következő órában szólítsa fel. Így fogják körül s úgyszólván hajszolják őt heteken át, még pedig oly módon, hogy mindez ránézve a meglepetés színeben tűnjék fel annyival is inkább, mivel egyenes szemrehányást, előleges figyelmeztetést nem kap. Ritka eset, hogy az ily felrázás kívánt eredmény nélkül maradjon. A növendék öntudatra ébred s visszatér a rendes kerékvágásba. Ha azonban továbbra is közömbös marad, ha rossz indulatai meg nem változnak; s ha a bezárás — mint természeti és előre látható következménye az elégtelen osztályzatnak — sem képesek megjavítani: az esetben az igazgató értésére adja, hogy szabadságát nem fogja fel helyesen, hogy visszaél vele s arra nem méltó, — és hogy vele szemben kivételes rendszabályokat kénytelen alkalmazni. És e korlátozó rendszabályok — ha a szükség úgy kívánja — fokról-fokra szigorubbak lesznek, s büntető hatásuk sokkal érzékenyebbé és súlyosabbá tehető, mint a belakó intézetekben.

Vasárnap reggel a künlakó növendék csak nyolcz óraker jelenik meg az iskolában, hogy vallásos kötelességének, meggyőződése és szíve sugallata szerint, eleget tehesen. Csütörtökön és vasárnap délután teljesen szabadon rendelkezhetik idejével. Ha tetszik, az iskolától és tanároktól távol, minden felügyeletől menten töltheti azt. Régebben az ily kirándulások alkalmával kénytelen volt egyenruhát ölteni. E kötelezettség ma már megszűnt s nem hiszszük, hogy reá szükség volna. Az egyenruha — első sorban — mint a testvéries bajtárság szembe-tűnő jele, arra való, hogy a nagyszámú növendékek minden más jeladás nélkül egy pillantással felismerjék egymást; ámde e külső jel ott, a hol ötven tanítónövendék csatlakozik szorosán egy csoportba, teljesen fölösleges. Erkölcsei tekintetben ösztönző és fékező hatása is van az egyenruhának. Ösztönző, amennyiben ha valamely testület, kisebb vagy nagyobb társulat jelvényeül fogadja, a vele járó kitüntetés és tisztelet azokban, a kik viselik, az együvértartozás és bizonyos felelősség felemelő érzetét kelti föl. Úgy de ez ifjak közül hánynak van annyira kifejtett érzése s érett értelme, hogy mindezt kellőleg felfogván, magaviseletét a szerint irányozza? Az egyenruha erkölcsi tekintetben zabolázó hatással is van, s kétséget sem szenved: az a gondolat, hogy ily öltözetben azonnal ráismernek, nem egy növendéket tartóztat vissza valamely ballépés elkövetésétől. Az egyenruha viselésének kötelező volta a növendékre azzal a hatással van, hogy mindig és mindenütt

iskolában érzi magát, folyton szeme előtt lebeg annak szigorú ellenőrködése, esetleg büntető hatalma. S ily szempontból tekintve a dolgot, kérdezzük: nem válik-e e ruha türehtetlen «libériává»? Megengedjük, hogy ez öltözet a növendéket körültekintővé teszi, de hogy egyszersmind okosabbá is, azt — úgy hisszük — senki sem fogja állítani. Ellenkezőleg méltán tarthatunk attól, hogy az ifjakat cynismusra s képmutatásra kényszeríti.

Végül: az egyenruha viselésének kötelezővé tétele egyértelmű az externatus jellegének megszüntetésével. Hiszen, ha a szabadság annyira veszedelmes, hogy annak élvezése közben a növendéket csakis a büntetéstől való rettegés óvhatja meg holmi gyarlóság elkövetésétől, akkor azt a nevelésből egyáltalán fogva ki kell küszöbölni s vissza kell térni újra a régi benlakó-intézetekben divatozott szigorú fegyelem gyakorlásához! Csakhogy — szerencsére — a dolog nem úgy van! Mâconban az egyenruha szép és jó viselet, s az igazgatóságnak van rá gondja, hogy — amennyire lehet — csinos jellegét megtartsa; s gyakran megesik, hogy a növendék — épen azért, mivel arra kötelezve nincs — saját tetszéséből örömmel felölti s látható büszkeséggel viseli.

Meg kell vallani, hogy a csütörtöki és vasárnapi szünet élvezése nem esnék meg minden baj nélkül, ha a kellő óvóintézkedésről megfeleledkezni. Hat órán át tartó folytonos tétlenség gyöttrően hosszú és unalmas. S a künlakó növendékeknek kezdetben nem volt más eszközük arra, hogy ez időt megrövidítsék s kellemessé tegyék, mint a teke- és kártyajáték. E miatt oly elszomorító visszaélések kaptak lábra köztük, a melyeknek kellemetlen következménye az új rendszer jó hatására is felettébb bénító volt. Az igazgató ez okból mindent elkövetett, hogy a növendékeket a kávéházak látogatásától elszoktassa. Kezdetben kérte őket, hogy ömaguk iránt való szeretetből legalább a külvárosi félreeső vendéglők és rossz hírű színielőadások látogatását kerüljék, s inkább járjanak oly helyekre, a hol válogatottabb és tisztességes közönség szokott összegyülekezni; sikerült őket távol tartani az olyan lebujoktól is, a hová játék és borozgatás, czéljából szoktak néha-néha elrejtőzni. Gyakori és barátságos beszélgetés közben rávette őket annak bevallására, hogy nyilvános helyeken a város előkelő polgárai bizony nem igen szoktak megfordulni. Hozzá tette, hogy tanáraik szeretetére és becsülésére csak az esetben számíthatnak, ha az ily helyiségek látogatásától tartózkodni elég józanak lesznek. Minden héten tudakozódott, vajjon ellent tudtak-e állani a kísértésnek. S egyrészt a vágy, hogy tanáraik becsülését kiérdemeljék, másrészt az attól való idegenkedés, hogy ballépésüket hazugsággal s képmutatással igyekezzenek palástolgatni, lassan-lassan a jobb útra térítette őket. Az igazgató egyúttal értésükre adta, hogy egészségüknek inkább javára válik, ha a városból kísértálnak s a szabad természetben tesznek nagyobb kirándulásokat, s ha épen elfáradnak, a városba való visszatérés előtt valamely tisztességes falusi vendéglőben megpihenhetnek. Ez ajánlat eléggé kecs egetető volt rájuk nézve. Mindazáltal a város igen sokszor visszatartotta s a kávéház ezentúl is nem egyszer erősen csábítgatta őket. A bresse-i és mâcon-i

hosszú fehér országút, unalmas egyhanguságával nem tudott rájuk vonzóerőt gyakorolni.

Az igazgató végre is belátta, hogy az ifjakat a kávéházi mulatozástól nem vonhatja el másképp, ha csak e helyett oly magasabb természetű élvezetekről nem gondoskodik, a melyek úgy értelmüket, valamint kedélyüket is kellemesen foglalkoztathatják. E czélból intézkedett, hogy a növendékek kellő gyakorlatot szerezhessenek a tájképrajzolás elemeiben, s ajánlotta nekik, hogy a város környékén található romok és festői tájrészletek képét gyűjtsék össze egy albumba. Azonkívül érdeklődött a növendékek gyűjteményei iránt, s felszólította az ifjakat, hogy állítsanak össze herbáriumot, a mely magába foglalja ne csak a közönségesebb, hanem azon ritkább növényfajokat is, a melyek nehezebben hozzáférhető, meredek helyeken találhatók. Majd pedig rovar- és ásványgyűjtemény összeállítására buzdította őket; továbbá, hogy e nemű foglalkozásukat még változatosabbá tegye, ellátta őket minden szükséges eszközökkel abból a czélból, hogy iskolai muzeumot létesítsenek s maguk számára tanszergyűjteményt állítsanak össze. Végül, egyetértve a megyebeli gazdasági-intézet igazgatójával, utasította a növendékeket, hogy vizsgálják meg a talaj viszonyait, kísérik figyelemmel az aratást, szüretet, s általában a környéken űzött gazdasági foglalkozásokat. A növendékek önmaguk által választott időben kettessel-hármasával, havonként egyszer vagy kétszer kirándulnak a kijelölt helyekre, vizsgálódnak, tudakozódnak, jegyzeteket készítenek s tapasztalataikat jelentés alakjába öntve az illető tanárnak átszolgáltatják.

Ily módon ez iskolán kívüli foglalkozás segítségével a semmittevés veszélye el van hártva. Csütörtökön és vasárnap, ha az idő megengedi, a növendék elhagyja a várost, kimegy a mezőre s a gyalogútak felhasználásával bejárja a vidéket; megmászsa a lejtőket; útközben tájképvázlatot vet papírra; meglátogatja a majorokat és gyárakat, s büszkeségének tartja, ha nem üres kézzel térhet vissza. Mennyivel érdekesebb az ily szabad kirándulás, mint az országúton való czélnélküli bolyongás, mely semminemű élvezetet nem nyújt! Nem is számítva azt, mennyire gyakorolja az izmokat s a tüdőt, mennyi kedvező alkalmat nyújt a leendő tanítónak, hogy észlelőképességét kifejleszsze, mennyire ébreszti benne a kezdeményezési hajlamot s a kutatási szellemet. — Manapság a künlakó növendék csak nagy ritkán téved a kávéházba: e betegségből szerencsésen kigyógyult. Ha a baj esetleg mélyebb gyökeret ver s makacsabb természetű, az esetben még egy eszköz ki-nálkoznék annak megszüntetésére: a zsebpénz megvonása. Szerencsére, ez utolsó kellemetlen eszközhöz folyamodni nem szükséges. Az externátus körébe vágó üdvös szokások mindinkább gyökeret vernek, évről-évre, hagyományoszerűleg erősödnek, mert a kezdő folytatja az elődök példáját.

Ilyen a künlakó növendék élete általában.

Igy felfogva és alkalmazva a dolgot, az új rendszer nem jár kockázattal; jó hatást vártunk belőle, s az eredmény, melyet felmutat, tényleg teljesen megfelel a czélnak.

Mondtuk, hogy a künlakó növendék működése igen kielégítő.

Magaviselete általában rendes. Hogy szavaiban néha könnyelműség, cselekedeteiben meggondolatlanság nyilvánul, lehetséges; hogy az utcán való viselkedése nem mindig felel meg az illedelem szigorú követelményének, az is megtörténhetik. De végre is: serdülő korban levő, tüzesvérű ifjakkal van dolgunk, s az ilyenek ballépését — a mennyiben a tisztesség korlátait át nem hágják. — mindig némi elnézéssel kell megítélnünk. «Sajnálatra méltó az olyan fiatal ember — mondja Dupanloup — a ki sohasem hibázott». Az igazgató — ez idő szerint — nem ismer egyetlen egy olyan növendéket sem, a ki kicsapongó, vagy romlott természetű volna.

Máconban mindenki egyértelmű eg dicséri e növendékeket tartózkodó és illendő magukviselétéért. Nem lármások, de nem is zárkózott természetűek; nem kártyáznak; csak elvétve akad köztük, a ki szivarozik; nyilvános helyekre nem járnak. Egész megjelenésük arról tanuskodik, hogy vidám kedélyű, de komoly munkával elfoglalt emberekkel van dolgunk. Nem kevésbbé élénkek, mint más diákok, de tán kevésbbé vásottak.³⁾ Nincs meg bennük a meglett emberek gondokkal terhelt komolysága; és ez nagy szerencse; de az bizonyos, hogy a szabadság élvezésére érettek.

Ha erkölcsi állapotukat közelebbről vizsgáljuk, könnyen fölfedezhetjük azon döntő elemeket, a melyek szorgalmukra és jó magukviselétére hatással vannak. A tanítási szervezet olyan, hogy lelkükön folytonosan az a gondolat uralkodik: miként teljesítsék iskolai teendőiket. Szakadatlanul az elejük szabott feladat lebonyolításával levén elfoglalva, rá sem érnek arra, hogy fejöket valami rosszban törjék. Azonkívül teendők teljesítésére az serkenti őket, hogy félnek a ki nem kerülhető ellenőrzéstől, az iskolai törvények szigorától, az igazgató közvetlen megróvásától s szülőiknek a távolból hozzájuk intézhető szemrehányásától, vagy esetleg attól, hogy az év végén az intézetből kizáratnak.

Mindezeken kívül érzik, hogy vállaikat súlyos felelősség terhe nyomja. Rájuk van bizva, hogy magukviselete fölött őrködjének s jövőjükről gondoskodjanak; ők ezt tudják, s e tudat növeli önértüket. Ha fontos ügyben kell határozniok, arra vannak utalva, hogy saját józan eszükötől kérjenek tanácsot. Jól felfogott érdekeiket szemük előtt tartják; komolyan, férfiasan latolgatják a netáni eshetőségeket s cselekedeteik következményét. Ez rájuk nézve oly tekintélyes erőforrás, melynek hijával vannak az oly növendékek, a kik, folytonos vezetés alatt állva, minden kísértéstől távol tartatnak s azért, hogy a józanság ösvényén megmaradhassanak, nem szorúlnak arra, hogy akaratuk érvényesítése közben, egyes érdekek kielégítése s a helyzet nehézségeinek leküzdése céljából ép úgy komoly indító okokhoz ragaszkodjanak.

E különböző okokhoz, melyek a künlakó növendékek erkölcsi állapotára befolyással vannak, hozzájárul a tanárok és az igazgató erkölcsi tekintélye, a mi tanítóképző-intézetben rendkívüli hatással érvényesíthető.

³⁾ Devinat itt ezt a szót használja: *gamin*, a mi oly eredeti francia kifejezés, a melyet magyarul kifejezni nem lehet.

Az az erkölcsi hatás, melyet az egyes családok a körükbe fogadott növendékekre gyakorolnak, az iskola befolyásának szintén támogatására szolgál. Ha a növendékek a háziasszony arczáról elégedetlenséget olvasnak le; ha ebéd alkalmával nyomasztó csend uralkodik az asztalnál; ha a családián kedves tarsalgást a hideg udvariasság szólamai váltják fel: akkor kényelmetlenül érzik magukat s lelkiismeretük nyugtalan. Hogy e félremagyarázhatatlan és kényelmetlen hidegséget elkerülhessék s eloszlathassák, azon igyekeznek, hogy a család joindulatát s kegyét megőrizték, vagy visszaszerezzék.

Azt kérdezhetik: vajjon lehetséges-e, hogy az igazgató biztos tájékozást szerezhessen magának ha nem is a növendékek munkásságáról, de legalább azok magaviseletéről. Nem vezetik-e félre? Nem tekinti-e csupán saját óhaját valóság gyanánt? Minő eszközök állnak rendelkezésére az ellenőrzés gyakorlásában? Ehhez hasonló kérdéseket csak az tehet, a kinek nincs alkalmá arra, hogy e fiatal emberekkel sűrűen érintkezessék. Meg kell vallani egyebiránt, hogy ez aggodalom természetes és jogosult az olyan emberek részéről, a kik a künlakó intézményt csupán hírből ismerik.

Kisértsük meg őket e részben megnyugtadni!

Az ellenőrzés legbiztosabb módja az, hogy ha a növendéket az osztályban, tanulmányai közben, vagy a pihenési idő alatt élénk figyelemmel vizsgáljuk. Ha jó hangulatban van, egészséges és vidám; ha arcza friss, tekintete élénk; ha nem panaszkodik sem gyengeségről, sem fejfájásról; ha dolgát gyorsan s jó sikerrel végzi: akkor igen valószínű, hogy szívét bűn tudat nem terheli s magaviselete súlyos hibáktól ment. Ellenben: hogyha haligatag, kedélye ingerült, ha arcza sápadt és fonnyadt; tekintete bágyadt s szemét sötét karikák környezik; ha társai tekintetét kerüli s azok iránt mintegy megvetést tanúsít; ha a tanulás terhére van; ha komolyan figyelni nem tud; ha szorgalmával és haladásával tanárai meglegedve nincsenek: akkor bizonyára van ok aggodalomra s szigorú vizsgálatra. Különben meg kell vallanunk, vannak olyan növendékek is, a kik a fent említett két szélsőség közé esnek, a kiknek magatartása és arcza semmi gyanus jelenséget sem árul el, a kiknek működése kielégítő, s a kikkel szemben a legavatottabb tanár is kezdettől fogva bizonytalanságban érzi magát.

Egy másik, nem kevesebbé sikeres módja az ellenőrzésnek, ha magához a növendékhez intézünk nyílt és őszinte kérdéseket magaviseletét illetőleg. De ez esetben teljes bizalmat kell tanúsítanunk iránta; éreztetnünk kell vele, hogy szavaiban megbízunk, — fentartva természetesen, hogy nyilatkozatainak valóságáról, ha szükséges, kellő tapintattal más úton is bizonyosságot szerezzünk. Vannak tanárok, a kik rendkívül tartanak a rászédetés látszatától. Növendékeiknek csak akkor adnak hitelt, ha állításaikat kézzelfogható bizonyítékokkal tudják igazolni, s kételkedésüket hamis mosolygással s tréfás szavakkal nyilváníttják. Az ilyen eljárás a mily igazságtalan, ép oly helytelen is; nem egyéb, mint az őszinteség kigúnyolása s felbátorítás a hazugságra. — «Hát így van a dolog! Hazugnak tartanak? Jó, ezentúl nem törődöm vele. Mit vesztek vele?» — Körülbelül ily formán gondolkozik, ha

szóval el nem árulja is, az a növendék, a kiben az őszinteség érzetét, méltatlan gyanakodásunkkal megsértettük. A nevelés terén igen veszedelmes dolog oly váddal illetni a növendéket, jogtalanul, a melyre az okot nem szolgáltatott. Ezerszerte jobb, ha — bár tévedésből is — sokkal több jó tulajdonságot tételünk föl benne, mint a mennyivel bír; ez esetben a kapott dicsérethez titkon a nyugtalanság és szégyenkezés bizonyos érzete vegyül, mely arra ösztönzi, hogy a jó véleményt, melyet felőle táplálunk, valóban meg is érdemelje.

Ha az igazgató valamely künlakó növendék magaviseletéről tudomást akar szerezni, előbb figyelemmel kiseri, azután kikérdezi. Ez majd mindig elégséges arra, hogy a dolog valódi állásáról meggyőződést szerezhessen; annyival őszintébben valljak meg az igazat, mert az rájuk nézve nem megszegyenítő. Egyébiránt, mivel az óvatosság sohasem árt, csupán ezzel nem elégszik meg. Minden hónapban részletesen tudakozódik az egyes családoknál a növendékek erkölcséről, szokásairól, magukviseletéről s egészségi állapotáról. Hogy valamely növendék az iskolában magaviseletének hibáit s szívének rosszaságát palástolni igyekszik, az lehetséges; a tanárok jelenlétében s az iskolai fegyelem hatása alatt ügyel szavaira s arczat rendbeszedi. A házi körben ez sokkal nehezebb; lehetetlen, hogy az asztalnál, bizalmas társalgás közben — mintegy önmagáról megfeledkezve — magaviselete s szavai el ne árulnák esetleges rossz érzelmeit, hibás tulajdonságait. Bizonyos nyugtalanító jelek megadják az óvatosságra való intést; e jellemző tüneteket kívánja az igazgató megismerni, s ezekről kér úgy a vele működő tanférfiuktól, valamint a családok fejeitől is közelebbi felvilágosítást. Azonban a családok részéről teljesített ezen felügyelet csak két föltétel alatt történhetik a tisztesség megsértése nélkül, először: hogy a növendék e felügyelet létezéséről s jelentőségéről tudomással bírjon, hogy ez által annak kémkedő és feladói jellege előre eltöröltessék; másodszor: hogy az igazgató czélja a fölfedezett hibákkal szemben ne annyira a megtorlas legyen, hanem, hogy felvilágosítást nyervén a növendék igazi lelkületéről, annak megjavításán annál nagyobb sikerrel fáradozzék. Végül az iránt kell az igazgatónak meggyőződést szereznie, vajjon az egyes családoktól nyert jelentések nincsenek a kellő őszinteség híjával. Régebben nem egy család eltitkolta a felfogadott növendékek hibáit; az egyik szeretetből s természetes jóindulatból, meg akarván óvni őket a törvény szigorúságának alkalmazásától; a másik helytelenül felfogott érdekből; félt azon kellemetlen visszatorlástól, mely e miatt a családot a növendékek részéről érhetné; tartott a följelentett ifjak haragos tekintetétől, daczos magaviseletéről, általában a mindennapi érintkezésben eddig fennállott jó viszony megzavarásától. De ezek, belátván félelmök alaptalanságát, felhagytak a tartózkodással, s ma már úgylátszik mindannyian őszintén teljesítik kötelességüket, annyival is inkább, mivel tudják, hogy ha ezt helytelen számításból elmúlasztanák: az azt vonná maga után, hogy a növendékeket tőlük azonnal elvonnók.

Végül az igazgató igen becses támogatásra talál magukban a növendékekben, midőn azok tanulmányaik befejeztével az intézettől megválnak. E fiatal emberek örömmel járnak kezére annyival inkább,

mivel ez által egyszersmind szolgálatot tesznek amaz intézetnek is, a melyhez őket kedves emlékek fűzik s a melynek jó hírneve előttük is drága. A vizsgák befejezte után, vagy mikor a volt növendékek eltávoznak, vagy mikor visszatérve, szíves üdvözetlet hoznak, körülbelül így beszélget velök az igazgató: «Ezentúl tekintsenek barátjuknak, a ki mindenkor kész önöknek szívességet tenni Nem voltam félrevezetve? Igazágtalan voltam önök iránt, vagy társaikkal szemben? Nem voltam túlságosan bizalmas, vagy szigorú? Minő hatást gyakoroltak önökre az általam fogatosított rendszabályok? Helyesebb lett volna, ha tartózkodóbb vagyok? Nem volt önökre ártalmas a szabadság, melyet élveztek? Tanácsolják, hogy más magatartást tanúsítsak, vagy más rendszabályokat léptessenek életbe? stb.»

A kikhez e kérdéseket intézzük, már kész férfiak. Ismerik s értik a nyugtalanságot, a mely volt igazgatójukat elfogja, a ki tart attól, hogy talán hibát követett el, a melynek kellemetlen következményei lehetnek. Meg vannak győződve, hogy ha felvilágosítást kér, nem azon hiú vágyból teszi, hogy a bevégzett tényekre vonatkozólag helyeslő ítéletet halljon, hanem, hogy a múlt tapasztalatait a jelen és a jövő számára értékesíthesse, hogy az intézet igazgatása biztosabb és eredményesebb lehessen s az ő fiatal utódaik jobb és igazságosabb vezetésben részesülhessenek. Ők, a maguk részéről, azonkepen őszintén és világosan nyilatkoznak; az ő észrevételeik nem személyekre vonatkoznak, hanem egy új rendszerre, a szabadság következményeire, az alkalmazott rendszabályokra, a szigorúság, vagy az elnézés hatására stb. E felvilágosítások az igazgatóra nézve rendkívül nagybecsűek, mert ezekből ítélheti meg, minő hatásuk volt valóban az ő tanácsainak, figyelmeztetéseinek, magatartásának, s minő eredmény követte mind azon intézkedéseket, a melyeket évközben fogatosítani jónak látott. Egyrésztől esetleg megnyugtattják elébbi nézeteinek helyes voltáról, másrésztől újjmutatásúl szolgálhatnak a jövő számára tervezett szerencsésebb javítások életbeléptetése körül.

Összefoglalva a főntebb elmondottakat: a családok helyes megválasztása a künlakó növendékek lakásáról s élmezéséről való czélszerű gondoskodás, — oly rendszabályok megállapítása, a melyek az ifjak napi teendőit szabadságuk megszorítása nélkül pontosan megjelölik, — oly eszközök felkutatása, a melyek a növendékeket saját maguk s a külső kísértések ellenében sikerrel megvédelmezhetik, — hatásos és mégis tapintatos és úgyszólván észrevétlen ellenőrzés: ime, ezek ama főnehézségek, melyekkel valamely externátus szervezése körül találkozunk.

Máconban, úgy látszik, e feladatot oly módon sikerült megoldani, hogy azt eléggé sikerültnek mondhatjuk.

Közli: *Luttenberger Ágost.*

Indítványok a tanító-növendékek nevelése érdekében.⁴⁾

Egyesületünknek február 21-iki választmányi ülésén, a tanító-növendékek neveléséről tartott felolvasásom alkalmával azt a megbízást nyertem, hogy szedjem pontokba értekezésem anyagát és tegyek indítványt a növendékeknek tanítónak való nevelése némely kérdésében. Ennek a megtisztelő megbízásnak eleget akarván tenni, van szerencsém pontokba foglalt néhány indítványomat a t. választmány becsés figyelmébe azzal a kéréssel ajánlani: méltóztassék a tárgyalásnál felolvasásomban bővebben kifejtett indokaimat is figyelembe venni!

Mondja ki a választmány:

1. hogy a tanító-növendékeknek internátusban való nevelése okvetetlenül szükséges. Azért valamennyi tanítóképző-intézet internátussal és köztartással látandó el. A hol ez nagyobb nehézségekbe ütközik, ott legalább is az alsóbb évfolyambeli növendékek számára álltassék fel benlakás, de köztartás minden intézetnél minden évfolyambeli növendék számára rendeztessék be.

Okok. A tanító-növendékek abban a korban lépnek a tanítóképzőbe, a mikor leginkább van szükségük szigorú felügyeletre. Ebben a korban vannak kitéve egész életükre kiható betegségeknek, erkölcsi és jellembeli botlásoknak. Az e nemű kísértésektől egyedül a szülői ház és az azt pótolni hivatott internátus óvhatja meg a növendéket. A fegyelem fentartásához, a tisztaságra és rendre való szoktatáshoz, a tanítói szellem ápolásához sehol sincs annyi alkalom, mint az internátusban. A szegénysorsú növendékeknek internátusban való elhelyezése és eltartása jobb és jutányosabb, mint készpénzben való segélyezése.

2. Az internátusi nevelés legyen családi. E végből kívánatos hogy az internátust vezető igazgató és családja lehetőleg a növendékekkel s a növendékek felváltva az igazgató asztalánál étkezzenek! Kívánatos, hogy az internátus vezetője és családja családjához tartozóknak tekintse a növendékeket.

Okok. Az internátus ellenségei azt mondják, hogy a magyar faj nem alkalmas (mint p. o. a német) az internátusok kaszárnyai vagy klastromi nevelésére. Az igaz, hogy jó tanítót sem a kaszárnyai, sem a klastromi eszközökkel nem lehet nevelni, de családián vezetett internátusból ki van zárva mind a katonai, mind a klastromi szellem. Az igazgatónak és családjának étkezés alkalmával való jelenléte felette nevelőleg hat a növendékekre, családiássá teszi az internátust, bizalmat gerjeszt a növendékekben, alkalmat ad a műveltebb szokásoknak, társalgásnak megfigyelésére és megszokására; emeli a növendék önértetét és önbizalmát.

3. Az internátusban a szeretet irányítsa a nevelést.

Okok. Kegyetlenséggel és durvasággal nem lehet tanítót nevelni. mert a jobb érzésűeket elkésérik. A daczos és ellenszegülő növendé-

⁴⁾ Tárgyalatott a választmány április 17-iki ülésén. (L. a vál. ülés jegyzőkönyvét az egyesületi rovatban.) Szrk.

kekkel szemben megengedhető, sőt szükséges a keményebb bánásmód, de gyakran talán épen a finomabb és szeretetteljes bánásmóddal többre lehet menni az ilyen növendékekkel?!

4. Az internátusi nevelés nyújtson módot és alkalmat arra, hogy a növendékek ne csak általános ismeretek és szakbeli ügyességek birtokába jussanak, hanem a társadalmi műveltebb szokásokat is elsajátítsák.

Okok. A leginkább szegénysorsú családból származott növendékeknek sem a szülői háznál, sem egyebütt nincs alkalmuk arra, hogy a műveltebb emberek szokásait megfigyelhessék. Ha tehát a képzőintézetben nem törődnek ezzel, akkor az életben csak is a lenéztetés és megszólás árán sajátíthatják el a társadalmi routine-t; ha pedig az életben sem lesz alkalmuk művelődni: akkor félszeg magaviseletük által egész életükön át gúnynak lesznek kitéve, a mi az iskolának és tanügynek semmikép sem válik hasznára. Vegyen tehát a nevelő-igazgató és családja, nemkülönbén a tanári testület minden tagja annyi fáradságot, hogy e tekintetben is nevelőleg hasson a növendékre! Figyelmeztessék a ruházkodásra, tisztaságra, beszédjére, magaviseletére, mozdulataira stb. Ünnepek rendezése által adjon az intézet módot arra, hogy a növendék megismerje a műveltebbeknek nyilvános helyen való maguktartását.

5. Neveljük a növendékeket hivatás-szeretetre, lelkesedésre, megelégedésre!

Okok. Ha maguk a képző-int. tanárok panaszkodnak a növendékek előtt a tanítói állás bajairól, a fizetés csekélységéről, nem csoda, hogyha az elégedetlenek száma szaporodik. Be kell láttatni a tanítónövendékekkel, hogy a tanítói állás nem ad ugyan gazdagságot és nagy kényelmet, de a megélésre biztos módot nyújt, s hogy az állam költségén kiképzett szegénysorsú tanító csekély jövedelme mellett is jobb és kényelmesebb életet s tekintélyesebb állást biztosít magának, mint akárhány más pályán. Ne felejtjük őket meggyőzni arról, hogy sok vonzó körülmény is van a tanítói pályán és sok előnye is van annak. A tanítói hivatal tisztessége, függetlensége, biztossága, a foglalkozás önállósága, a munka magasatos volta stb. a tanítói állás árnyékos oldalait fényesen elfödik.

6. A nemzetiségi vidékeken elhelyezett képzőintézeteknél a speciális, hazafiúi missionarius czélok figyelembe veendőek!

Okok. Mindenki nem való a nemzetiségi vidékekre tanítónak. Más a teendője a tiszta magyar és más a vegyes, vagy a nem magyar vidéken működő tanítónak. Legjobb anyag a tiszta magyar növendék, a kit a vidék nemzetiségeinek a nyelvére meg kell tanítani és különös figyelmet fordítani a magyar nyelvtanítás módszerére a nem magyar anyanyelvűek között. A nemzetiségi vidéken a hazafias szellem ápolására és a nem magyar ajkúakkal való tapintatos, megnyerő bánásmódra rá kell tanítani a növendékeket. A nem magyar születésű tanítónövendékekre a túlsúlyban lévő magyar növendékekkel való érintkezés és a hazafias ünnepek rendezése megteszik a kellő hatást.

7. A tanítónövendékek testi nevelésére gond fordítottassék!

Okok. A fejlődésben lévő növendéknek alkalmat kell adni, hogy

testét erősítse és edzetté tegye. A jó levegő, kirándulások, labdázás, tornázás és fürdés céljaira alkalmas helyiségekről gondoskodni annál inkább is szükséges, mert a növendékek szellemi munkával eléggé túl vannak terhelve. A gyengélkedő, nem edzett tanító nem töltheti be tontos hivatását.

Csáktornya, 1893. márczius 16.

Margitai Fózsef.

Csengery Antal az internátusokról.⁵⁾

T. ház! Még egy nagy eszme pendített meg a mai vitákban, t. i. az internatus kérdése. Mondatott, hogy a tanítóképezdében azért nincs elég növendék, mert az internátust a törvény nem engedi meg. Engedje meg a t. ház, hogy még erre egy pár észrevételt tegyek. Mindenekelőtt megjegyzem, hogy az eredeti törvényjavaslatban, melyet volt közoktatási miniszterünk b. Eötvös betervezett, benne volt az internátus, azonban hosszabb vita után, melyben én részt vettem, ki-töröltetett. Azóta egy ízben megkíséreltetett a budget-tárgyalás alkal-mával vinni keresztül az internátus kérdését egyes tanítóképezdéknél. Azonban akkor ismét többen felszólaltunk ezen eszme ellen, és a t. ház elvetette azt.

Megengedem, hogy ott, a hol rossz helyen vannak a tanítóké-pezdék, hol a növendékeknek nincs módjuk maguknak tisztességes há-zaknál fenntartást szerezni: a tanító-képezdek internátus nélkül nem prosperálhatnak. De itt is t. ház, a hely megválasztásában van a hiba. Át kell az ilyen rossz helyen levő képezdét más helyre tenni.

Az internátusok kérdése nem olyan kis kérdés, hogy azon könnyű móddal keresztül lehessen esni, és hogy egy rossz helyen levő tanítóképezde miatt oly rendszert hozzon be az állam, mely azután általános rendszerré nőheti ki magát.

Miért hagyta ki a törvényhozás a tanítóképezdékből az interná-tusokat? Kihagyta először is költségkímélés tekintetéből. Emlékszem, hogy akkor számítást tettünk és kiderült, hogy 20 tanítóképezde két tanító-lakással 1,344.485 frtba került volna, ugyanannyi tanítóképezde pedig két tanári lakással és 80 tanulóra bennlakással legalább 2,352.485 frtba.

Azonban, t. képviselőház, jó rendszerért lehet áldozatot is hozni, de az internátusok kérdése ma már akármit mondjanak egyes egyének, általában el van ítéelve.

Jól tudom, hogy egy német lapban nem rég is megjelent egy kivonat a góthai szeminárium igazgatójának munkájából, melyben az mondatik, hogy jó pedagógiai föltételek mellett az internátussal ellátott

⁵⁾ Azon alkalomból, hogy szőnyegre került az internatusok ügye, nem tartjuk ér-dektelemnek kiváló tanügyi politikusunknak nézetét feleleveníteni az internatusokról, habár aggodalmi részben túlzottaknak bizonyultak. A-közölt cikk egy részlete azon nagyszabású beszédnek, a melyet Csengery Antal a képviselőháznak 1873. február 25-ki ülésén a köz-oktatási költségvetés tárgyalásakor tartott.

tanítóképezdek szintúgy megfelelnek a czélnak, mint azok, a melyekben nincsen bennlakás. Azonban t. képviselőház, mindenekelőtt megjegyzem, hogy azon író is jó pedagógiai föltételeket említ; ilyen jó pedagógiai föltételeket pedig csak egyes kivételes esetekben találunk, a minőt azon czikk említ, egy Pestalozzinál, egy Fellenbergnél, kik, a milyen kitűnők voltak a közoktatás módszerében, szintoly kitűnő nevelők is voltak. Kitűnő nevelők egy vagy több gyermeket egyforma sikerrel nevelhettek. De hol találjuk föl azon pedagógiai föltételeket? Azon czikk nem idézte egészen a góthai szeminárium igazgatójának értekezését. Én végig olvastam. Ez értekezés azt mondja, hogy ha rossz internátus és rossz externátus közt kell választani, inkább az utóbbit választom. A rossz externátus mellett csak egyesek jutnak tönkre, rossz internátusok mellett egész osztályok.

Már t. ház, én tudom azt, hogy Németország több tanítóképezdéjében van internátus, de tudom azt is, hogy van igen sok más kitűnő tanintézet, a hol nincsen bennlakás. Vannak ugyan egyes tanfériak, kik jó pedagógiai föltételek alatt az internátus mellett is szót emelnek, de velők szemben utalok az összes németországi tanárok bécsi gyűlésére, a mely egy pár évvel ezelőtt tartatott, a hol 5000 tanító, kik közt egy rész internátusban növekedett, egyhangúlag szólalt föl az internátus ellen. Tudom azt, hogy kitűnő szakfériak, mint Renan, Michel Bréal, a collége de France egyik kitűnő tanára, Victor de Laprade, a francia institut tagja, Fonssagrives és Laurentie és más kitűnő szakfériak Franciaországban újabb időben egy egész irodalmat teremtettek, a melynek feladata mind az internátus kérdését ostromolni, mert erre viszik vissza, mint egyik főokra, Franciaország szellemi és nagy részben testi súlyedését.

Ezek közül az egyik, Victor de Laprade egy egész munkát írt Franciaország közoktatási rendszeréről, melynek nagy részét épen ezen kérdésnek szentelte és a melyben egész enphásissal kiált fel, hogy: «Oh, szabad gondolkozók, tudjátok-e mi az internátus? Tudjátok-e hogy az zárda? Tudjátok-e anyák, hogy mi az? Tudjátok-e, hogy az kaszárnya. Hozzátok nem is szólok szegény gyermekek, kik nagyon is jól tudjátok, hogy az börtön.»

Kétségtelen, t. ház, hogy az internátus ezen két elemből áll: a zárda- és kaszárnyaelemből, és amennyiben egy bizonyos merev fegyelem pótolja bennök a pedagógiát, mert hiszen, tisztelt képviselőház! igen ritkák a Pestalozzik és Fellenbergnek s annyiban azt lehetne mondani, hogy valóságos börtönök is.

Ezen fegyelem nincs tekintettel a korra és jellem-különbségre, annak végrehajtóit inkább érdeklik az internátus anyagi és gazdasági ügyei, melyekért őket a miniszter felelősségre vonja; kevésbbé érdeklődnek az erkölcsi, pedagógiai ügyek iránt, a melyekért őket a szülők nem vonhatják felelősségre.

Fegyelem, mely inkább rend-föntartására törekszik s azzal, a mi csak az egyes növendéknek magának árt, nem törődik. Ez nem erkölcsi, nem nevelési szempont, hanem politikai, rendőri. Fegyelem, mely általános büntetéseket alkalmaz, mint mondám, kor- és nem-

különbőség nélkül, és pedagógiai megfigyelése nélkül az egyéni jellemeknek, a mivel sokszor inkább ront, mint javít. A legkisebb fegyelmetlenséget azzal büntetik meg, hogy eltiltják a szabadon való sétalást, a mit elvonni egy fejlődő ifjútól az egészség elleni merénylet.

Ezen fegyelem a hanyagot azzal bünteti, hogy még több terhet ró rá, hogy büntetésül szab elébe pendumokat, melyeket neki azalatt, míg társai sétálnak, meg kell tanulni, holott pedig talán épen lelki és testi gyöngesége volt oka hanyagságának, mert hiszen méltóztatnak tudni, hogy sokszor ezen tényezők is befolyanak egy gyermeknél arra, hogy feladatának nem képes megfeln.

Rossz oktatási módszer mellett a tantárgyak sokasága különben is ólomsúlyként nehezedik a testileg vagy lelkileg gyöngébb gyermekek fejlődésére. Az internátus fegyelme e túlterheléssel nem törődik; nem tudja, hogy sok esetben épen erősíteni kellene a testet, a melyet büntet. Egy kitűnő író, ki egyszersmind orvos is, s a ki szintén az internátusokat ostromolja, írta többek közt: «Csak restségem és egy kis fegyelmetlenség mentett meg az internátusban a teljes testi romlástól; ha jó tanuló lettem volna, soha sem lett volna belőlem ember.»

Helytelen az a nevelés, mely épen a serdülés éveiben különzi el a leendő néptanítókat a világtól; elkülönzi talán a kísértetektől is, de nem is engedi a lélekben az ellenállás erejét kifejteni; s oly társaságba adja az ifjút, a melyet a véletlen hoz össze, a melyben a társakat nem önként választhatja, hanem a legtöbb esetben az erősebb, bármily jellemű és erkölcsű, uralkodik a gyöngén.

Az ifjúsági önképzőkörökről.⁷⁾

Mélyen tisztelt választmány! A kapernaumi századosról jegyezte fel a biblia a jó fegyelem s kötelességérzet e jellemző mondását: «Vannak az én hadnagyságom alatt vitézek, és ha az egyiknek azt mondom: eredj el, elmegy, és ha a másiknak mondom: jössz te, eljön!»

Én is szeretem magamat ily kötelességtudó közvitéznek, tanítóképzésünk s egyesületünk hű közkatanájának tekinteni, s midőn eljutott hozzám a tisztelt elnökségnek parancsszava: jösz te, tarts előadást az ifjúsági önképzőkörökről, nem haboztam egy perczig sem, hanem, mint jól fegyelmezett közkatona, azonnal kijelentettem, hogy megyek és engedelmeskedem!

Nem haboztam, . . . pedig nagy okom lett volna a habozásra, érezvén gyengeségemet, erőm kicsiségét a feladat nagyságával szemben. De bízom a t. hallgatóság előzékenységében, melylyel megbocsátja, hogy kötelességtudásból erőmet meghaladó munkára vállalkoztam, a t. elnökségnek pedig köszönöm, hogy bizalmával érdememen felül megajándékozott.

⁷⁾ A választmány április 17-iki ülésén tartott felolvasás. (L. a vál. ülés jegyzőkönyvét az egyesületi rovatban). Szerk.

Közoktatásunk majdnem egész szervezete, annak legtöbb intézménye a művelt külföldről származott át hozzánk. Azonban ez intézmények belső életét — az időközönként mutatkozó ellentétes áramlatok dacára is — a magyar nemzet közszelleme s kulturális törekvései állapították meg. Az az újabb időben oly sokat emlegetett «magyar génius» nemzeti tartalommal tudta mindenkor ellátni az idegen alakot. Közoktatásunk nyomon kísérte minden időben közművelődésünket, politikai aspirációinkat úgy, hogy ezek hullámveréseit az iskolák négy falai között is meg-megéreztek. A nemzeti szellem megnyilatkozása teremtette meg a mult század végén, a hosszú tespedtséget követő újjaszületés idejében, középiskolai oktatásunknak egyik sajátságos művelődési tényezőjét, az «ifjúsági önképzőkör»-t is, vagy a mint akkor nevezték s itt-ott még ma is nevezik: a «magyar társaság»-ot. S az ifjúsági önképzőkörök egy teljes század óta valóságos specialitásai lettek a magyar középiskoláknak, majd későbbben a magyar tanítóképzőknek, melyekhez hasonló intézményekkel más országokban alig találkozunk, s a melyekkel csak az angol kollegeknek más körülmények között s más intencziók folytán keletkezett irodalmi s tudományos vitatkozó és zene-egyesületei vethetők egybe.

A magyar önképzőkörök a nemzeti visszahatás idején keletkezvén, azonnal a nemzeti irodalom szolgálatába állottak s kezdet óta arra törekedtek, hogy mindinkább gyarapodó s szépülő nyelvünk utat találjon az iskolába s onnan ki az életbe. Az első magyar önképzőkörök tehát magyar nyelv-művelő társaságok voltak, melyek nemzeti missziójuk tudatában felkeresték a haza legjelesebb íróit is, hogy velők érintkezve, tőlük lelkesedést s irányt nyerjenek.

Azonban a mint a magyar nyelv sok küzdelem után elfoglalta úgy az életben s társadalomban, mint az iskolában az őt megillető helyet: csakhamar felmerült az a kérdés, vajjon van-e még szükségünk az ifjúsági önképzőkörökre?

Jeles férfiak, közöttük a tanítóképzés kiváló pedagógusai mondták ki az ítéletet, hogy ifjúsági önképzőkörökre ma már nincs szükségünk.

De kérдем mindenek előtt, tisztelt választmány, nem vétünk-e a pietás ellen, ha egy évszázados intézmény felett oly hamar kimondjuk a pereatot? Nekünk, a magyar közoktatás napszamosainak, kétszer is meg kell mindazt néznünk, mit elvetni akarunk, mert vajmi sovány az a hagyományos mult, melyet tisztelettel s kegyelettel felölelhetnénk. Rossz és kevés bizalmat érdemlő tanügyi politika az, mely a tradíciókat kicsibe veszi s azokkal nem számol. Ha tehát csakugyan feleslegesek az önképzőkörök, felmerül a kérdés: ne tartsuk-e meg őket mégis — pietásból?

Azonban az ifjúsági egyesületek ellenzői többet mondanak, azt hirdetik, hogy azok az ifjúság megrontói, «gyakorló iskolái annak a kóros szellemnek, melynek alapaxiomái közé tartoznak, hogy az «én» a legelső és mindenek felett való, hogy okos ember csak az, a ki nem ismer magánál okosabbat, s hogy tekintélyre csak úgy lehet

szert tenni, ha nem ismerünk el tekintélyt magunk felett . . . hogy a szerénység, tisztelet és kegyelet lealázzák az emberi méltóságot».⁸⁾

Bizonyára túlzott és igazságtalan vádak ezek! Mert azt általánosítják, a mi itt-ott talán kivételként fordul elő, vagy pedig félreismerik s elítélik a szabad munkásságban nyilatkozó nemes ambíciót, ifjúi erőt s önértetet.

Ne feledjük, hogy az önmunkásságban az erő érzete s az önbecsülés önként nyilatkozik, s nélkülök nincs haladás, nincs erkölcsi s jellembeli tökéletesbülés. És ha az önképzőkör a nemes ambíció számára bizonyos korlátok között tért nyit, s az ott szabadabban, talán hangosabban is nyilatkozik, mint a rendes tanórákon nyilatkozhatik, abban hibát s pedagógiai tévedést még ne keressünk, csak legyen gondunk rá, hogy a rendesnél nagyobb önértet minden túlkapása kellő korrektívumot találjon az intézmény szervezetében, vezetésében s egészséges szellemében. A dolognak itt is két oldala van. Az a testület, mely tömjénezni, magasztalni s egyeseket elkapatni tud, bizonyára képes az értéket kellő mértékére is leszállítani, képes a gőgöset s elbizakodottat megalázni s szerénységre inteni. Azt hiszem, nem az intézményben, nem az ususban van a hiba, hanem az intézmény rossz alkalmazásában, az abusuban, pedig «abusus non tollit usum»! Ismertes Herbart ezen mondása: «Knaben und Jünglinge müssen gewagt werden, um Männer zu werden». Adjunk alkalmat növendékeinknek, hogy az élet «ama nemes harcának megharcolását» már az intézetben megkezdhessék; had tegyék próbára szívök, lelkök erejét, had edzze meg jellemököt a társas együttlét tüze, annál könnyebben kiállják majd az élet viharait!

Én tehát szerény szavazatommal azok közé állok, kik az ifjúsági önképzőköroket fenn akarják tartani nemcsak a középiskolában, hanem a tanítóképző-intézetben is. S ezen nézetem megalkotásában vezérelt egyrészt azon kegyelet, melylyel régi tanügyi intézményeink iránt viseltetem, másrészt azon erkölcsi momentum, melyet a serdültebb ifjak szabad együttműködésében találok; de legfőképen megerősít benne azon több évi tapasztalaton alapuló meggyőződés, hogy helyes szervezet s tapintatos vezetés mellett az ifj. önképzőkört az intézeti oktatás és képzés hathatós segéd-eszközévé lehet tenni.

De sietek megjegyezni, hogy ez utóbb jelzett cél érdekében az önképzőkör működésének terét az eddiginél tetemesebben bővítenünk kell, s az angol önképzőkörök módjára közelebbi kapcsolatba kell hoznunk a rendes tanítás tárgyával. Ilyen vagy hasonló irányú reformot már régebben sürgetnek egyes tanférfaink. Így például Putnoky Miklós a «Középisk. Tanáregyesület» 1878/9-ik évi közlönyében, Zajzon Dénes a «Magyar Tanítóképző» 1888-ik évi folyamában. Ily törekvésre mutat a dévai áll. tanítóképző 1884/5. évi értesítőjének az ottani önképzőkör működésére tett azon megjegyzése is, hogy az «főleg a reprodukció terén mozog».

⁸⁾ Gyertyánffy: «A bpesti áll. el. és polg. isk. tanítóképződe múltja és jelene», 358. l.

Azt ma már az önképzőkörök legmelegebb barátjai is elismerik, hogy az irodalmi zsengek bemutatása, a nyelv és irodalom művelése nem képezheti az önképzés egyedüli munkaterét; még azt sem tartjuk elégségesnek, hogy ha az ifjúsági egyesület kizárólag a szakképzés, tehát tisztán a pedagógia szolgálatában áll. A mai képzőintézeti ifj. önképzőkör feladata — ha létjogosultságát megőrizni akarja — az, hogy a növendékek önmunkásságának felkeltésével, a tudományok s művészetek iránti szeretet, valamint a tanítói pálya kérdései iránti meleg érdeklődés ébrentartásával tervszerűen támogassa, gazdagítsa s élénkítse a rendes intézeti oktatás mindentárgyát.

Ne mondjuk, hogy e támogatásra nincs szükségünk. Elég rámutatnom közoktatásunknak egyik régi, de még mindig meglevő bajára, melytől tanítóképzőink sem mentek: a tanítás compendiosus voltára. Hogy csak néhány ide tartozó adattal szolgáljak: növendékeink a kiszabott «vezérfonalak» alapján egy éven át, hetenkénti 2—2 órában vegeznek az egész neveléstörténelemmel s az egész irodalomtörténettel, hetenkénti 3—3 órában az egész módszertannal s az egész világtörténettel. Az így nyert ismeret természetesen nem lehet más, mint encyklopaedicus, melynek nincsenek sem kidomborodó, sem elmélyedő részletei, nincsenek élettél teljes alakjai, nincs húsa, vére, csak csontváza van. A növendék nálunk tehát arra van utalva, hogy az ismeret-nyújtás e hiányait magánszorgalom útján, az önmunkásság s öntevékenység segítségével pótolja. S az önképzőkör legszebb feladatát teljesíti épen akkor, a midőn az ifjút e komoly s fontos munkájában vezeti és segíti. Legyen az önképzőkör a tanítóképző seminariuma, mely hasonlóan az egyetemek seminariumaéhoz, a részletek be vezeti be az ifjút, megtanítja őt kutatni, olvasni, vizsgálni, tanulmányozni, s megérteti vele azt, hogy a compendium-tudás még nem tudás, csak Ariadne fonala a tudáshoz, de megérteti vele azt is, hogy az ifjúnak, épen mert még keveset tud, szerénynek kell lennie, s hogy «haszontalan szolgálja az, ki csak azokat cselekszi, melyek neki parancsoltattak». Valóban a jól szervezett önképzőkör nem az önhittség, hanem a szerénység s kötelességtudás iskolája.

Az ily seminariumi jelleget öltött önképzőkör munka-programmjának legfőbb pontja az olvasás és reprodukció.

Ott van a nevelés történeime, kiváló alakjaival s e kiváló alakok jelesebbnél jelesebb irodalmi termékeivel. Az illető szaktanár a chronologia s bizonyos eszmék szerint csoportokba állítja ez alakokat, elmondja életrajzi adataikat, elsorolja munkáikat, azokból egy-egy elvet kiszakít s megbeszélés és kritika tárgyává teszi. Ugyanígy jár el az irodalomtörténet tanára. Idejök nincs arra s a compendium sem igen engedi, hogy növendékeik kezébe magukat az irodalmi termékeket juttassák. Adjon tehát az önképzőkör annak az ifjúnak módot s alkalmat, hogy az ismereteiben így támadó hiányt olvasás és reprodukció útján pótolja.

A módszertan tanára szintén az idő kimértségénél fogva a methodikai eljárás fejlődésének feltüntetése közben csak hivatkozik s

csak rá mutat egy-egy tanférfit kézikönyvére s vezérkönyvére. Gondoskodják tehát az önképzőkör arról, hogy a növendék az ott jelzett könyveket a kezébe is vehesse, tanulmányozhassa, s tanulmányának eredményéről számot is adhasson.

A hazai s világtörténelem tanítása közben hivatkozunk egyes forrásmunkákra, vagy más szempontból jeles történelmi művekre. Az önképzőkör adja ki azokat tagjainak, hogy megismerhessék s ismertethessék.

Egyéb tárgyak mellőzésével még csak a zeneoktatásra utalok. A zene tanítója is vezérfonalakhoz, u. n. iskolához van kötve, a zene-művészet értékesebb termékeit mellőzni kénytelen, azokra legfeljebb csak rámutat. Az önképzőkör nyisson tehát tért az intézeti képzés ezen ágának is oly művelésére, hogy a növendék a zenei ügyesség mellett némi zenei műveltségre is szert teheszen.

Igen természetes, hogy a reprodukció alkalmazásánál fontos kérdéssé válik annak mikéntje is. A tárgy természete szerint ez történhetik a szabad előadás, hozzászólás, felolvasás, szaválás, vagy az ének- s zene-előadás alakjában. De mindenesetre szükséges, hogy a reprodukció bármely alakja lehetőleg kifogástalan s tökéletes legyen, mert növendékeinknek nemcsak tárgyismeretre hanem kifejezésbeli ügyességre is szükségük van.

Az önképzőkör munka-programjában meghagynám — bár nem első helyen — az u. n. önálló dolgozatokat is, de azok felolvasása előtt mindenkor számon kérném azon forrásokat, melyekből a munkához merített.

Talán mondanom sem kell, hogy az így szervezett ifjúsági egyesület elnöke csak tanár lehet, sőt nyomós okok szólnak a mellett, hogy az maga az igazgató legyen, a ki, mint az intézet egész tanulmányi rendszerének vezetője, őre és képviselője, leghivatottabb azon elv végrehajtására, hogy az önképzőkör minél szorosabb szövetségre lépjen az intézettel.

Az elnök teendője nemcsak az, hogy az üléseket vezesse, hanem arról is kell gondoskodnia, hogy az egyesület működésében bizonyos tervszerszég uralkodjék. Épen azért az elnök jogkörébe sorolandónak tartom az ülések tárgyainak megválasztását, a tételek kitűzését. A kitűzött tárgyak közül a kör tagjai szabadon választhatnak.

De hogy a tételek sorozatában a képzőintézeti oktatásnak lehetőleg minden ismerete és ügyessége képviselve legyen, a kör vezetőjének összeköttetésbe kell lépnie s összeköttetést kell fentartania az intézet többi szaktanáraival.

A munkásság sikeres folytatásához természetesen megkívánatik, hogy az önképzőkörnek oly könyvtár álljon rendelkezésére, melyben a növendék megtalálja a magyar nemzeti irodalom jeleseit, a pedagógia klasszikusait, a nevezetesebb népiskolai kézikönyvek gyűjteményét, a többi tudományok kiválóbb termékeit s a jelesebb ének- és zeneművek táráit.

Ezek, tisztelt választmány, azon főbb elvek, melyek szerény véleményem szerint a mai képzőintézeti önképzőkör alapvonásait alkotják.

A reprodukció talaján álló önképzőkör így hathatós segédeszközévé válhatik összes tanításunknak, s tetemesen előmozdíthatja azon fontos törekvésünket hogy növendékeink tanuljanak meg az ismeretek mezején kutatni, fáradni s küzdeni!

Mindezek után engedjék meg t. hallgatóim, hogy az előadottakat még egyszer röviden összefoglalva a következő tételket terjeszt hessem esetleg tárgyalhatás végett a t. választmány elé:

1. A képzőintézeti önképzőkörök továbbra is fentartandók.
2. De szükséges azoknak oly szervezése, hogy az által közelebbi kapcsolatba léphessenek a képzőintézeti rendes tanítással, ennek minden tárgyát egyaránt támogatván.
3. Az önképzőkörök fő munkaterét az olvasás és reprodukció képezze.
4. Az önképzőkör elnöke valamely középintézeti tanár, lehetőleg az igazgató legyen.
5. Az önképzőkörnek álljon rendelkezésére megfelelő könyvtár s zeneműtár.

Sopron, 1893. április 15.

Kapi Gyula.

Tanítóképzők ügyei.

— Igazgató-tanács. Tanfelügyelő. —

Az orvosláshoz és pedagógiához a világon minden ember érteni akar. Nem üthet romlékony tagjainkba olyan betegség, hogy mindenki egy-egy hatásos szert ne praescribáljon ellene, de pedagógiai esetet sem említhetsz olyant, melyhez mindenkinek készen ne volna a maga üdvös, jó tanácsa.

Ez jut eszembe, a mikor az állami képzők felé rendelt igazgató-tanácsokról akarok írni. Ezek az érdemes testületek «a tanári szék fölött állanak» (i. 1868. XXXVIII. t. cz. 98. §.) és az intézet összes szellemi, erkölcsi és anyagi ügyeinek a rendes menetéről gondoskodnak; így egyebek között a tanítás menetét vagyis a tanár működését ellenőrzik, a tanári szék fegyelmi ítéleteinek a nagyobbját helyben hagyják vagy elvetik, az évvégi nyilvános vizsgálatokon megjelenvén, a tanulók klaszszifikálásánál ítélő szavazatuk van (!); ők osztják ki a stipendiumokat, helyben hagyják a tantárgy-beosztást és órarendet stb.

És kikből áll ez az oly fontos és nagyfokú szakismereteket kívánó teendőik végzésével megbízott testület? Hát a kir. tanfelügyelő és a tanítóképző igazgató mellett öt olyan tagból, kik közül egyik ügyvéd, törvényszéki bíró vagy megyei tisztviselő, a másik meg jó módú iparos, kereskedő, gazdatiszt vagy földbirtokos stb.

Már most fogadjuk el, hogy az igazgató-tanácsi tagok valamenynyien kiváló tevékenységű, lelkiismeretes, kötelességtevő emberek; de ha ilyenek, a maguk foglalkozása mikor enged nekik időt, hogy a tanárok működését, a tanulók valamennyijének az előmenetelét kellő módon

megfigyeljük úgy, hogy azokról, kiszabott kötelességük szerint ítéletet mondjanak? Továbbá hol szerezhettek maguknak akkora pedagógiai szakértelmet, hogy a tanár működését megbírálhassák? Avagy ehhez nem kell külön szakértelem, a pedagógiához mindenki ért? Hát nincs ebben semmi furcsa? S nem jött volna még el az ideje, hogy ez a helyzet kissé megváltozzék? Ha volna valaki az ellenkező nézetten, annak szolgálók egy kis illusztrációval.

Az igazgatótanács működésének e képét legjobban a gyűlésein ismerhetjük meg. Elég régóta van alkalmam, mint jegyzőkönyv-írással «megtisztelt» segédtanárnak, az ilyen gyűléseket megfigyelni. Egyik szakasztott olyan, mint a másik. Kezdődik! Elnök előterjeszti ezt vagy azt a miniszteri rendelkezést. Tudomásul vétetik és mihez tartás végett kiadatik az intézet igazgatójának vagy tanári karának. Igazgató beterjeszti ezt meg azt a jelentést, tanári gyűlési javaslatot. Mind tudomásul vétetik és elfogadtatik, sőt ha kell, a Nagyméltóságú Miniszter úr kéretik, hogy ő is fogadja el. De, bocsánat, nem mind fogadtatik el! Egy növendéknek (pl. egyik igazgatótanácsos úr valamelyik jó ismerősének) az ösztöndíját büntetésből le akarja szállítani a tanári kar vagy keveset javasolt neki; ilyenkor gyakran módosítással fogadják el, ha épen vissza nem utasítják a tanári gyűlés javaslatát. Azonban még nincs vége a gyűlésnek! Egyik-másik tanácsos benézett a gyűlés előtt való nap a tanításra is; ez jelenti, hogy volt egy ásványtani órán, hol a nemes fémekről: a rubinról, smaragdról, opálról stb. (!) volt szó; aztán volt egy p h y s i k a i tanításon, ott épen a Pythagorás tantételét (!) vezették le; alkotmánytani tanításon is volt (ott elévett egy könyvet, hogy a felelést figyelemmel kísérelje, a mit addig nézett, míg szerencsésen elszunyadt. Ezt igaz, nem jelenti be). Mindennel teljes mértékben meg volt elégedve. Tudomásul vétetik és a jegyzőkönyv hitelesítésére 3 tagu bizottság küldetik ki.

Folytassam-e tovább? Minek? Hiszen melyik kollégám ne tudná e képet érdekesnél érdekesebb részletekkel kibővíteni?

Igazán, ez így olyan vig és ártatlan dolognak látszik, hogy majd-nem kár ellene felszólalni, ha sokkal komolyabb hátsó lapja nem volna. Mert ám ez a tudomásul vevő testület megkívánja, hogy tudomásul vevő munkája egész komoly értékűnek tartassék s működésének helybenhagyó volta tudatában magasról nézi a tudomásul vett javaslat elkészítésén fáradozott tanárt; hiszi, hogy őt nem csak a miniszteri szabályzat és törvény rendelte a tanár felé, hanem pedagógiai szakértelme is, különben miért tennék kötelességévé, hogy bírálgassa a tanárt, ha jobban nem értene a tanításhoz, neveléshez s az egész tanítóképzéssel járó dolgokhoz, mint a tanári kar?

Ilyen érzetben és gondolatban élvén, felebbvalói leereszkedéssel beszél még az olvasó egyesületben (kaszinó) is a tanárral, szerevén neki szórakozás helyett bosszúságot.

De lássunk általánosabb értékű és hatású esetet. A tanári gyűlés büntetésből elvonja egyik rossz tanulóknak az ösztöndíját részben vagy egészben, és odaadja valamelyik érdemesebbnek. A megbüntetett egyik

7. tan

igazgatótanácsos pártfogoltja. Az ilyen javaslatnak tehát vissza kell útasíttatni. A tanárok, illet nem is álmodva, valahogy elárulják határozatukat a tanulóknak. Később kitudódik előttük, hogy a tanári határozatot megsemmisítették. Magyarázgassam-e, hogy a képző tanulókra milyen mértékűvé válik ilyen eset után a tanári kar nevelői hatása?

Az eddig mondottakból is látható, hogy az igazgatótanács a mai szervezete mellett a tanárnak a tekintélyét künn a társadalomban s benn a tanulók előtt is rontja. *egyéb működése teljesen passzív.*

Szellemi és erkölcsi haszna nincs, mert ha helytelenül nem akar cselekedni, azt teszi minden fontos esetben, mit a tanári kar és maga nevében az igazgató és mit a tanfelügyelő javasol. A mit ezek ellenére tesz, az az intézetre nézve valószínűleg mindig káros.

Hát anyagilag hogy van a dolog? Úgy, hogy az igazgatótanácsok bele kerülnek az államnak évenként pár ezer forintjába anélkül, hogy ennek a pénznek a kamata bármiféle értékben is visszakerülne. T. i. ezen tudomásul vevő testület minden tagja felőrai gyűlésért 3 frt napi díjat kap, valamint azért is, ha a tanképesítő vizsgálatokon részt vesz. De nemcsak ezt kapja, hanem útiköltségét is kellően felszámítja, ha véletlenül másutt talál lakni, mint a hol a képzőintézet van.

Lehet, hogy valaki túlzottnak fogja találni azt a képet, mit én itt festettem. Minden így gondolkozóval szemben kénytelen vagyok kijelenteni, hogy csak vázlatos, de nem túlzott. Legfőlebb azt engedem meg, hogy van olyan haszna is egyik-másik helyen, a mit én nem ismerék és így nem említhettem meg.

A tanítóképző intézeteknek tehát ilyenféle felügyelőkre sem anyagi sem erkölcsi szempontokból nincsen szüksége, hanem igen is van szakértő felügyelőkre, a milyenek a középiskolák tankerületi főigazgatói.

Kikből teljenek ki ezek a szakértő felügyelők? Alkalmasok-e erre a kir. tanfelügyelők? Lehet-e más, mint ők? Sokat lehetne erről beszélni s épen ezért nem könnyű dolog rá megfelelni, azonban ha belekezdtem, megpróbalom ezt is.

Ha arra gondolok, hogy a gyakorlati életben a tanítók egyedüli útbaigazítója a tanfelügyelő kell, hogy legyen; hogy útazgatásai közben bő tapasztalatot kell szereznie arról, hogy a tanítók kiképzése mely irányban hiányos, mely irányban nem hiányos s hogy ezen tapasztalatait csak úgy értékesítheti, ha a tanítóképzés irányára közvetlen hatása is lehet: akkor kénytelen vagyok azt mondani, hogy a tanítóképzés érdekében a tanítóképző-intézetek szakértő felügyelőjének hagyják meg a tanfelügyelőt.

De ha azt is meggondolom, hogy a tanfelügyelők között kevés van igazi szakértő és ha valamelyik tanítóképző nem szakértő tanfelügyelő keze alá kerül, akkor esetleg rosszabb dolga lehet, mint a mostani igazgatótanácsos: akkor ki kell mondanom, hogy a mostani tanfelügyelők nem mind alkalmasok a képzők felügyeletének a gyakorlására. És vajon az ezután következők alkalmasok lesznek-e? Nem merném mondani, hogy mind azok. És pedig azért nem, mert a tanfelügyelői állás nincs meghatározott elméleti és gyakorlati

qualificatiohoz kötve és így itt vagy amott bekövetkezik az az eset, hogy csupán elemi tanítói oklevéllel bíró tanfelügyelő lesz a tanítóképző tanári karának közvetlen felsőbb hatósága.

Félre ne ertsenek! Ez nem azt jeleti, hogy a tanítói oklevéllel bíró ember nem lehet elméletileg is olyan képzett, hogy a tanítóképzői tanítás tudományos szintjéékára szakavatott szemekkel nézhessen le, hanem csak azt, hogy — ha fokról-fokra jutva a kiválóbb tanítók válnak a legtöbb esetben tanfelügyelőkké, mint a közoktatási miniszter úr nem egyszer hangoztatta — szerezzen meg akkor minden ilyen tanító a gyakorlati mellé meghatározott elméleti qualificatiót is, a mely főképpen a paedagogicumokban, de valamely tudomány-szakban is legyen legalább is olyan fokú, mint az ellenőrzése alá jutható képzőintézeti tanároké.

Ezeket akartam a tanítóképzők ügyeiről ez alkalommal elmondani. Vannak más megbolygatni való ügyeink is, de azokat nem bantom, hiszen mostani cikkemnek is meg van az a nagy hiánya, hogy nem tudtam a történeti oldaláról is megvilágítani az igazgatótanács állapotát és hogy a tanítóképzők felügyeletének szakszerű gyakorlása mellett nem tudtam a nyugoti államok példájára hivatkozni; még pedig azért, mert nincsenek kezemenél a szükséges adatok, a miknek az összeállítását valamelyik kollégámra bízva, bevégezem írásomat azzal, hogy a mit írtam, jóhiszemben és az ügy érdekében írtam.⁹⁾

Kolumbán Samu.

A lélektan tanítása a tanítóképző-intézetben.

Minden tantárgynál azt tapasztaljuk, hogy eleinte ennek fontosságát nem ismervén, az iskolába való felvételére nem is gondolnak. Idővel ezen tudomány fontosságát és szükségességét sejtve, ennek felvételét, felhasználását és tanítását már megengedik és túrik, jóllehet ekkor még a tantárgy módszere nincs kifejlődve. Végül ezen tudomány fontosságát, nélkülözhetetlenségét belátják, mint fontos tantárgyat behozzák és ekkor ennek módszere képezi a pedagógiai vita tárgyát.

Ugyanezen fejlődési menetet tapasztaljuk a lélektan a tanítóképzőben való tanításánál is.

⁹⁾ Egyesületünk választmányai még a múlt év november havában tartott választmányi ülésén kimondotta, hogy foglalkozni fog a képzőintézetek szervezeti ügyeivel, a melyek közül leginkább rászorult a reformálásra az igazgató-tanács. A vallás- és közoktatási miniszterium a túltengésben levő igazgató-tanácsi hatáskör szűkebb mederbe szorítását az új képesítő vizsgálati szabályzat kiadásával tényleg megkezdte. És ez helyes is, mert tanítóképzőink már kinőttek a kiskorúságból és méltán megszűnhetnek a laikusok kedvteléseinek eszközei lenni. Hasonlóképpen a képzőintézetek felügyellete is megérett már arra, hogy vele komolyan foglalkozzunk és az üdvös reform útját előkészítsük; mert a mai felügyeleti mód nem bizonyult alkalmasnak a képzők czélszerű — pedagógiai — ellenőrzésére és fejlődésének előmozdítására. — Ezeket tartva szem előtt, adtunk helyet e közleménynek és kérjük tisztelt kartársainkat, hogy ez ügyeket felkarolni és főleg elvi szempontból megvitanni sziveskedjenek.

Szerk.

Csak most ismerik el a lélektan fontosságát és a képzőintézetekben a róla való önálló előadások szükségességét úgy, hogy időszerűvé vált ezen tantárgy anyagát, menetét, módszerét kölcsönös tanácskozás tárgyává tenni és azért nagyon örülök, hogy a tanítóképző-egyesület választmánya már három ülésben foglalkozott a lélektan tanításának módszerével és hogy dr. Málnai, dr. Kármán Mór és György Aladár urak érdekes és tanulságos előadásokat tartani sziveskedtek és meg vagyok győződve, hogy nemcsak mi mint hallgatók, hanem az egyesület lapjának t. olvasói is élvezetet merítettek ezen értekezésekből.

Az a véleményem, hogy ezen három előadás feletti eszmecsere csak az ügy hasznára válhatik, azért bátorkodom a pszichológiai tanításról sok évi tapasztalataim alapján szerény nezetemet közölni ezen három előadás tekintetbe vételével.

Dr. Málnai nagyon czélszerűen előrebocsátotta ezen tantárgy általános és különös czéljait; de talán nem lesz felesleges azt is említeni, hogy a tanító a pszichológiai műveltség birtokában sokkal jobban érdeklődik saját működése iránt. Hányszor lehet az orvosok között bizonyos kezelendő betegségekről azt hallani, hogy ezt vagy azt a betegséget nagyon érdekes esetnek tartják.

A tanító, a kinek alapos pszichológiai ismeretei vannak, tanulóinak szellemi és erkölcsi hibáit pszichológiai szemmel fogja megítélni és a nélkül, hogy e miatt haragudnék vagy mérgelődnék, e gyermeki kihágásokat higgadt gondolkodás tárgyává fogja tenni.

Scheve, híres phrenologus, ezen akkoriban még új tudományról Jénában népszerű felolvasást tartott és befejezésül késznek nyilatkozott akárkinek koponyáját azonnal megvizsgálni és erről az illetőnek képességeit, jellemét egész őszintén, az igazság szerint megmondani. Nehány percznyi habozás után a jénai mézszáros fia jelentkezett.

Scheve a hallgatóság jelenlétében tapintgatta, vizsgálgatta a fiatal ember koponyáját; többek között azt is mondotta neki, hogy jól vigyázzon magára, mert a harczérzéke nagyon erősen ki van fejlődve.

Erre a fiatal ember elpirult és haragjában a tanárt felpofozta. Scheve a hallgatóság felé fordult és nyugodtan így szólt:

«Nézzék, tisztelt hölgyeim és uraim, nem volt-e igazam, hogy ezen urnak a harczérzéke igen nagy.»

A ki a gyermekek és emberek cselekvéseit pszichológiai szempontból fogja fel, az elnézőleg düh és harag nélkül viseli magát irántuk.

Azért én nagyon szükségesnek tartom, hogy a tanítóképzőintézeti tanár lélektani előadásaiban a növendékeket ne csak a lélek egészséges életével, hanem a lelki betegségekkel is megismertesse, amilyenek a szeszélyesség, a makacsfejűség, a közömbösség, a szórakozottság, a rendetlenség, az ügyetlenség, a hazugság, a kegyetlenség stb.

Valamint a test- és egészségtan tanítása alkalmából is beszélünk a testi betegségekről, úgy kell az érzéki, értelmi és erkölcsi élet fejtegetése alkalmából is tárgyalni a lelki élet abnormalitásait.

Tér- és időhiány miatt nem fogom ezen indítványt bővebben indokolni, csak bátorkodom az olvasó figyelmébe ajánlani a következő műveket:

«Les maladies de la memoire» et. «les maladies de la volonte» Ph. Ribot-tól.

«Die Charakterfehler des Kindes» dr. Friedrich Scholtz-tól.

Magától értetődik, hogy a hiányos érzékűekről és a hülyeségről is kell szólni, a mit különben dr. Kármán M. és György Aladár is említettek előadásaikban.

Ezen tananyag felvétele által bizonyára praktikus lesz a lélektan tanítása. Minthogy ily abnormalitások minden iskolában előfordulnak, azért a tanítónak ezt is ismernie kell.

Nagyon helyeslem Málnai azon nézetét, hogy a tanítóképző-intézetben a lélektan tanítása praktikus legyen; de erre a következő megjegyzésem van.

Málnai a következőket mondja a Magyar Tanítóképző januári füzetében megjelent cikkében (l. 7. lap):

«Azt ajánlanám, hogy a II. évfolyam tananyagából vegyük ki egészen a nagyhangzású szót: neveléstan, nevezzük azt egyszerűen lélektannak, értve azon nemcsak a leíró tapasztalati, hanem a praktikus lélektant is.»

Ezen tanácsát nem fogadhatom el.

A praktikus lélektan az orvostani, a törvényszéki, a művészeti lélektant is érthetjük. A lélektan, melyet a II. osztályban tanítunk, legyen neveléstani lélektan, azaz olyan, mely tekintettel van azon erények pszichológiájára, a melyekre a növendékeket a vallás és az erkölcstani törvények szerint nevelni akarjuk és szükséges, hogy e lélektan még tekintettel legyen azon neveléstani eszközök pszichológiájára, melyeket a leendő ember fejlődése és nevelése alkalmából fel kell használni.

A nevelő-oktatástan pedig, melyet a harmadik osztályban tanítunk, legyen pszichológiai neveléstan.

Az oktatástan csak a neveléstanak egy része. Ha tehát dr. Málnai ugyanazon cikkben azt mondja: «Ily praktikus irányu lélektan mellett, úgy hiszem, a neveléstan mint külön tantárgy felesleges», én ezt a nézetét nem oszthatom; ez azt jelentené ép úgy, mintha az orvosnövendékek a boncztant, az élettant, vegytant tanulnák, de a kór- és gyógyítástan nem volnának külön előadás tárgya, pedig minálunk most már három éven át gyakorlatilag és elméletileg előadják.

A test- és egészségtan, melyet az első évfolyamban tanítunk, nem képezi-e szintén a neveléstan egy részét? Nem kell-e már ezen tantárgyat neveléstani szempontból tárgyalni?

Az engedelmisségre, a szorgalomra, a haza- és emberszeretetre, az önnevelésre, az öntevékenységre, az önuralomra tudatosan nevelni; a restséget, az egoismust gyógyítani, nem oly könnyű, mint az emberek hiszik! A kormányozás, a példaadás, a gyakorlás, a szoktatás, a civilizálás helyes megértését és alkalmazásának pszichológiai tudását nem lehet egy-két előadáson kellőleg fejtegetni. A tanító legyen a szülők pedagógiai tanácsosa is.

Egyébiránt a pszichológiát és a pszichológiai nevelést tanítani kell minden órában minden tantárgynál, minden tanárnak és minden

alkalommal; alkalmasint ez a gondolat vezette dr. Málnai urat, midőn azt állította, hogy a nevelésben a II. osztályban felesleges és hogy legfeljebb az év vége felé lehetne a tanultak alapján a nevelés feladatait áttekintés végett összefoglalni.

A mi a pszichológiai tananyag egymásutánját illeti, dr. Málnai a következő rendezést és csoportosítást ajánlja: az érzéki, értelmi és erkölcsi élet csoportját.

Ezen elrendezés sokkal jobb, mint az eddigi lélektani könyvekben található, t. i. a gondolkodás, az érzet, az akarat csoportja.

Ezt indokolni nem tartom szükségesnek, főképen mert dr. Kármán Mór a Magyar Tanítóképző f. é. II. füzetében ezen tananyag illetén való választását és rendezését nagyon szépen és logikai okokkal támasztotta.

A pszichológia tananyagát lehetne másképp is rendezni:

a) Hivatkozás az I. évfolyamban tanult testtanra, az érzési és mozgási rendszerre. Néhány állati, gyermeki és emberi cselekvés pszichológiája pl. látni, félni, sirni, nevetni, beszélni, érteni, megismerni, tévedni, keresni stb. Például: a gyermek látja, hogy valaki jön, a személy alakja, színe, nagysága, testtartása hatnak a gyermek látószereire, ez által keletkező ingerekből származnak az érzetek, ezek társulnak és összeütköznek a gyermek tudatában már meglévő azonos képzetekkel, a gyermek apperceptial és visszaemlékezik, *megismeri* atyját, az öröm érzelme származik benne, kiabálja e szót: atya, élbe szalad; ezáltal megtanulhatja a növendék tapasztalatilag a megismerés pszichológiáját.

Ez volna az embernek általános bemutatása, mint érző, gondolkodó, akaró, cselekvő, fejlődő és társadalmi lénynek.

b) Az érzetek, ösztönök és mozgások, vagy a gyermek lelki élete, ennek mikéntje és az ezekre vonatkozó törvények és ezeknek alkalmazása a házi és a kisdudóvó intézeti nevelésben.

c) A képzetek, a gondolatok, érzelmek, érdekek, vágyak, cselekvések vagy a felszédülő fiú- és leánygyermek lelki életének, foglalkozásának, tanulásának pszichológiája a családban, az iskolában és a községben.

d) Az érzetek, képzetek, eszmék, eszményképek ösztönrugói; vágyak, kedély, szenvedélyek, elvek, akarat, ön- és világtudat, tettek pszichológiája; mindezt vallási és erkölcsi törvények alapján és ezeknek alkalmazása a családban, a szentegyházban, a társadalomban, az államban.

e) A gyermek testi és szellemi tehetségeinek, a felnőtt ember jellemének ismertetése, összehasonlítása, megbirálása a kor, véralkat, nem, egyéniség szerint; a phisiognomia, a craniologia, a suggestio, a jellemisme, az egyének leírása, egyéni és társadalmi pszichologia és ennek irodalma.

Ezen csoportosítás jobban megfelelne a György Aladár által felállított helyes követelményeknek, hogy a fejlődést és a társadalmi befolyást is szem előtt kell tartani.

Ha azt akarjuk, hogy valakinek a fáról világos fogalma legyen, akkor nem fogjuk neki csak a fát és annak részeit bemutatni és leírni,

hanem arról is gondoskodunk, hogy a fát minden évszakban és a faiskolában, pl. 1—3—6 éves korában lássa, hogy nemcsak a fa anatómiáját és physiologiáját, hanem ennek embryológiáját, biologiáját és földrajzát is tudja.

A mint már mondtam, én dr. Málnai csoportosítását is elfogdom; csak azt kívánom, hogy ennek részletezésénél semmi sem maradjon ki, a mi a nevelésre nézve szükséges és hogy a kormány úgy, mint más tantárgynál, mint pl. a földrajznál, történelemnél, test- és egészségtannál kétféle könyv kiadásáról gondoskodjék, egy bővezérlő könyvről a tanítóképző-tanárok számára és egy rövid kézikönyvről a tanítóképző-intézeti növendékek számára.

A tanárok számára szerkesztendő vezérlőkönyv jobban megfelelné a célnak, ha minden egyes népiskolai tantárgy és több emberi jellempsychológiáját is tartalmazná, mert ezen ismeret által a tanítójelölt jobban megismerné a lelki életet és a tantárgy tanításának helyes módszerét.

A mi a lélektani tanításnak *módszerét* illeti, minden tanár tudja, hogy a psychologia, mint minden más tudomány, fogalmak, leírások, meghatározások, magyarázatok, felosztások, bebizonyítások törvényeiből áll és hogy ezeket a hallgatók korához és műveltségéhez képest kell előadni.

Az első követelmény tehát, hogy az előadás világos legyen. Azért szükséges, hogy a tanár, a mennyire lehet, a szemléltetés elvét és az indukció menetét alkalmazza.

Ha pl. a gondolkodás fogalmát akarjuk meghatározni, előbb ezen lelki cselekvés processusát fogjuk leírni. Az inger felfogása, az érzetek, a tárgy- és szóképzetek származása, társulása, a fogalom származása, összehasonlítása, az ítézés, a következtetés, egyszóval a különböző képzetek tárgyalása után fogunk csak a gondolkodás meghatározásába, a mibe mind e cselekvések bele vannak vonva.

Ha pl. az eszmetársulás törvényét akarjuk meghatározni, akkor hivatkozzunk oly lelki tünetenyekre, a melyeket a tanítójelöltek maguknál, másoknál, a gyermekeknél észrevesznek és ezen tünetenyekből vezetjük le a törvényt és annak gyakorlati alkalmazását. Pl. a tanár említi a decz. 25-dikét és kérdezi, mi jut most eszükbe? A feleletek különbözők is lehetnek, de azt fogjuk látni, hogy a visszaidézett képzetek a decz. 25-ike képzetével bizonyos viszonyban vannak és hogy legnagyobb részben a karácsony-ünnepre és az akkor kapott ajándékokra vonatkoznak.

Ha évek mulva ismét visszatérünk szülőhelyünkre, élénken eszünkbe jutnak mindazon helyek, hol gyermeki örömeinket átéltük stb.

Hogy mikép kell psychologiai fogalmakat és törvényeket induktív módon és szemléletileg leírni, tárgyalni, azt tanítják a következő monographiák: «Das Leben der Seele» Lasarustól; «Denken und Gedächtnis» F. W. Dörpfeldtől; «Apperception» Langetól; «Néhány antropologiai törvény» Lederer A. (Az oktatás módszere cz. műben); «A nevetés», «a tetetés», «az álom psychológiája» Lederer A.-tól.

Szükséges, hogy a tanár a növendékek figyelmét minden alkalom-

mal saját lelkiállapotukra irányozza. Az egyik heveskedik, a másik daczol, a harmadik téved, a negyedik feledékeny; itt az alkalom ezen tünetnyeket pszichológiai fejtegetés tárgyává tenni. Ezáltal a tanítás nemcsak világos, hanem érdekes és praktikus is lesz.

Nagyon fontos eszköznek tartom, hogy a tanár a különféle híres és hirhedt egyének életrajzait és életrajzi adatait és különösen az autobiográfiákat is felhasználja. Ezekből szemléletileg tanulhatják az ember lelki és testi tehetségeinek fejlődését a gyermek-, ifjú- és férfikorban; a lélek alakulására beható viszonyokat, a szülőktől való öröklést, a társadalom és még más tényezők befolyását, az egyéni képességek hatalmát.

A lélektan tanításánál gyakran azon hibába esünk, hogy mindig a lélekről és nem az emberről is szólunk. Fejtegetéseink azért nem felelnek meg a valóságnak és azért maradandó eredményük nagyon csekély.

A pszichológiai tanításnál a rajzokat és az arcképeket is lehet használni; az érzetek és képzetek társulását, az érzelmek növekedését és apadását néhány vonal által lehet szemléltetni, mint az pl. Szalai István lélektanában és dr. Th. Ziehen *Physiol. Psychologie* cz. művében látható. Híres férfiak, nagy bűnösök fényképei bemutatása által a lélektan tanítását nemcsak világossá, hanem érdekessé is tesszük.

Az emberi lelki tehetségek csak a cselekvésben és a művekben nyilatkoznak, azért használjuk fel, mint a három előbbi értekezés is említi, a történelmet, a drámát, a lyrai költeményeket, hogy az ezekben kifejezett gondolatok csoportosítását, az érzelmek melegségét, minőségét, a jellem tulajdonságait, céljait, a szándék származását és fejlődését szemlélhessük; de az állatmesékben, közmondásokban és iskolai adomákban is mutatkozik az ember lelki élete, gondolkodásmódja, élceze, humorja. A róka és a holló meséjével a hízogó gondolkodásmódját, céljait, eszközeit, észjárását nagyon világosan lehet szemléltetni.

«Kinek mi kedvére, nincsen az terhére». «Hol az érzékenység vesztes, nyertes a nyugalom». «Kit meg akar Isten verni, eszét veszi el». «Ki miről gondolkodik, arról almodik». «A magyar nyelve hegyén hordja a szívét». Ezen közmondások segítségével sok pszichológiai szabályt lehet bebizonyítani. A tanítójelöltek ezen példákból következtetnek a nép fogalmaira, gondolkodásmódjára, tévedéseire. A közmondások a nemzeti jellem valódi magyarázói.

Több gyermek együtt lévén, Lajos el kezd mesélni a boszorkányokról. Emma félbeszakítja a következő szavakkal: «De már nincsenek boszorkányok.» Erre Pista így felel: «Hát nem emlékszel, hogy tegnap édes apa azt mondta, hogy a cipész neje valódi boszorkány.»

Nem lehet-e ezen adoma segítségével a gyermek eszmetársítását, naiv gondolkodásmódját jól szemléltetni?

«Anna, mit akarsz a Lexiconnal?» kérdi az anya 6 éves leányától? «A cipőmet keresem, hisz a papa tegnap azt mondta, hogy ebben a könyvben mindent meg lehet találni.»

Ilyféle adomák által az előadás világossá és érdekessé lesz.

Shoktassa a tanár a növendékeit, hogy pszichológiai szemmel fogjanak fel mindent. Shoktassa őket önmegfigyelésre és más tanuló-

társak, gyermekek pszichológiai megfigyelése. Egy tanuló nevet, a másik könnyen haragszik, a harmadik hamisan felel, azonnal használja fel a tanár ez alkalmat ezen lelki tüneményt lélektani szempontból fejtegetni és főleg ilyen kérdések segítségével:

«Mit látunk, mi történt, mi volt ezen cselekvény processusa, kezdete, lefolyása, vége? Mi volt ennek az oka stb.»

A gyakorló iskola legyen a pszichológiának gyakorló iskolája is. A gyakorló iskola tanítója mutassa meg a leendő tanítóknak, miképen lehet kísérletek segítségével és pedig a gyermekek arcvonásainak, játékaiknak, kérdéseinek, feleleteinek, írásbeli dolgozatainak, cselekvéseinek napról-napra való megfigyelése által testi és lelki tehetségeit növendékeinek megismerni, megbírálni; mutassa meg nekik az erre vonatkozó pszichológiai naplóját, a gyermekek pszichológiai leírását, hogy ebből megtanulják, miképen kell készíteni a gyermekek egyéni leírását, jellemzését.

Egyszóval a gyakorló iskola legyen a leendő tanítók pszichológiai, jellemrajzteni klinikája. Itt tanulja meg a pszichológiai prognosist, diagnosist és a kellő bánásmód alkalmazását.

Igaz, hogy a tananyag nagyon sok és hogy az idő nagyon rövid és azért a tanár mindent nem taníthat, de tegye meg, a mit lehet, i. e. keltse fel a növendékek érdeklődését és gyarapítsa ezen tantárgyak iránt; útmutatást adjon és maradandó kedvet gerjessen a további tanulásra és pszichológiai kiképzésre, fő pedig az, hogy mindezt lelkesedéssel, ügybuzgósággal tegye.

Rövid értekezésem, mely csak a már közölt három cikk kiegészítőjének tekinthető, a legnagyobb súlyt a lélektan módszerére fektette; de minden iskolában különösen a tanítóképző-intézetben a tanár maga a biztosítéka a legjobb módszernek.

Szükséges tehát, hogy a tanár maga tökéletesen jártas legyen a pszichológia és a nevelés tudományaiban, hogy a legujabb tudomány színvonalán álljon. A mai pszichológiát kísérleti pszichológiának nevezik. Ezen tudományt nem könyvből kell tanulni, hanem itt látni, tapasztalni kell. Azért kívánatos volna, hogy a tanítóképző-intézeti tanároknak alkalmuk volna az egyetemeken a pszichológia legujabb vívmányait megismerni.

Lédeker Ábrahám.

A német nyelvtanításról a tanítóképzőkben.

A Magyar Tanítóképző utolsó évfolyamaiban túlnyomóan a tanterv fontos kérdésének szenteli hasábjait. Tanítóképzőink várható reformjánál ennél alig is van életbevágóbb kérdés. A megindult érdekes eszmecsereben s a tantervjavaslatok készítésénél a figyelem többé-kevésbébbé intézeteink mostoha gyermekére, a német nyelvre is irányult: olvashattunk több figyelemreméltó, az eddigi tantervtől eltérő indítványt s a dolog természete hozta magával, hogy a véleménynyilvánításnak ki kellett a német nyelvtanítás céljára is terjednie.

Nem akarom ez alkalommal mindazt ismételni, a mit a Tanítóképzőben e tárgyról olvastam; e cikkeknek csak néhányára óhajtok ez alkalommal visszapillantást vetni.

Lázárné Kantner Janka (VI. 24.) az első osztályban beszédgyakorlatokra kívánja a tanítást alapítani; a másodikban az olvasás és írás gyakorlására; a harmadikban nyelvtanra, olvasásra, szabad társalgásra; a negyedikben nyelvtanra, a német irodalom főbb alakjainak ismertetésére és remek művek olvasására és szabad előadásra. Az idegen nyelvet szerinte nem osztályonként, hanem a növendékek előhaladottsága szerint beosztott csoportonként kellene tanítani. A kiszabott óraszámot Lázárné elegendőnek tartja.

Somogyi Géza a német nyelvtanítás elé ezt a czélt tűzi ki: «A nyelvben legalább annyi jártasság szerzendő, hogy a növendékek a társalgást illetőleg a mindennapi életben fönn ne akadjanak s a német pedagógiai műveket megérthessék.» E czél elérésére egy tantervjavaslatot dolgozott ki, melynek fővonásai: Az első két évben beszédgyakorlatok, a harmadik évben rendszeres nyelvtan mondattani alapon, a negyedik évben pedagógiai olvasmányok (VI. 549.)

H. A. pedig, miután (VII. 26.) kijelentette, hogy általán egyetért azzal, a mit a tantervkészítő bizottság a képzőbeli német nyelvtanításnak czélul kitűzött: «kulcsot adni a leendő tanító kezébe, a melyvel magának a német pedagógiai irodalom kincses-házát megnyithatja», mégis tamaskodik benne, hogy heti nyolcz órán e czél el volna érhető; de nem fogadja el a pedagógiai művek megértését egyedüli czélnek, hanem össze kívánja egyeztetni «az általános emberivel s a speciális nemzetivel.» A Tanítóképzőben (VII. 102.) közölt tanterve pedig úgy indul meg: «A képzőbeli tanítás a népiskolainak mintaképe s arra folytonos tekintettel van. A német nyelvtanítás czélja: a német pedagógiai stílus megértése; a német nyelvnek bizonyos mértékben gyakorlati elsajátítása; különösen a német nevelési irodalomnak megismerése; esetleg a német iskolában való tanítás képessége.»

E szerint az idézett három író mindegyike megkívánja a német nyelv gyakorlati elsajátítását; sőt Somogyi e czélt oly mértékben kívánja elérni, hogy a tanítójelöltek a társalgást illetőleg a mindennapi életben fönn ne akadjanak, azaz, hogy tökéletesen meg tanuljanak beszélni; míg H. A. a gyakorlati elsajátítást csak bizonyos mértékben kívánja. Az irodalmi követeléseket illetőleg Lázárné a német irodalom főbb alakjainak ismertetését, Somogyi és H. A. pedagógiai művek megértését kívánják. A német nyelv elsajátításának módjára nézve Lázárné és Somogyi tisztán a beszédgyakorlatok álláspontjára helyezkednek, míg H. A. az általános emberivel s a speciális nemzetivel is számol.

Tanügyi életünk három kiváló képviselőjének e nyilatkozatai rendkívül tanúságosak s igen alkalmasak arra, hogy a mire nekünk németnyelv tanítóknak minden évben bő alkalmunk van, újra gondolkodóba essünk buzgó törekvéseink gyöngé sikerén.

Igyekezzünk mindenekelőtt három dologgal tisztába jönni: 1. Mi érhető el heti nyolcz órai tanítás alatt; 2. mit kíván a népiskola érdeke

a német nyelvtanítástól; 3. mi az az általános emberi haszon, a mit a tanítójelölt német tanítójától várhat. Sietek előre is megjegyezni, hogy ezek az érdekek nem választhatók el szorosán egymástól, hanem egymásba nyúlnak, egymásra hatnak.

Az első kérdésre, mi érhető el az elemi képzőben heti tíz, illetőleg nyolcz órai tanítás mellett, fájdalom, igen szomorú a felelet: nagyon kevés. Mert el kell ismernünk, hogy a német nyelv legnehezebb tantárgy, melyet a legmostohább viszonyok közt vagyunk kénytelenek tanítani. Sok évi tapasztalatom után az a meggyőződés áll előttem, hogy a képzőben rendelkezésünkre álló eszközökkel lehetetlen azt az úgynevezett gyakorlati célt, hogy növendékeink főnnakadás nélkül társalogni tudjanak, elérni. Egyik főnehézség (kezdőket tartok szem előtt), hogy úgyszólván minden munkát az iskolában kell végezniük. Leczkéül csupán néhány szót vagy sort adhatunk föl könyv nélkül való tanulásra; de az elsajátított szóanyag begyakorlását, fölhasználását új meg új csoportosításban, azt mind az iskolában kell végezni. Most vegyük meg tekintetbe, hogy egy új szó megtanulásával növendékünk még nincs a szó teljes birtokában mindaddig, míg a szót összes alakotani változataiban nem ismeri. Sőt a beszédre ez sem elég, hanem minden egyes növendéket kell gyakorolni, mert nem csak értelemmel, szemmel és füllel, hanem a beszélő szervekkel is kell a nyelvet megtanulnia. S egyenként kell őket feleltetnünk, hogy a kiejtésbeli hibákat észrevegyük s kijavíthassuk. S mivel egy ilyen képzőbeli osztály legalább 25—30 növendékből áll, s e növendékek a heti három, vagy a készülő tanterv szerint a heti két órán kívül valószínűleg egy német hangot se hallanak, — bizony valljuk be őszintén, hogy b e s z é l n i, főnnakadás nélkül társalogni nem taníthatjuk képzőbeli növendékeinket a két első, de talán az összes négy év alatt se, ha semmi mást, mint a gyakorlati célt, nem tűzünk is ki magunknak.

Német nyelven társalogni természetesen csak németajkiúk közt van alkalmuk, a kiknek a német az anyanyelvük s ily körben a legcsekélyebb hiba is erősen latba esik.

De az említett tantervjavaslatoknak mindegyike nem csak társalgást, hanem irodalmi ismereteket is kíván. Itt nem szabad elfelejtelnünk, hogy ha egy két évig csupán a gyakorlati cél elérésére törekedtünk s azután kezdünk írókkal foglalkozni, akkor ismét egészen az elején kezdhetjük a munkánkat, mert növendékeink a társalgást czélozó gyakorlatok alkalmával, melyek bizonyosan mindennapi témák körül forogtak, oly szóanyagot sajátítottak el, melynek az irodalmi művek olvasásánál nem sok hasznát vehetik. Itt tehát a szótanulást újra kell kezdeni. Minden jelentékeny írónak, s iskolában csak ilyenekről lehet szó, van jellemző egyéni stílusa, s van úgyszólván saját szótára. Még haladottabb tanulóknál is tapasztalhatjuk, ha más íróra térünk, hogy nehézségekkel jár az új mű olvasása, míg annak egyéni vonásaival meg nem barátkoztak. E nehézségek akkor is szembe ötlenek, ha pedagógiai íróról szépirodalmira vagy megfordítva térünk át.

Mindézek után, habár rosszul esik is kimondanom, de mégis ki kell mondanom, hogy a tervezett heti nyolcz óra egy-

általán elégtelen arra, hogy képzőbéli növendékeinkkel folyékony társalgásra, pedagógiai művek olvasására s a német irodalom főbb alakjainak megismerésére megtaníthassuk. S mivel sikerünknek sarkpontja az önmérséklés: «In der Beschränkung zeigt sich erst der Meister» — az elérhető lehetőségek közt végre választanunk kell, mert az eddigi sikertelenségek legfőbb oka az, hogy több czélt követve egyiket se értük el. Hibánk könnyen kimenthető, mert e czélok mindegyikének van jogosúltsága: a gyakorlati lehetővé teszi egy nagy nemzettel a személyes érintkezést s utat nyit a magyar tanítónak vegyes iskolába; az irodalmi irány lelkére lesz nagy hatással; a pedagógiai írók ismerete a szakembert műveli.

Hogyan válaszszunk e három egyformán csábító cél közül? Forduljunk a feleletért a népiskola felé, tőle kérdezzük, mit kíván az ő érdeke s ezzel áttérhetünk a második kérdésünkre:

Mit kíván a népiskola érdeke a német nyelvtanítástól?

E kérdésre nem adhatunk általánosan kielégítő, egységes feleletet. Magát a kérdést is kétfelé kell osztanunk, talán így: *a)* kívánja-e a népiskola érdeke, hogy a néptanító németül beszéljen? *b)* kívánja-e a népiskola érdeke, hogy a néptanító más nemzet szellemi termékeit különösen a pedagógia terén, megismerje? Még így se tudok az *a.* alatti kérdésre egyszerű igennel vagy nemmel felelni. Ha okvetetlenül állást kell foglalnom s minden magyarázat nélkül igen vagy nemmel szavaznom, akkor kénytelen leszek a föltett kérdésre tagadólag válaszolni. Azaz némely iskola érdeke kívánhatja; de valamennyié nem. (Sokan a németvidéki iskolákra hivatkoznak, melyek a gyakorlati cél elhanyagolása mellett a magyar ajkú tanító elől el vannak zárva. Bízom a magyarok Istenében, hogy a német nyelvű iskolák mindinkább kevesbedni fognak, s bízom magyar-német honpolgáraink sokszor tapasztalt hazafiságában, s ennél fogva nem tartom szükségesnek, hogy pl. épen az Altöld neveljen a Szepességnek tanítókat; ez már azért sem szükséges, mert egyszerűen kivihetetlen.) Mondom, nem tulajdonítok neki fontosságot, folyékonyan beszél-e a néptanító németül vagy nem. Ennél sokkal fontosabb, van-e oly szellemi kapocsnak birtokában, mely őt a művelt külfölddel összeköti. Azt már megkívánhatja a népiskola s érdeke meg is kívánja, hogy apostola, a tanító, megfigyelhesse s hasznára fordíthassa a haladó emberi szellem tapasztalatait. De bármily kívánatosnak tartsam is, hogy a néptanító német könyveket haszonnal olvasni tudjon, sokkal fontosabb előttem a munka maga, melylyel e czélt elérte, mint maga a czél s ezzel áttérhetek a harmadik kérdésre:

Mit kíván a tanító általános műveltsége a német nyelvtanítástól?

Ha jól értettem, ez az, a mit H. A. az általános emberinek nevez. Ez az «általános emberi» azt kívánja, hogy a tanító köszörülje s élesítse értelmét egy idegen nyelv törvényein; legyen a tanítónak lehetőleg világos fogalma a nyelv életéről; ismerje anyanyelvét úgy, a hogy azt csak más nyelvvel összehasonlítva ismerhetjük; érdeklődjék két különböző népnek különböző szemléleti módja iránt; legyen érzéke a nép nyelvéből fakadó költői ősforrás iránt; ne tartson minden az irodalmi nyelvtől eltérő kifejezést kiirtani való korcsajtásnak stb. stb. — egy

szóval, tudja mindazt, a mit idegen nyelv tanulása útján tanul meg a művelt ember.

Mindezeknek alapján az a meggyőződés, hogy a tanítóképzőben az eddigi készütségű (vagyis inkább készületlenségű) növendékekkel nem érhetünk el mást célt, mint azt, hogy haszonnal tudjanak komoly irányú német könyveket olvasni s megérteni.

De korántsem akarnám a szűkebb korlátok közt mozgó célt valamennyi képzőintézeti tanulóra kötelezővé tenni s azért én is csatlakozom Lázárné Kasztner Janka óhajtásához, hogy a képzőkben a tanulókat tudásuk szerint csoportosítva oktassuk a németre. Akad minden osztályban néhány növendék, a ki vagy vegyes nyelvű vidékről való vagy más kedvező körülmény folytán már gyermekkorában elsajátíthatta a német nyelvet; ezekből lehetnek magyar-német iskolákra képzett magyar tanítók s tanítónők. A csoporttanítás már a polgári iskolai tanítóképzőre való tekintettel is kívánatos. A német nyelv a polgári iskolának rendes tantárgya. Ez oly kötelességeket ró a polgári tanítóképzőre, melyeknek csak úgy tehet eleget, ha az elemi képzőtől megfelelő készütségű növendékeket kap.

Volt eddigi tanításunknak még egy békója, s ez a tanterv. Nem mintha a mostani tanterv ellen lényeges kifogásom volna, hanem értek itt minden általánosan s mindenkorra kötelező tantervet — «was morgen gilt, weil's heute hat gegolten».

De ezt a panaszomat már bátran elhallgathatom. A Tanítóképző idei folyamának márcziusi számában olvasom, hogy a közoktatási tanács tantervkészítő bizottsága kimondta, hogy a német nyelvre minden képzőintézet maga készítsen tervet.

Igy módunkban lesz az adott körülmények fölhasználásával tanításunkat alaposabbá tenni s ez már egy jobb jövő kezdete.

Szarvas Gáborné.

A tanítóképző-intézeti gazdaságtani és kézügyességi tantervhez.

A tanítóképző-intézeti természettudományi oktatásnak a népiskola feladatahoz és igényeihez mért reorganizálása munkálatában a preponderáló rész a gazdaságtani tantervnek jut, a mennyiben a gazdaságtan képezendi ama kapcsot, mely az elméletet a gyakorlattal egygyé forrasztja és a természettudományi képzést ez által intenzívebbé teszi; e mellett még hivatva leend a regulator szerepére is az által, hogy egyrészt a túltengést kizárja, másrészt a pangásnak elejét veszi, a mennyiben a gazdaságtani igények a természettudományi ismeretek mennyiségét szabják meg, és ezek a gazdaságtani anyagot jelölik ki.

I. A tervezet szerint a természettudományi anyag évfolyamok szerinti beosztása és óraterve lényeges változást nem szenved. Az új

tér, melylyel rendelkezünk, ama heti 2 óra, mely gyakorlatra és elméletre fordítandó.

Az állattan annyiban nyer, a mennyiben a gazdasági állatok közül a szarvasmarha, sertés, szárnyasok, méhek és selyemhernyók tenyésztése tanítandó lesz. Azért ezeknek természetrajzi méltatása a természetrajzi órának leendő fentartva; de gazdasági tekintetben a gazdaságtannak szánt időben tárgyalandók.

Epen úgy vagyunk a növénytantal is. Eddigi növényntani óráink tekintélyes részét az egyes kulturnövények mívelési módjainak vázolására kénytelenítettünk felhasználni, és a rendszer-, szövet- és élettani részt nagyon is megszorítani; most a gazdasági növénytermelést a növénytantal ugyan kapcsolatosan, de erre külön kijelölt időben tárgyalandjuk.

Ez áll az ásvány-, illetve földtanra és chemiára is úgy, hogy az újítás folytán inkább ipartechnologiai tekintetben gyarapodhatunk, mert a talaj képződése, javítása, a trágyázás, műtrágyák a gazdaságtani órákon lesz feldolgozandó.

Hogy a gazdasági ismeretek szerzését megkönnyítsük, de más-különbén az utolsó évfolyambelieknek kellő módot nyújtsunk arra, hogy gyakorlóiskolai fellépéseikre kellően előkészüljenek, mert elvégre az intézetnek rendeltetése első sorban tanítókat képezni, — nem vagyok híve annak, hogy a szerzett gazdasági ismeretek összefoglalása a 4-ik évfolyamnak jusson. A mint a gazdasági ismeretek szerzésének a természetrajzi haladással párhuzamosan kell történnie, legyünk azon, hogy ugyanekkor azon ismeretek az emlékezetbe kellően bevésessenek. Köztapasztalatú tény, hogy a kirándulások csak akkor válnak kellően értékesekké, ha a növendéknek otthon vezérfonala van, melynek segítségével a látottakat összefoglalhatja és beemlékezheti, mert a kiránduláson nem jegyezhet, a memoria pedig megbízhatatlan. Azért nézetem szerint a gazdaságtani ismeretek elsajátításának és megőrzésének megfelelőbb az, ha az anyagot évfolyamonként beosztva tárgyaljuk és alkalmazzuk; a mult évfolyamok anyagát alkalmosszerűen ott a hely színeén kikérdezve ismételtetjük.

A gazdasági gyakorlatokat helykímélés tekintetéből nem irom le annyival inkább, mert az elméleti rész a gazdasági gyakorlatokat a legprecízebben határozza meg. Más kérdés az, hogy miért foglalandnak oly tért a létesítendő tantervben a gazdasági ismeretek és gyakorlatok? Egyszerűen azért, hogy a természettudományok a földművelést, kertészetet és gazdasági állattenyésztést is szolgálhassák. Szakítsunk a multtal! Az organographiát, terminológiát kulturnövényen, gazdasági állaton gyakoroltatjuk be; a természet három országának systemába való foglalásánál a gyakorlati érdekeket követendjük és ezzel az iskolát az étellel szorosán összefűzzük a nélkül, hogy a természettudományi oktatás ideális célját féltenők.

A gazdaságtani óraszámot illetőleg még csak azt jegyzem meg, hogy ezen időből — nézetem szerint — az u. n. kézügyességek oktatására nem juttathatunk semmit, ha az elsajátítandó gazdasági elméletet és gyakorlati ügyességek sorozatát tekintjük.

II. A népiskola nevelő és oktató eszközeit egy újabb elemmel, a kézügyességekkel akarjuk gyarapítani. Ezeknek teljes híjával ma sem voltunk, most ezeknek csak tért akarunk nyitni. Eddigi kézügyességi oktatásunk csak a kertészkedésre, méhészetre, esetleg selyemtenyésztésre szorítkozott, tehát csak a mezőgazdák mintegy előiskolája volt; a jövőben az iparos osztálynak érdekeit is szolgálndjuk az u. n. kézimunkák üzésével. Ezen törekvésünk a népiskola rendeltetésének egészen megfelel, a mennyiben feladata az általános képzés, vagyis az arra való törekvés, hogy az általános iskolakötelezettségnek eleget tett gyermek vele született hajlamai által vezéreltetve és képzettsége által támogatva akár mint földmivelő, akár mint iparos, illetve kereskedő boldogulhasson. Természetes, hogy a gyermekek azon csekély százalékának érdekeit, kik a középiskolákban tovább tanulnak, tekintettel nem lehetünk, de nincs is szükség, hogy legyünk. Következik ezekből, hogy a kézügyességek kétfele irányával, bifurcációjával, a mezőgazdasági és ipari iránynyal van dolgunk.

A mezőgazdasági irányt a népiskola teljes egészében szolgálhatja. Az ipari irány meghonosításánál már bizonyos nehézségekkel állunk szemben, melyek nemcsak a gyermekek fizikai és értelmi fejlettsége tekintetbe vételében állnak, hanem azon kérdésben is rejlenek, vajon a tanítójelölt a négy év alatt képes lesz-e ez irányú képzettségének oly fokára emelkedni, hogy a munkateremben helyet megallhassa?!

Minden előzetes félreértés kikerülése szempontjából kijelentem, hogy az ipari irányú kézügyességeknek nevezett foglalkozásokon nem az istenben megboldogult házi-ipari kísérleteket értem, mi különben a «Magyar Tanítóképző» 1892. évi III.—IV. füzetében megjelent közleményemből is kitetszik. Mindenki tudja, hogy a népiskola a házi ipart nem honosíthatja meg, nem nyithat a népnek és tanítónak kereseti forrást, nem istápolhatja a fürdő-, turista- meg, tudom is, én miféle ügyet, mint azt a közel multban akarták; ezen cím alá azon foglalkozásokat sorozom, melyek a szalma, vessző, nád fonásával, fűzésével, kemény papirnak, bőrnek, posztónak feldolgozásával, agyagnak, fának formálásával járnak; hol a cél nem ipari termékek előállítása, hanem az, hogy ezen munkálatok által is kellemesen foglalkoztassuk a gyermeket, testét fejlesszük, tisztaságra és pontosságra szoktassuk, a munkát megkedveltessük és izlését irányítsuk és fejlesszük és végeredményében: az ipari foglalkozásokra előkészítsük.

Az óvoda nevelési eszközei között a «munka» nevezetes helyet foglal. A népiskola kell, hogy azt a munkát tovább fejlessze, meghódítván erre a gazdasági tért is. A népiskolai oktatás első 4 évében a gazdasági és ipari kézügyességek tovább üzetnének, de már az 5-ik és 6-ik évben faluhelyen a gazdasági, városokban az ipari foglalkozások kerülnének felül, mi a lakosság igényeinek is természetesen felel meg. Így nem csak a jövődóbeli gazda értékesíthetné a szerzett ipari kézügyességeket szerszámai javításánál és készítésénél, hanem a majdani iparos is kellemesen és nemesen tölthetné el szabad, üdülésre szánt idejét kertjében, a gyümölcsfák szaporításával esetleg mé-

hészkedéssel. De különösen sokat nyerne az által az iparos osztály és maga az ipar, mert mind technikailag, mint aesthetikailag az eddiginél sokkal képzetebb elemek mennének iparostanulóknak.

A mennyiben az ipari közügyességekben a tanítójelöltnek oly fokú kiképzése, hogy a népiskola két utolsó évfolyamát ellátni képes legyen, szerintem problematikus, mert az ismeretszerzés sokféle ágát nem is említve, mindenki az ezermesterkedésre képesség nincs meg, nézetem szerint a tanítóképzői közügyességi tanterv csak annyit öleljen fel, hogy a tanító a népiskola 4 alsó osztályát elláthassa. A két felső osztálynak ez irányu vezetését ezen czélnak külön képezett kézimunkatanítóknak tartanám fel, ki a gyermekeket különösen az agyag modellálására, a fának megmunkálására oktatná.

A mi végül az ipari közügyességeknek más tárgygyal való összekapcsolását illeti, erre nézve egyedül alkalmasnak a rajzot tartom.

Herchl Fános.

Természetrajzi tantervem.

Alább közlendő természetrajzi tantervem indokolásául a következőket tartom szükségesnek előrebocsátani.

A tanítóképző természetrajzi oktatásának alaki czélját abban találom, hogy az érzékeket kitünően élesíti, az emlékezőtehetséget műveli, a természet iránti érzelmet fölbreszti és kifejleszti, a szívet nemesíti és csodálni tanítja a Teremtő véghetetlen bölcsességét, hatalmát, vagyis a vallási érzelmet is növeli. Anyagi czélja pedig abban áll, hogy a szülőföld, haza és a nagy világ természeti tárgyait hű képekben megismerteti és egymásra való hatásukat kimutatja s ezáltal a természetben uralkodó összhang helyes fölfogására vezeti a növendékeket. Megvallom, hogy én előttem mindkét czél egyaránt fontos és hogy egyidejűleg törekszem valósításukra, érvényre emelésökre. Azaz: olyképen kezelem a természetrajzot, hogy míg egyrészt tárgyi ismereteket nyújtok, addig másrészt a szívnemesítésről, a valláserkölcsi képzésről, a nyelvművelésről és egyéb formális czélokról sem feledkezem meg. E végből alkalmas költeményeket, mondákat, állat- és virágregéket, közmondásokat, állatéleti mozzanatokot is belé vonok tanításomba, kirándulásokat rendezek és a növendékek magános olvasmányaira is tekintettel vagyok.

Képeket, természeti tárgyakat minél gyakrabban szemléltetnek, gyűjtések eszközzésére serkentek és a gyakorlati szempontokat is szem előtt tartom a tananyag kiválasztásában. Mindamelltt helytelennek tartom a természetrajznak a gazdaságtannal való egybeolvasztását képzőinkben, mivel ez a természetrajz alaki czéljának rovására történhetik csupán. Természetkedvelőket és természetismerőket kell képzőinkben nevelnünk, hogy jelöltjeink egykor helyes irányú, képző természetrajzi oktatásban részesíthessék tanítványaikat a népiskolában.

Hogy tervemben miként hódolok a szemléltetés (az évszakokhoz való alkalmazkodás) elvének és Junge - Kieszling törekvéseinek: azt legvilágosabban magából a tervből látják meg az érdekelt szakférfiak.

I. osztály. Hetenként 2 óra.

Szeptember. *Ház.* Kutya (gerinczes, emlős),¹⁰⁾ macska, ló, (egy patás), szamár, tulok (kérődző), juh és kecske, sertés; a hasznos házi-
emlősök hazánkban való elterjedése és a közmondásokban való szereplése.

Október. Eger (rágcsálók), patkány, cziczkány, denevér, görény, menyétke és nyest (menyétfélék). Tyúk (madár), pulyka, páva és fűcán, galamb, lúd, (úszó-madár), récze; veréb, fecske (madarak vándorlása), selyemhernyó (rovar), légy, élősdiek, pók, százlábu. A házi állatok összefoglalása.

November. *Kert.* Vakond (félreismeret állatok); tengelicze és csíz, sármány, vörösfark, ökör szem; cserebogár (fedőszárnyúak), méh, áska; csiga (puhány), giliszta (féreg). A kerti állatok összefoglalása. Állatok elnevezése és osztályozása (genus, species).

December. *Mező, rét.* Sün (állati fegyverek), nyúl (szinbeli alkalmazkodás), ürge (üreklakók), hörcsög (téli álom), vakkutya; pacsirta (a madarak énekhangja), fűj és fogoly, túzok, barázdabillegető, gébics, seregély és varju (madarak fészkelése), banka; gyík (hüllő), mereszke, szalamandra; szt.-Jánosbogár, futók és czingolányok, temetőbogár (a rovarok jelentősége), tücsök, szöcske, nappali pávaszem és kardos pillangó, fűrkészek. A mezei állatok összefoglalása.

Január. *Erdő, liget.* Farkas és róka, borz és nyuszt, evet és pele, szarvas és őz, vaddisznó; harkály (kúszómadár), kakuk, holló, szajkó, szarka, rigók, fulemile és vörösbegy, királyka és czinkék, keresztcsőrű, bagoly, olyv, héja és kánya, szalonka; paizstetű, hangya és hangyaleső. Az erdei állatok összefoglalása.

Február. *Víz.* Vidra; gólya (gázló), daru, gém, bíbicz, vízityúk, szarcsa, gődény, karmorán, jégmadár; teknősbéka, sikló, béka (átalakulás) sügér, süllő, kecsge és tok; csíbor és szitakötő; kagyló, rák, piócza. Állattani ismertetés.

Márczius. *Ligetek tavasszi növényzete.* Hóvirág (növények részei), tőzike; kankalin (tok), som (fatörzs), ibolya, kökörccsin (gallér), szironták.

Április. *A rét- és mező tavasszi viránya.* Kosbor, pitypang (fészkesek), százszorszép, árvacsalán (ajakos), csillaghúr, kökény, pásztortársóka (keresztes); zöldcsík, foszlár, mocsárvirág, nefelejcs. *A tavasszi kert:* tulipán (liliomféle), jáczint (fürt), nárczisz, nőszirm, orgonacserje (füzér), cseresznyefa (gyümölcskert), almafa (bogernyő).

¹⁰⁾ A zárójelben álló kifejezések mutatják, miként épül föl apránként, alkalmilag a endszer.

II. osztály. Hetenkint 2 óra.

Szeptember. *A Kárpátvidék* állat- és növényvilága: len, fenyő, medve, hiúz, fajt, pisztráng. *Az Alpések* természetrajzi jellemzése, régiók; marmóta, zerge; sas és saskeselyű, gyopár és alpesi rózsza.

Az állat- és növényföldrajz főbb tételei, zónák, Grisebach organicus birodalmai.

Október. *A Középtenger* vidékének természetrajzi jellemzése, déli-gyümölcsök, olajfa, sül. *A Sahara* termr. jellemzése, strucz, teve. *A Sudán* termr. jellemzése, áfrikai őserdő, oroszlán, párducz, elefánt és viziló, zsiráf és gnú, zebra, gorilla, krokodil; baobab, kávéfa. *Ausztrália* természetrajzi jellemzése, kenguru (erszényes), csőrönd, emu és kivi.

November. *India* természetrajzi jellemzése, oráng, tigris, elefánt és orrszarvú, kazuár, gavial és óriási kigyó; banán, kokuszpálma, pizang, kenyérfű, indigó, fahéjfa, cukornád (cukorgyártás). *China*: rizs és theacserje.

Belázsia: pézsma-állat, vándortáska. *Arcticus vidék* természetrajzi jellemzése, iramgím, hód (ösztön), jegesmedve, dunnalúd, kőtör, mohok és zuzmók.

Május. *Az erdő növényzete*: gyöngyvirág, müge (levélállás), tavaszi lednek (pillangósak), méhfű, fintor, harangvirág, kőrislevelű ezerjótű, nadragulya. *A nyári kert növényzete*: liliom, viola, rózsza, pinytő (alakos), zsálya, murok (ernyős), bab (konyhakert). *A nyári mező- és rét növényei*: galaj, lóhere, búzavirág, füzény, fagyal, szőlő (rovarai), bodza, burgonya, mustár. Ismétlés.

December. *Északamerika* természetrajzi jellemzése, gyapot és földolgozása, dohány. *Közép-Amerika*: puma, tapir, kaktusz, vanília. *Brazília*, természetrajzi jellemzése, bögőmajom, lajhár (foghijas), öves-állat, hangyász, jaguár, vampír, papagály és kolibri, csörgő-kigyó és alligator; kakaofa.

Andések: láma, chinafa. (Humboldt Sándor).

A tenger faunája, bálna, tóka és rozmár, hering, tőkehal, czápa, koráll.

A külföldi termények ismétlése.

Január. *Az állattan* története; állatországi typosok az egyes állat-osztályok általánosságban: emlősök, madarak, hüllők, kétéltűek, halak, puhányok, izlábúak, férgesek, sugárállatok, véglények.

Február. *A növénytan* története; Linné növényrendszere. Növény-szervisme.

Márczius. Nárczisz-liliomfélék, szirontáktélék, barkások (rovaraik), virágtalanok (sejtek). A természetes növényrendszer vázlata; növényhatározás.

Április. Rózsavirágúak (rovaraik), tobzosak olajfafélék, ajakosak, érdeslevelűek, keresztetek, buzérfélék.

Május. Fészkesek, pillangósak, ernyősök (rovaraik), csalánfélék (kender földolgozása), pászitfélék (rovaraik), csúcsorfélék (mérges növények), tők, mályvafélék. Ismétlés.

III. osztály. Hetenkint 2 óra.

Szeptember. Vegytani előismeretek (elemek, oxydok, chloridok, kénegek, sók fogalma).

Október. A kősó (hexäeder, ásványtani alapfogalmak), timsó (oktaëder); az egyalakúság.

November. Salétrom (puskapor), szíksó, gáliczok és egyéb sók. A sók összefoglalása.

Deczember. Mészke (rhomboëder), gipsz. Földpát (kőzet), kova (üveggyártás, kőkorszak), opál. Agyag (porcellán), földnemek, faggyúkő, csillám.

Január. Gránát (rhombdodekaëder), smaragd, topáz, korund, gyémánt. A kövek összefoglalása. Vas (pentagon-dodekaëder), vasérczek (vasolvasztás). Réz, rézérczek (ötvények).

Február. Ón, ólom, cink, ezüst, arany. A fémek és érczek összefoglalása. Kőszén (világítógáz, bányászat), kőolaj, kén.

Márczius. Az általános ásványtan egybeállítás. Kristályok. A kőzetek főbb fajai, kőzetek települése.

Április. A föld képződése, a földképletek áttekintése, kövületek. Május. Ismétlés.

Tankönyvek. I. osztály: Miklós Gergely állattana, II. osztály: Miklós Gergely növénytana, III. osztály: Miklós G. ásványtana. I., II., III. osztályban: Schultz I. Természetrাজi közlemények.

Schultz Imre.

Földrajzi oktatásunk és a domború térkép.

(Befejezés.)

IV.

Miként az eddigiekből is látható, a domború térkép nem olyan szakadékonny taneszköz, mint a siktérkép. Szilárd talapzata egy az alaptérkép nagyságát valamivel túlhaladó deszka lap. Ezt fenyő- vagy hársfaból készítettjük el vagy 3 centimeter vastagságban. A fa megválasztásánál arra ügyeljünk, hogy nyers ne legyen. Csak a teljes kiszáradtság fogja megóvni a deszkát s rajta a térképet a vetemedéstől. Még így sem lesz fölösleges, ha alsó lapjának egész szélességében a rostok ellenében haladólag, arányos távolságban két tölgy- vagy diófaeresztéket csapoltatunk bele. Figyelembe vesszük továbbá, hogy a külső emelése kedvéért az alaptérkép nagyságán túl az alapdeszkanak széleket is hagyunk, melyre a térkép teljes elkészítése után vas-kos keretléczeket üvevethetünk vagy csavarhatunk fel. Ezek telsőjébe

alkalmazzuk a csavarszöges karikákat, a térkép felakasztása céljából. De ezeket, a mint mondtuk, csak a munka végén tehetjük; mert a kiálló keret a gyakran minuciózus munka és a kartonlapok lesajtólása közben alkalmatlan lenne. Pedig az egyenletes ragasztás és gyors száradás, mely nem engedi, hogy a ragasztóanyag a kartonokat átítassa, egyik fő követelménye munkánk technikai oldalának. Az alapdeszka felső lapját egyenletesen legyalultatjuk. Simított fényezéshez való felületre nincs szükségünk, mert a legelső, egyszeres legegyszerűbb kartonlap csak úgy egyesülhet szilárdan a deszkával, ha kissé érdes horzskóval a fa rostjainak ellenében kidolgozott felületre ragasztjuk azt.

Mikor a munka folyamán majd a könyvkötő ügyességét kell kölcsön kérnünk, megemlékezünk itt mindjárt a ragasztóanyagról is. Ily célból használhatunk közönséges enyvet, vagy sűrűre oldott gummi-arabikumot is. Sokkal jobban célekszünk azonban, ha ragasztóul fehér enyvvel kévert lisztcsirízt használunk. Olyan fehér enyv kell nekünk, minőt a zongora készítő használ a kalapácsok bőrozésénél, melynek újni vastagságú lemezeit főzés előtt 24 óráig hideg vízben kell áztatni. Ennek főzetét azután $\frac{1}{3}$ – $\frac{1}{4}$ részben keverjük a lisztpep-hez s ecsettel kezeljük. Az egymásra ragasztott kartonlemezeket csak az ily keverék fogja megóvni a különben évek múltán bekövetkezni szokott felpattogzástól; de meg azután ennek a ragasztéknak tiszta fehér színe lévén, munkánkat nem fogja elpiszkítani, ha még esetleg itt-ott túlságos mértékben kenjük is a ragasztó anyagot a kartonlemezek alsó lapjára. Különben a ragasztóanyag felkenésében kellő mérsékletet kell tartani. Ugyanezen oknál fogva, hogy t. i. a sok vízrészt tartalmazó ragasztóanyag a kartonokat nagyon át ne itassa, a munka folyamán egyszerre csak 3–4-et ragasztunk egymásra különösen a nagyobb terjedelmű alsó lapokból, miket azután egy síma deszkalappal, mint azt később bővebben is ismertetjük, mindig beborítunk s reá a száradás tartama alatt megfelelő nehezéket (téglikat) teszünk. Ennél a munkánál a «gondos munkás» jó tulajdonságaival egyesítsük a «gyors munkásét». A pontos, a megkívántató egybeállítások s a félrecsuszámlások nélküli száradás okáért teljes megszáradás előtt mindig révideálnunk kell a lenyomatott s száradó lapokat, hogy az esetleges igazításokat még idejekorán megtehessük. Megkívántató kezűesség, jól készített ragasztóanyag és ugyancsak jó minőségű kartonpapír mellett ez a kamítás nem fog beállani.

Tehát milyen legyen a kartonpapír? Semmiesetre sem a miniszter-papír simaságával bíró. Mi inkább kissé szürkébe játszó s a recézett rajzpapírhoz hasonlót fogunk választani, mely mésztartalmú mázzal nincs átítva és bevonva. Az ilyen jobban ragad s jobban állja a vízfestéket. Mert, miként azt később látandjuk, térképünkön nem marad meg a papír színe; annak minden részlete festék alá fog jönni. A kartonpapír vastagsága 1 milliméter legyen, lehetőleg sem több sem kevesebb. Ilyen kartonból egy-egy térképre felmegy 80–100 ív. Ha azonban túlnyomólag hegyes, még pedig magas középhegységekkel bíró s kevés lapályos részt mutató vidékről készül a domború térkép, még többre is lesz szükségünk. Különösebben is figyelembe

ajánljuk, hogy u. n. «Kartondeklit» ne használjunk, mely a közönséges könyvtábla lemezek (Pappendeckel) anyagából vékonyabb árkusok kasírozása útján készül, a két oldalnak fehér papírral történő bevonásával. Az ilyen karton hamar rétegekre foszlik s átmetszetében az éleken nem fehér, de szürke, sőt szalmasárga színt fog visszatükrözni, mely körülmény a domború térképen még az erősebb színvegyületek által sem palástolható kellemetlen színváltozatot eredményez.

A legalsó karton akkora mint maga az alaptérkép. Egyezik ezzel még abban is, hogy teljes részletességgel kidolgoztuk — rajzoltuk, festettük és írtuk — mindazon területen, mely tenger fölötti magasság tekintetében az alaptérkép legalsó rétegvonalán, nevezük ezt 150 méteresnek, alól marad. Az épen most jelzett legalsó rétegvonal fölé eső összes terület rajzolatlanul marad rajta, mert azt, illetőleg azokat el fogják borítani az alaptérkép hegyvonalai szerint kivágandó, folyton kisebbedő s egymásra ragasztandó kartonlemezek. Azonban mégis a rétegvonalas területen is teszünk egy kis jelzést. Ugyanis mindazon hegycsúcsok legmagasabb pontjait megjelöljük rajta, melyek külön rétegvonalzattal bírnak, habár nem is a lapos vidéktől, de a hegylánczok gerinczétől kezdődőleg, s melyek a kész térképen majd dominálólag fognak a többi részből kiemelkedni. Ennek a négyzetes alakú és hiányos alaptérképnek is nevezhető kartonnak a rajzát még pontos kockahálózat alapján készítjük el az alaptérképről, különösen ha az alaptérképhez képest nagy területet kell kidolgozni, melylyel elkészülvén, különös gonddal ráragasztjuk az ismertetett deszkalapra. E hiányos alaptérképnek rajzolatlanul maradt s majd szigetszerű, majd télszigethez hasonló részére, illetve részeire fogjuk felragasztani a többé már nem négyzetes, de a rétegvonalak szerint alakuló és éles késsel és ollóval kivágandó többi kartonlemezt. Talán sikerült megértetni, hogy a hiányos alaptérkép a környék sík talaját képviseli.

A munka úgy folyik tovább, hogy egy új kartonra már másoló-papíros segítségével, rákopiroyozzuk azt a legalsó rétegvonalat, melyet 150 méteresnek nevezünk s meddig a hiányos alaptérkép részletesen kidolgoztatott. Rákopiroyozzuk továbbá a közvetlen felette levő rétegvonalat is, a 160 métereset. Egyéb rajz erre a lapra a csúcsponton, illetőleg csúcspontokon kívül nem jön. Egy következő kartonra a 160 méteres rétegvonal jön a 170-essel s a csúcspontokkal, szintén minden egyébké kidolgozás nélkül. Így rajzoljuk meg tovább tíz méteres emelkedésekkel a 170, 180, 190, 200 stb. méteres rétegvonalakat külön-külön kartonlapokra. Hogy ezen rétegvonal-rajzolás minél jobban sikerüljön, tanácsos lesz a dolgot úgy intézni, hogy az alaptérképről egyetlen, megfelelő nagyságú másolópapírra vagy tán helyesebben finom másolóvaszonra rákopiroyozzuk az összes hegyvonalaikat finom czeruzajelzéssel. A térképről levett másolópapíron azután különböző színes tentával és vonaljelzéssel erősebben meghúzzuk a rétegvonalakat. Így pl. a százmétereseket tussal, a többi párosakat karminnal, a páratlanokat kékkal. Ezenkívül néhány alkalmas helyen lépcsőzetesen fel is írjuk a rétegvonalak magasságát. A kartonpapírokra való s említett kopirozást azután erről az egy másolópapír-

ról végezzük el az ismert kormospapír segélyével, ügyelve, nehogy a másolópapírt a kopirozó kemény czeruzával átvágjuk, áttörjük. Hogy az így megrajzolt s hátrább adandó utasítások szerint körülvágott kartonlapok folyton kisebb területűek lesznek, az az elmondottak után külön hangsúlyozás nélkül is megérthető. Azt azonban már külön kiemeljük, hogy összetévesztés ellen a lapokat megjelöljük a magasságukat jelző számmal. Amennyiben pedig egy-egy közös kartonról, mint hegygerinczből több hegycsúcs emelkednék fel, maguk közt völgyeket, hegyszorosokat, hasadékokat hagyva a közös kartonlapon, hogy később el tudjunk a más más hegyekhez tartozó lapok közt igazodni, ráírjuk azokra az illető hegy nevét, melyhez a kartonlap tartozik. Különben egyéb jelzések is célhoz vezetnek.

Mikor ezen felső kartonlapokat az alaptérkép 10 méteres hegyvonalai szerint készítjük el s körülvágván leragasztás nélkül próbaként egymásra helyezük, a hegyek magasságát még nem valami szembeötlő módon érzékítettük. Például ha a lakóhelyemnek, Lévának, határában előjövő legkisebb tengermagasságot, a Génye pusztai 150 métert viszonyítom az ugyanezen határban levő legmagasabb pontnak, a Siklós-hegynek 274 méter magasságához, az elmondottak szerint csak 12 kartonréteget használhatnék. No ez a 12 milliméteres függélyes távolságot adó térkép még nem szolgáltatna a czélnak megfelelő relieffel. Hogy olyat kapjunk, egy 2600 méteres Lomniczi-csúcsnak kellene a határban emelkedni, mikor is az 244 milliméter magasságot adna ki a domború térképen, feltéve, hogy a minimális 156 méter tengermagasság változatlanul megmaradna.

Hogy tehát a «relief» fogalmának megfelelő eredményt kapjunk, függélyes kialakulás tekintetében el kell térnünk az alaptérképnek a vízszintes irányokra vonatkozó kibérbítési méretétől. Ez más szóval annyit tesz, hogy tetemesen több kartonréteget kell alkalmaznunk, mint a hany tiz méteres hegyvonalat alaptérképünk megad. S a 25,000-es katonai térképek alapján ezt a hegyvonal, illetőleg kartonlap szaporítást nem lesz nehéz keresztülvinni. Ugyanis miként ezen térképek taglalásánál említettük, segítségünkre jön az a körülmény, hogy a javított Lehman-féle emelkedési skála szerint a 10 méteres hegyvonalak közt alkalmazott sraffok vastagsága s egymás közötti távolsága mindenütt hűen adja vissza a hegyoldalak emelkedését és lejtését. Ezen az alapon tehát a 10 méteres rétegvonalakon belül is a majd sűrűbben eső, majd egymástól eltávolodó új hegyvonalakat magunk is megvonhatjuk s az ismertetett módon a kartonlapokra átvihetjük. Ezt a kartonréteg szaporítást azonban különösen akkor, ha a magassági vonalak sűrűbben követik egymást és nem akarunk a minucziozitásig pedánsak lenni, úgy intézhetjük el, hogy minden egyes már előbb megrajzolt és kivágott tiz méteres kartonlaphoz még kilenczet-kilenczet készítünk. Ezekre is rárajzoljuk a csúcspontokon kívül az alsó és közvetlen felett levő tizméteres rétegvonalat: a 150 méteresre a 160-ikat, a 160 méteresre a 170-iket stb. Most a két meghuzott rétegvonal közé eső pázsmán egy tized arányban fogyasztva rajzoljuk meg a majd kivágásnál

érvényesülő alsó (külső) rétegvonalat, míg csak egy csoportot képező (kilencz-kilencz) kartonlapok mindenikével nem végeztünk. Világos, hogy így annyiszor tíz réteget nyertünk, a hány tíz méteres rétegvonalunk van. Az új kartonok mindenike egy méter emelkedésnek felel meg. A például felhozott Lévára nézve kaptunk pl. százhuszat, a százhusz méteres viszonylagos magasságnak megfelelőleg.

Hogy a tíz méteres réteglapok közé az új rétegek nemcsak tízével sorakozhatnak, az magától értetődő dolog, Znióváraljára nézve pl., hol a környéken 1100 méteres emelkedés is van, mi a minimális 400 méterhez képest még mindig 700 métert tesz ki, elég lesz öt vagy három is. A rétegszaporítást a környék minimális és maximális magassága közt levő függélyes távolság határozza meg. A hol ezen relatív különbség t. i. kevés, tán csak 100 vagy 200 méter — mint a «dombos talajú» vidéken szokott lenni — ott több réteget kell beilleszteni, hogy a függélyes távolságokat jól feltüntesse a térkép; a hol pedig a viszonylagos távolság nagyobb, tán 600 és több méter — «középhegységekkel» s azok közt mély völgyekkel bíró vidékeken — ott kevesebb kartonlap jöhet a tíz-tíz méteresek közé. Erre nézve még csak azt említjük meg, hogy a felvett példában a rétegszaporítás után 120 egymilliméteres kartonnal dolgozva, a legmagasabb pont 12 centimeter magas lesz. Erősebb domborodás okáért tíz méterenként 15 kartont lehetne beilleszteni.

Világosan áll tehát előttünk, hogy függélyes kialakulás tekintetében eltértünk az alaptérkép kisebb mértékétől. Más szélességi és más magassági arányt alkalmaztunk. Ez a körülmény sokat levon ugyan az ilyen domború térkép tudományos becséből, de semmit sem vesz el pedagógiai értékéből. Mert hisz épen csakis ez által szemlélhető az e fajta térképeken oly szép hegy és völgy, alföld és fonsík, tómedencze és hegyvidék elannyira, hogy azt a valóságban nyújtott szemléleten kívül semmiféle más szemléltetési eszközzel nem pótolhatjuk. Sőt a meny nyiben a természetben egy nagyobb terület épen eme kiterjedtségénél fogva az ő egészéről alig enged egyszerre világos képet szerezni, a domború térkép e tekintetben nyújtott előnyei által még az eredet is fölülmulja.

A hegyvonalak alapján ekként megszorított kartonrétegek kivágására már most különös gondot kell fordítani. Mindig az alsó (külső) hegyvonal mentén rövid karú és pengéjű, vaskos, éles olló, nemkülönbben hasasvégű tollkés és különbözően öblös vésők segítségével lehetőleg visszahajlások, törések és czafrangosodásoktól menten kell azt eszközölni. A vágás lehet függélyes vagy belülről kifelé haladván ferde, de egy térképen okvetlenül csak egyforma. A kívülről befelé haladó rézsútós vágás rontaná a domború térkép természetutánzó küllemét. Jegyezzük meg jól, hogy az ilyen domború térkép kúlc sínja legelső sorban a rétegvonalas kartonok szép, egyenletes vágásától függ. Epen ezért ne rösteljünk alkalmas ollót a könyvkötőtől kérni. A mely karton a térkép széléig jut, azt azon oldalon vagy oldalakon vonalzóval egyenesre vágjuk. Jó lesz itt vasvonalzót használni. Az összes kartonlapok felragasztása után ezt az oldalt vagy oldalakat, mint könyvkötő a könyv

szélét, márványozva befestjük. Egyébként ezen oldalakon geológiai jelzéseket is tehetünk.

És itt számoljunk be arról is, hogy a hiányos alaptérképen és a felső kartonlapokon miért jelöltük meg, még pedig mindig igen pontosan azoknak a kiemelkedő hegyeknek a csucspontjait, melyek körül mint hullócsillagok és meteorok a nap körül, külön-külön rétegvonalrendszer kígyózik. Vezérpontok ezek a kivágott kartonlapok egymás fölé fektetésénél és leragasztásánál. E különös pedanteriával jelölt tetőpontok körül ugyanis, melyek a katonai felvételeknél rendszeren mint háromszögelési fixpontok szerepeltek, egy körülbelül 7 milliméteres vasluskasztóval egy-egy körlukat ütünk át, még pedig, hogy a karton össze ne töredezzék, valami vastag bőrdarab vagy ólomlap fölött. Az utolsó 4—5 karton azonban nem esik lukgatás alá. A hiányos alaptérképnek mondott kartonba, illetőleg az alapdeszkába a megfelelő helyeken egy-egy ugyancsak 7 milliméter vastagságú és gömbölyűre esztergált keményfaoszlopocskát fogunk szilárdul beenyvezni. Könnyen érthető dolog ezek után, hogy az alsó kartonrétegeken is több ily luk ütendő keresztül s hogy a kartonok eme lukainál fogva a megfelelő oszlopokba helyezve, a világtájak szerint történt tájázás után a természetes alakulást mintegy maguktól fogják felvenni, nemcsak, de a ragasztást követő lesajtolásoknál elcsuszamlások sem fognak történhetni. Ha az oszlopok beenyvezése és a kartonok átluggatása korrekt volt, úgy a lapok pontosan fognak összevágni. Mikor a szakaszos leragasztással addig jutottunk, hogy már csak az át nem lukasztott utolsó kartonok várnak erre, akkor az oszlopocskákat lombfűrész segélyével vízszintesen elvágjuk úgy, hogy a papírhalmaznak még különösebb erősséget adó eme csontváz helyettesítője sehol sem fog kilátszani.

A leragasztást megelőzőleg most még egy minuciózus munka vár ránk. Tudjuk ugyanis, hogy ezen körülvágott rétegvonalas kartonokra az alaptérképről, mint ilyenről, tulajdonképen mi sincs megrajzolva. A részletes és végleges kidolgozást így egyesleg nem is végezhetjük rajtok el, az majd csak akkor következik, mikor az összes kartonlapok egymásra ragasztattak. Hogy azonban azt a munkát megkönnyítsük és a pontos kidolgozásnak koczkahálózat híján itt is alapot vessünk, a kartonlapokat alúlról fölfelé haladólag egyenkint ráborítjuk az alaptérkép megfelelő helyére és így azon fontosabb jelzéseket, melyek épen azon rétegvonalnál, illetve magasságnál vannak, milyenek a közlekedési vonalak, természetes és mesterséges kerítések és szegélyek, a helyi és forgalmi viszonyokra szolgáló jelzések, víztani jelek s a határookra vonatkozó vonaljellegek, a kartonlapok szegélyén czeruzával könnyedén megjelöljük. Ha ezt a kissé unalmas munkát minden egyes lapon gondosan hajtottuk végre, úgy a kartonok szabályos egymásra ragasztása után mindaz, a mi az alaptérképen sík felületen ábrázoltatik, a kidomborodásokon — a hegyek lábánál, hátán és gerinczén — a természetes helyzetnek és viszonyoknak megfelelőleg fog visszaadódni. Másrészt pedig ezen előzetes, habár csak szaggatott jelzések útbaigazítása mellett a végleges, a pontos kihúzás megkönnyítettett. A felső kartonlapoknak eme a leragasztás előtt végzett szakadozott

kidolgozásától a kőztkahálózat és teljes kidolgozás előnyére csak akkor térünk el, ha olyan terjedelmes lapos fensíkot kell ábrázolni, mely egy kiszélesedett hegytető benyomását gyakorolja a szemlélőre, vagy melyre már csak csekélyes kiemelkedéseket kell felépíteni.

Ezek után következik a kartonrétegek egymásra ragasztása. A munka ezen részét, mit finom kezeckéjű hölgykollegáink bizonyosan a könyvkötőre bízandanak, akként foganatosítják, hogy egyszerre csak 2—4 réteget ragasztunk egymásra. Emlékezzünk azokra, mit a ragasztóanyagról szólva elmondottunk. Sűrűen nem szabad azt kenni, nem pedig különösen a szélek felé, nehogy a lesajtolásnál az enyvespép kifutván az alatta álló karton, vagy mi több, kartonok keskeny övecskéjét elborítsa, elpiszkítsa. Est modus in rebus.

Azt is mondottuk már, hogy a száradás ideje alatt lesajtoló nehezekeket kell a kartonokra tenni. Hogy ez annál sikeresebb legyen egy az alaptérkép nagyságával felérő keményfa deszkalapot készítettünk, melybe az említett oszlopocskáknak megfelelőleg, azoknál valamivel tágabb lukakat fúratunk. Lesajtoláskor ezen alsó lapján simára gyalult szorító deszkalapot — talán mindenkinek eszébe juttatja az a régi ebédlők asztalkendős-prését — mindenkor gondosan beleillesztjük az oszlopocskákba s a sík helyeken alkalmazott kellő alátámasztások után, mely célra kötetlen könyveket használhatunk, reá egyenletesen elosztva téglákat teszünk. Így folyik a munka négy-négy kartonlap leragasztásával, megjegyezve, hogy minden csomó leragasztására, különösen az alsó rétegeknél, 24 órai száradásnak kell következni s hogy a felső karton, illetve kartonok és a prés közé mindig tiszta papírt teszünk. Midőn így a munka folyamán a fanciesztikus kacskaringós végű s kéz alá kerülő lemezek alúlról fölfelé haladva nagyságukból folyton vesztének, akkor egyszerre többet is ragaszthatunk le, teljes száradás előtt mindig gondosan revideálván őket az eltolódások ellen.

Míg a réteges száradás megvárakoztatja a plasztikus kialakulásokat várni alig tudó türelmünket, mondjunk el addig egyet-mást a föld szilárd kérgének egyes magánosan álló hegyek, hegysorok és fensíkok képében kitoltul duzzadásainak ily kartonréteges utánzó előállításáról.

A jelzett háromféle kialakulás közül legegyszerűbb utánozni a magányosan álló hegyet. A kisebb és többé-kevésbé kör alakú alsórétegek fölé a folyton kisebbedő szeleteket úgy kell egymásra ragasztani, hogy széleik, a hol meredek oldal utánzandó, közel jussanak egymáshoz, a hol ellenben meneteles a hegyoldal, távolabb legyenek azok egymástól. Ha egy kis előiskola gyanant elhasznált kártyalapokból ily képzeletbeli hegyeket elég ügyesek vagyunk így megtestesíteni, akkor ezen alapon nem lesz nagy mesterség egy hegylánczot utánozni. A különbség az, hogy míg a magánálló hegy alapja körded volt, a hegyláncznál megnyílik az, többé-kevésbé hosszas, farkat harapó kígyószéletté idomulva. A rétegek a gerinczig fokozatosan távolodnak egymástól, míg innét hirtelenebbül nyulakodnak fel a csúcson. Ezeket azután úgy alkotjuk meg, mintha magánálló hegyek volnának, csak hogy ezeknél nem az alapkartonra ragaszthatnak a lapok, hanem a hegyláncz gerinczét jelzőkből. Ha fonsíkot kell előteremteni, a tetemesen nagyobb dimen-

siókat öltő alsó rétegek a fősíkot alkotó hegycsoportok szerint igen különbözően módosulhatnak. Hol a fensík lepcsőzetes, a lapok szélei itt is egyenletesen távolodnak egymástól, a hol ellenben meredek avagy, pedig párkányhegységek környezik, ott a szélek egymástoli távolsága fogyó. A fensíkon végig húzódó hegyláncok, párkányhegységek azután úgy készülnek, mintha sík vidékből emelkednenek ki, megint azzal a különbséggel, hogy ezeknek kartonlapjai nem az alapkartonra ragaszthatnak, hanem a fősík felső rétegzetének megfelelőre. Mindezekre nézve sokat tanulhatunk a környék tanulmányozása közben szerzett közvetlen tapasztalatból, bár a magassági vonalak szerint helyesen rajzolt és kivágott kartonlapok is kellőleg megadják az útbaigazítást. Hogy ezek alapján a domborzati kialakulás minden formája: hegycsomó, hegyorom, hegytető, hegytorok, hegyhasadék, folyamvölgy, kazánvölgy stb. formálható, talán sikerült megértetnünk.

Mikor a könyvkötő szakmájába vágó e ragasztást a lehető tisztsággal elvégeztük s a jól sikerült száradások után községünk határa s ezen túlterjedőleg a «környék» kidomborodva, mint madártávlati kép áll előttünk, az alaptérkép nyomán további rajzoláshoz kell fogni. Emlékezzünk ugyanis ra, hogy végleges kidolgozással csak a hiányos alaptérképet, azaz a térképnek az első rétegvonalig terjedő részletét rajzoltuk meg. Most kell azt befejezni a térkép tulajdonképpen a domborzati részén. Azt is tudjuk, hogy ezt a kartonok szélein már meglevő s szépen összevágó czeruzajelzések alapján végezzük. A munka ezen részénél az alaptérképet újolag oly gondos tanulmány tárgyává kell tenni s a tussal való kidolgozást elvégezni, mint mikor arról a hiányos alaptérképet rajzoltuk és festettük meg. A kartonlapok meneteles oldalán természetesen a rajzolás nem lesz oly kényelmes és egyenletes, mint az a sík alaptérképen volt. Azért azonban, a hol csak lehet, kihúzó tollat és kaucsukból való, hajlítható vonalzócskát használunk. A tustoll inkább csak a szakadékos mély völgyekben, szurdokban eszközlendő jelzéseknél marad állandóan a kézben. Az ily helyek kidolgozását különben a kartonlapok felragasztása közben nagyobb sikerrel végezhetjük. Ha a kartonlapok széleit a magassági rétegvonalak mentén egyenletesen vágtuk le, mindezen munkánk eredménye a szemnek tetszetősebb lesz.

Erre következik a térkép végleges kiszínezése. Végleges, azaz a domborzati részre vonatkozó, a mennyiben a hiányos alaptérképet még a réteglapok felragasztása előtt megfestettük. Hogy ezt a lapot miért színeztük előre, annak az oka abban van, hogy a kifestést és mindjárt ezt követő névjelzést, vonatkozzék ez akár a terep alakulására, akár az ember közrehatása folytán képződött földrajzi fogalmakra, a sík papíron, mikor még a domborzati kialakulás e fajta munkánkban nem alkalmatlankodik, sikeresebben, kényelmesebben és gondosabban végezhetjük. Különösen e mellett szól a beírás, jobban mondva a földrajzi fogalmak neveinek nyomtatott betűalakokból, aprós kockahálózat alapján történő megszerkesztése, miként azt hátrább még megemlítjük.

A festés kivitelére itt teljes részletességgel nem terjeszkedhetünk ki; ha valahol, úgy itt áll a példaszó: «Gyakorlat tesz mesterré».

A 25,000-es tábori térképek ismertetésénél megemlített «Portativer Zeichnungs-Schlüssel stb.» című füzetke, mely, mint tudjuk, éppen oly méretű és színezett térképek mellé készült, mint a minőn mi is dolgozunk, a színes kivitelre jó példákkal szolgál. Ajánljuk újlag figyelembe. E mellett nem hallgatjuk el, hogy a mennyiben nagy területek kerülnek festés alá, az oldatokat megfelelő bő mennyiségben kell előállítani, nehogy új keverés alkalmával elűtő színárnyalatokat kapjunk. A helyrajzi térképek színezése általában, de különösen hol, mint itt is, a kulturákat színekkel jelöljük, gyenge oldatokat kíván. Ez a foltos kidolgozástól már részben megment, de ha oly kényes színnel dolgozunk mint pl. egyes zöld víz-festékek, ott sikerrel alkalmazzuk az u. n. «aláfestést.» Az épen mondott ok miatt tiszta zöld színt nem is igen használunk; berlini kék és gummigutti keverékéből állítjuk azt elő. Az aláfestés különben abban áll, hogy a színezendő területet tiszta vízzel könnyeden átfestjük s magát a festékoldatot erre visszük rá. Ez az eljárás még azt is meggátolja, hogy nagyobb területek festésénél a már száradt helyekre nem fogunk lépten nyomon ráfesteni. mi tudvalevőleg az egyenetlen elmosástól kellemetlenül elűtő színerősbülést eredményez.

Ily bevonásokhoz duzmadt szőrű. sok festéket beívó ecseteket kell használni. A domborzati rész festését egyébként mindenkor fölülről lefelé haladólag ejtjük meg. Túl sok oldatot az ecsetből kiszorítani nem tanácsos, nehogy a kartonlapok átnedvesedvén, helylyel-közzel felváljanak.

A térkép kifestésére vonatkozólag tudni kell különösen azt, hogy az ily helyrajzi térképek minden kő- és vasból levő tárgyat a lakóházakkal egyetemben vörös színnel, a fából levőket feketével, vizeket kékkel jelölnek s az általok feltüntetett területet különféle művelési ágai szerint vagy egyszerűen csak színeznek, vagy azonkívül még bizonyos konvencionális jegyekkel is érzékítenek. A látóérzék s ennek révén a kellemes összhang után vágyó lelket már csak az egyszerűen színezett térkép is jól érinti; ha azonban nem rösteljük a fáradságot, hogy utána járjunk a főntebb megemlített füzetekben ama általánosan elfogadott jegyeknek, melyek a legelő, rét, szőlőterület, iparnövények, fák, fasorok, facsoportok, láp, tó, nádas-mocsár, nádnélküli mocsar, gyepőzegek, különféle bányák, veteményes kertek, gyümölcsösök, parkok, temetők stb. stb. megjelölésére vonatkoznak, úgy készítményünk, mint valódi műredek, fogja koronázni a rá fordított fáradságot.

Az alkalmazandó színek egyébként ezek: szántóföld sárgásbarna filtráló papiros többször átszűrt, híg dohányleből¹¹⁾; legelő világosabb, rét sötétebb zöld 1 rész berlini kék és 2 rész gummiguttiból keverve; erdők gyenge csokolád-barnára halavány tuss és kék vegyületből; sziklas, kopár részletek s kőfejtők okkersárgára; csalitos, bokros, hasasztok halavány tuss és kevés zöld vegyülettel; veteményes és gyümölcsös kertek úgy mint a legelő és rét de erősebb árnyalatban; szőlő

¹¹⁾ Ebben az egy dologban térünk el a katonai térképek színezésére adott utasítástól, mely a szántóföldeket színezetlenül hagyja.

halavány miniummal; folyók és tavak berlini kékkel; beltelkek, község-határok halavány karminvörössel; állami, megyei és gondozott dűlő-utak színe a cinóber; vasutak és egyéb utak, gazdasági épületek s mindennemű felírások intenzív tussal.

A további kidolgozásban ezen színekre jönnek a már említett jegyek, melyekkel kapcsolatban csak azt említjük meg, hogy míg egyes fákat, fasorokat, facsoportokat a nekik megfelelő apró karika-jelzéssel külön is feltüntetjük, addig az erdőt, akár síkvidéki, akár hegyoldali, csak a fentebb megjejiölt színnel, minden külön jelzés nélkül adjuk vissza; legföljebb a bennök előforduló vonalvágásokat hagyjuk festetlenül: szőlőt kettes jeggyel áthúzott függélyes vonal képvisel, dohány földeket apró dohánylevél érzékít. A szántóföldek az ajánlott színezésen kívül egyéb jelet nem kapnak. A rét és legelő jelzésére, illetve megkülönböztetésére a halavány zöld színre rávitt nyomtatott nagy R. és L. betűket használjuk. A halavány karminoldattal festett beltelkek-nél az épületcsoportok szegélye az utcák mentén, nemkülönben az esetleg feltüntetett középületek egészükben cinóberrel húzandók ki. Hogy azonban a falusi lakóházak között és mögött levő gazdasági épületeket, mint rendszerint faanyagú épületeket, tussal kell jelölni, azt már fentebb említettük.

Bár nem tartozik felvett tárgyunk irányához, de azért megemlítjük e helyen, hogy a mennyiben a félérzkű v a k o k földrajzi tanítása d o m b o r ú t é r k é p e k nélkül nem is képzelhető el, az ezen czélból készitendő e nemű térképek az épen taglalt festés helyett a térképen ábrázolendő földrajzi fogalmakat akként teszik a tapintó érzéknek felfoghatóvá, hogy azokat bizonyos más és más érzeteket keltő testeknek mintegy zománcznak a térképre való felvitelével fejezik ki. Igy pl. a szántóföldeket vízszintes irányban húzódó finom sűrű reczézet érzekeltetheti; rétet, legelőt ugyanilyen de függélyes irányban vágó folytonos vonalkázás jelölhet, Erdős területet keresztreczézet, homokpusztát felragasztott homokszemcsék, községeket közigazgatási fokozatok szerint változó nagyságú csillagocskák adhatnak vissza. Folyókat, vizeket a partok közt lemélyedő mederbe öntött síkos zselatina, közlekedési utakat kiálló s különféleképen vonalákra és pontokra szakgatott léczcskek jelölhetnek stb.

E rövidke s nem a mi szakunkhoz tartozó, csak az associáció útján tett kitérés után végezzük be munkánkat.

A felírásokról már mondtunk annyit, hogy különböző stilú nyomtatott betűalakokból szerkesztendőek, kivéve a hegyeket, melyek batard (ronde) írást igényelnek. Főszabály az, hogy mindennemű politikai fogalmak (községek, majorok, puszták, szállások stb.) épületek, kultúrák jelzése — még a dűlőknek szokásos elnevezése is, hacsak területük engedi, — vízszintes irányban tartson; a folyóké és még inkább a hegyeké azonban azok folyását, illetőleg, vonulását kövesse. A korábban említett füzetek egyébként szabatos utasítást és példákat adnak arra is, hogy a különböző fogalmakra mily nagyságú — milliméterekben értve — dorong, batard, álló és dült római, körönd és folyóírási betűalakokat kell használni. Az azonban általános szabály,

hogy a még nem színezett alakra koczkahálózatba szerkesztett betűk végleges k i h ú z á s a és tussal kifestése minden egyéb s z í n e z é s u t a n következzen. A sík felületű hiányos alaptérképen ez mi nehézséget sem fog előidézni. Másként viselkedik azonban e tekintetben a domború rész. Ha itt a betűalakok megszerkesztése nem sikerülne, akkor leg-helyesebben úgy járunk el, ha a neveket és jelzéseket igen finom má-soló papírra rajzoljuk meg, melyet előzetesen azzal a festékoldattal húztunk be, mint a milyennel magán a térképen a jelzésre váró hely a agronómiai viszonyánál fogva festetett ki. Ezt a névjelzést azután egy lehető kicsiny vignettácskára nyírjuk ki és híg gummioldattal, mely-hez egy kevés czukrot adunk, a megfelelő helyre tisztán felragasztjuk. A felírasok után megjelöljük a megelevenedett térkép megfelelő pont-jain, még pedig nemcsak a domború részén, de a sík alapon is a fon-tosabb orografiai pontok tengerszínmagasságát. Mikor megemlítjük leg-végül, hogy a hiányos alaptérkép egy alkalmas szögletében elkerített négyzet- vagy téglanykeretbe még a n n a k i d e j é n beírtuk a dom-ború térkép címét, búcsút veszünk e kedves szemléltető eszköztől, kí-vánván, hogyha valaki részánja magát annak az adott utasítások szer-int való elkészítésére — egy hónapi munkát bizonyára adni fog! — sok örömet találjon abban!

Vajha mielőbb mi is ott volnánk, hol Svájc népoktatása áll, mely tanügyi kis vezérállam előkelő kantónjainak alig van népiskolája, melyben az illető kantón s a hegyszakadékos ország domború térképe ott ne csüngne a falon kicsinyek és nagyok oktatására!

Kriek Felső.

A felekezeti tanítóképző tanárok nyugdíjügye.

A gróf Csáky Albin vallás- és közoktatási miniszter által a fele-kezeti tanárok országos nyugdíjintézete ügyében összehívott értekezlet április 8-án és 9-én tanácskozott a kultuszminisztériumban.

A tanácskozásnak rank, tanítóképző tanárookra nézve, legfontosabb eredménye azon határozat, hogy a felekezeti tanítóképző intézeti taná-rok már most, tehát a középiskolaiakkal együtt, vétessenek fel a meg-alkotandó nyugdíjintézetbe. Tudva azt, hogy a kultuszminisztériumnak a mult év elején készült első tervezetében szó sem volt a tanítóképző tanárokról, a mondott határozatot jelentékeny vívmánynak kell tartanunk. Mindazáltal messze vagyunk a teljes sikertől s még nagy aka-dályokat kell elhárítani, hogy célhoz érjünk. A mint a napilapokból már értesültünk, a kormány már meg is tette a lépéseket a felekezeti tanítóképző tanárok bevonása tárgyában, a mennyiben kérdőíveket bo-csájtott ki az intézetekhez. Reméljük, hogy a közoktatási kormány az «országos»-nak tervezett nyugdíjintézetet nemcsak az autonóm, ha-nem a többi felekezetek tanítóképző intézeti tanáraitra is ki akarja ter-

jeszteni. Legalább nem tesszük fel közoktatási kormányunkról azt, hogy védő szárnyait az egy téren működő s az állam érdekeit egyenlően szolgáló tanároknak csak egy részére terjesztené ki. Ez ellenkéznék az igazsággal, a méltányossággal, nem férne össze a nyugdíjintézet «országos» színezetével. Szükséges tehát, hogy a tanári nyugdíjintézetnek ne csak autonóm, hanem általános felekezeti, vagyis igazán országos jellege legyen.

Az értekezlet a nyugdíjintézet alapelveit mondotta ki, hogy az intézetek belépésére semmi kényszer ne gyakoroltassék, vagyis az teljesen önkénytes legyen. Habár mi elismerjük ezen elvnek politikai fontosságát, s méltányoljuk azon okokat, a melyek a felekezetek és a közoktatási kormány képviselőit ennek majdnem egyhangú elfogadására indították; a mi nézetünk szerint azonban a belépésnek ez az önkénytes szabadsága nem felel meg a tanárok, sőt az intézetek érdekeinek sem. Megtörténik ugyanis, hogy az egyes fentartó egyházak, testületek szegénységük vagy egyéb okok miatt vonakodni fognak a belépéstől, mert nem képesek vagy nem tartják szükségesnek megadni a törvény által megkövetelt befizetéseket. Éppen a szegényebb intézeteknél van erre kilátás; s így azon tanárok fognak kimaradni a nyugdíjintézetből, a kikről fentartó hatóságok különben sem gondoskodik méltányosan, vagy mint némely tanítóképző intézeteknél, se hogyan sem. Megtörténhetik továbbá, hogy ezen intézkedés által a tanári testületeket bizonyos küzdelmeknek tesszük ki, a melyek károsan fognak hatni az intézetek beléletére. Ha tehát szükségesnek látszik is a felekezetek önkormányzatának tiszteletben tartása szempontjából a belépés szabadságának fentartása, okvetetlen szükséges az is, hogy a tanintézeteket fentartó hatóságok (felekezetek, községek, társulatok) törvényileg köteleztessenek legalább is oly nyugdíjkezdvezmények nyújtására, a melyeneket az állami vagy az «országos» nyugdíjintézetbe lépő tanárok élveznek.

Ugyanezen elv van kimondva az 1875-iki tanítói nyugdíjtörvény 31. §-ában és az 1891-iki nyugdíjtörvény 13. §-ában a népiskolákat fentartó hatóságokra nézve. Meg nem foghatjuk, miért ne lehetne ezeket az intézkedéseket a tanárok nyugdíjintézeténél is megvalósítani. Miért kell más mértékkel mérni ott és itt? Hiszen a fentartó hatóságok ugyanazok; a viszonyok pedig a népiskoláknál még rosszabbak, mert alapítványaik, javadalmazások aránylag véve csekélyebb, mint a középiskoláké. Igaz ugyan, hogy ezáltal a törvény a felekezeti s más fentartó hatóságokat, sőt az államkincstárt is nagyobb tokú anyagi áldozatokra kényszerítené; de nem állami érdek-e a tanárok jövőjéről való gondoskodás? Lehet-e azt tovább is tűrni, hogy számos intézetnél a tanárok, míg szolgálnak is, a fentartó hatóság szegénysége miatt, nyomoruságos fizetéssel kénytelenek tengetni életüket, szolgálatképtelenség esetén pedig ők és családjuk a nyomor karjaiba vannak dobva? Bizony nem! A kulturának szerény, csendes munkásai, a szegényebb iskoláknál működő tanárok, több figyelmet, erélyesebb gondoskodást érdemelnek az állam és fentartó hatóságaik részéről!

A mi a tanácskozás egyéb kiválóbb mozzanatait illeti, hálás elismeréssel vesszük a miniszter urtól egyes indítványoknak erélyes visszautasítását, a melyek a tanárok érdekeinek megrontására vezettek volna. Értjük azon indítványokat, a melyek a beszámítható éveknél 30-ról 40-re való emelését, továbbá a tanítóképző tanároknak a tanítói nyugdíjintézetbe való felvételét célozták. Fölsőlegesnek tartjuk ezen indítványoknak czáfolgatásába bocsátkozni; eléggé megfelelt azokra a miniszter úr és az értekezlet több előkelő tagja. Csupán csodálkozásunkat fejezzük ki azon szűkkeblűség felett, a mely ilyen indítványoknak életet ad!

Nagy fontosságúnak tartjuk felekezeti tanítóképző-intézeteinkre és azok tanaira nézve az országos nyugdíjintézet tárgyában folytatott tanácskozásokat, azért törekedtünk azokról a napilapok közleményei után a következőkben lehetőleg hű képet nyújtani.

Első nap.

Gróf Csáky Albin, vallás- és közoktatási miniszter, mint elnök, április 8-án d. e. 11 órakor nyitja meg az értekezletet, a melyben a kultuszminiszterium részéről jelen voltak: dr. Berzeviczy Albert államtitkár, dr. Klamarik János min. tanácsos, dr. Boncz Ödön és dr. Csorba Ferencz min. titkárok; a pénzügyminiszterium részéről: Gabrovits Ede min. titkár. A meghívottak közül a következők jelentek meg: br. Prónay Dezső, az ág. ev. egyház egyetemes felügyelője, Tisza Kálmán és báró Bánffy Dezső ev. ref. egyházker. főgondnok, Péchy Tamás, Fabiny Teofil és Radó Kálmán ág. ev. egyházkerületi főfelügyelők, Szász Károly és Szász Domokos helv. hitv. püspökök, Tóth Sámuel tiszantuli ev. ref. egyházkerületi főjegyző, Karsay Sándor, Zelenka Pál és Sárkány Sámuel ág. ev. püspökök, dr. Gyóry Elek az ág. evang. egyház egyet. főjegyzője, Kovacs Albert orsz. képvis., Fejes István a sárospataki ev. ref. főiskola gondnoka, Nagy Imre Szentés város tanácselnöke, Vojnics Felix Szabadka város főjegyzője, dr. Bacsoni Lajos debreczeni ev. ref. és Bartha Béla sárospataki ev. ref. jogakadémiai tanárok, Zolnai Károly szentesi, Böhm Károly és Vámosy Mihály budapesti ág. ev. és ev. ref., Szilágyi József pápai ev. ref., Poszvék Sándor soproni ág. ev., Michaelis Vilmos pozsonyi ág. ev., Ludmann Ottó eperjesi ág. ev. és Váró Ferenc nagyenyedi ev. ref. gimnáziumi igazgatók, Dóczy Imre debreczeni ev. ref., Nagy Ferenc kecskeméti ev. ref. és Kovács János kolozsvári unitárius gimn. tanárok, végül a számadási munkálatok készítője, Bogyó Sámuel, budapesti kereskedelmi akadémiai tanár.

Csáky Albin gr. miniszter megnyitó beszédében kifejti ezen kormány által mielőbb megvalósítani óhajtot intézmény fontosságát, jelzi a nehézségeket, a melyek eddig a megvalósításnak útját állták, üdvözli a megjelenteket és felkéri, hogy kívánalmaikat és szakszerű tanácsaikat terjeszszék elő.

Kla m a r i k János dr. min. tanácsos, mint előadó, részletes szóbeli expozéban indokolja és világítja meg a már korábban szétosztott és a lapokban is közzétett tervvázlatot. Tíz esztendeje annak, hogy ez ügyet, melynek történeti részleteit is vázolja, rendezni akarják, de a pénzügyi helyzet csak most tette lehetővé a megvalósulást. A főoka annak, hogy e terv keretébe csak a középiskolai tárgyak vétettek be a kérdés történeti előzményein kívül abban van, hogy a segítség a tanárok ezen osztályánál, a kiknek száma a többieket összevéve messze túlhaladja, a legszükségesebb(? Szerk.) és hogy a felforgó pénzügyi viszonyok közt csak úgy lehetett volna egyszerre valamennyi tanárra kiterjeszkedni, ha a biztosított nyugdíj kevésbbé kedvezményesen állapítatott volna meg; ez azonban nemcsak a középiskolai tanárookra, hanem, miután ez a nyugdíjintézet a többi tanárok hason ellátásának ugyszólva biztosítékát képezi, ez utóbbiakra is hátrányos lett volna. A tervezet három vezérelve abban van, hogy a) az iskola fenntartók kezén levő eddigi nyugdíjalapok be nem vonatnak; b) hogy a belépés nem kötelező, hanem önkéntes lesz és c) hogy a tanárok teljesen ugyanoly kedvezményekben részesüljenek, mint ez törvény által az állami tanároknak biztosítva van. Részletesen indokolja, miért választottak a tervezetben megjelölt jövedelmi források, és hogy minden egyes forrás miért vétezt az ott megállapított mértékben igénybe. Megjegyzi, hogy a fenntartók és tanulók hozzájárulását még lehetséges némileg lejjebb szállítani. A tanároknak a tervezetnél nagyobb megterhelését, valamint a köteles szolgálati idő tartamának meghosszabbítását úgy a tanügy, mint pedig azon viszonyosság szempontjából, a mely az ezen nyugdíjintézet és az állami nyugdíjtörvény alá eső tanárok között e tervezet egyik vezérelveként kontempláltatik — perhorreszkálja. Az állam részéről biztosított segélyösszegnek arányos szétosztása épp ott, a hol segítség országos érdekből legszükségesebb, jelesen a szegényebb intézeteknél, a kérdést megoldásra nem vezetné. Kifejti továbbá részletesen a tervvázlat többi pontjait. Mindezek alapján utalással arra, hogy a középiskolán kívül álló tanárok érdekében a hason nyugdíjbiztosításra szükséges előmunkálatok megindultak, ajánlja a tervezet elfogadását.

Tisza Kálmán köszönetet mond a miniszternek e nagyfontosságú ügy kezdeményezéseért és hogy alkalmat adott az érdekletteknek kívánságaik előterjesztésére. Szerinte a tervezet általános vitát nem igényel, mert bizonyára nem lesz a jelenlevők között senki, a ki azt általánosságban örömmel ne fogadná el. Helyesnek tartja, hogy a nyugdíjintézetbe való belépés merőben önkéntesnek tervezetik, mert ennek kimondása veszi el a terv ellen való minden, bár mesterségesen keresett ellenkezést. Ugyane szempontból ő sem helyeselné azon, már az előadó által sem javasolt intézkedést, hogy a belépés, bár csak azon iskolafenntartókra is, a melyek tanáraiknak a saját erejükből a tervbe vett hasonlóan kedvezményes nyugdíjat adni nem képesek, kötelezővé tétessék. Helyesli azt is, hogy az iskolafenntartók meglevő alapjainak a tervezett országos nyugdíjintézetbe való bevonása nem kontemplátatott s a miniszteri tervezetnek megfelelőleg kívánja, hogy ez a nyug-

díjintézet a régi tanárookra teljes visszaható erővel létesíttessék. — A teológiai tanárok szerinte, miután a vallás ápolása az állam élökéi érdekét képezi, állami szempontból is nem kevésbé fontos hivatást töltenek be, mint többi tanártársaik, mégis a nevezetteknek ez intézetből való kihagyásához hozzájárul azért, mert nem tartja kívánatosnak, hogy az államnak a vallásoktatásra való ingerenciája a fennálló törvényeken alapuló mértéken felül emelkedjék. Szerette volna, ha a középiskolai tanárokon kívül más tanárok is, különösen pedig a tanítóképző intézeti tanárok a tervezetbeszintén felvétettek volna, de miután a tervezet kereteinek kitolása a terv megvalósításának elodázásával járna s miután amúgy is tervben van, hogy a tanárok nyugdíjazásáról ugyancsak állami segítséggel külön gondoskodás történjék, e tekintetben is beéri most azzal, hogy kéri a minisztert, hogy a kihagyott tanárokról való tervbe vett gondoskodást lehetőleg mielőbb megvalósulás elé vigye.

Szász Károly püspök lényegében véve hozzájárul a Tisza Kálmán által mondottakhoz. Fő észrevétele abban van, hogy az iskolafentartókra róni szándékolt teher nagyobb, mint a mennyit azok szegénységök mellett elbirnak. Ha tehát elejét akarjuk venni annak, hogy számos iskolafentartó a belépéstől a reája nehezedő megterhelés nagy mérve miatt tartózkodjék, ekkor vagy azt kell megengedni, hogy a fentartókat terhelő beszüntetések, ha nem is egészen, de legalább részben a tanárookra legyenek átháríthatók, vagy pedig a köteles szolgálati időnek tartamát kell 30-ról 35 vagy 40 évre kiterjeszteni, a mi szerinte annál inkább lehetséges, mert a tanárok szolgálata általában véve alig mondható terhesebbnek, mint a legtöbb más tisztviselőé, a kik pedig csak 40 évi szolgálat után tarthatnak teljes nyugdíjra igényt.

Bacsonyi Lajos csak a belépés kötelező voltának kimondásával látná a kitűzött czélt biztosítottnak. A tanulók, valamint a fentartókra súlyosodó terheket minden esetre apasztandóknak tartja és tekintettel arra, hogy a szóban forgó középiskolák saját erejükből oly feladatokat végeznek, melyeket különben az államnak kellene ellátnia, nemcsak czélirányosnak, de méltányosnak is tartja, hogy a nevezettekre kiróni szándékolt terheket az állam vállalja magára.

Zelenka Pál szerint, tekintettel a patrónusok szegénységére és arra, hogy a tandíjak felemelése a tanulók számának megapadását s ez pedig a fentartásra szolgáló jövedelmek további csökkenését vonná maga után, ez idő szerint, a midőn a fentartók még a tanári fizetések emelését is megvalósítani kénytelenek, a köteles szolgálati idő meghosszabbításában látja a kivitel leghelyesebb módját.

Kovács Albert utal arra, hogy már Klamarik János min. tanácsos exorzéjában foglaltak szerint is a szükségelt fedezet mérve mintegy 10,000 frrtal túlságosan bőven van számítva azért, mert számos nyugdíjigényre szert tett felekezeti tanár időközben az állam szolgálatába megy át. Ehhez járul szerinte még az, hogy a más szolgálati ágaknál szerzett általános tapasztalat szerint a tanár átlagos számítás szerint nem — a mint a tervezetben számbavétetett — teljes nyugdíjjal, hanem

a beszámítható illetmények 70%-ával megy nyugdíjba. Különben szerinte túlzott az a számítás is, hogy a nyugdíjintézet életbeléptetésével 70 tanár teljes illetménynyel azonnal nyugalomba vonúl. Ennek szerinte a törvénybe felveendő intézkedéssel is elejét kell venni, mert különben a beálló tanárhány miatt zavar áll be a tanításban. Az ezek szerint főlösen rendelkezésre álló, mintegy 20,000 frtnyi összeget ő részint a fentartókra kiróni szándékolta befizetések apasztására, részint pedig arra fordítaná, hogy a nyugdíjintézetbe a számra nézve 50 vagy 60 akadémiai tanár is bevétessék, a kiknek évi nyugdíj-szükséglete évi 5 vagy 6 ezer forintnál bizonyára nem rugna többre. A számra nézve 22 tanítóképző intézeti tanárt minden tárgyalás nélkül felveendőnek tartja a néptanítói nyugdíjintézetbe mert az intézet alapja oly gazdag, hogy azt a felvétel hátrányosan nem befolyásolhatná. A köteles szolgálati idő tartamát meghosszabbítandónak azért nem tartja, mert a tanári működésben megkívántató energia 30 évi szolgálat után már meglehetősen lankadt lesz.

Szász Domonkos utal az erdélyi viszonyok sajátosságaira s különösen arra, hogy ott a középiskoláknak fentartójuk oly értelemben, a mint az Magyarországnak van, nincsen s hogy így a fentartókra róni szándékolta befizetéseknek ott már szervezeti okokból sem akadna gazdájuk; de különben is az ország erdélyi részében levő ev. ref. középiskolák fentartására szolgáló alapok oly szegények, hogy az ezek terhére róni szándékolta, mintegy évi 5000 frtnyi összeget semmi esetre sem bírnák meg s így az iskolák a nyugdíjintézetbe biztosan csak akkor léphetnének be, ha a fenjelölt terhet, vagy annak legalább egy nagy részét a tanárok vállalnák magukra.

Kovács János szerint az unitárius gimnáziumokban, a hová nagyobbára szegény székely fiúk járnak, a tanulókat díjak fizetésével terhelni alig lehet: s miután a fentartók is szegények, vagy az állami hozzájárulás mérvét kell emelni, vagy pedig a már biztosított 60,000 frt évi államsegélyt méltányos aránykulcs szerint egyszerűen ki kell osztani az intézetek között azzal a kötelezettséggel, hogy az 1885. évi tcikkben részletezett nyugdíjnak megfelelő nyugdíjintézetről gondoskodjanak. Ez esetben az egyéni áldozatkészség forrásai nem apadnának el s ettől lehetne várni azt az összeget, a melyet a fentartóktól és a tanulóktól hiába várunk.

Ezután gróf Csáky Albin miniszter felfüggesztette az ülést és annak folytatását április 9-én, vasárnap délelőtt 11 órára tűzte ki.

Második nap.

Április 9-én délelőtt 11 órakor gr. Csáky Albin vallás- és közoktatási miniszter megnyitván a folytatólagos ülést, elsőnek felszólal:

Fabiny Teofil, a ki lényegében egyetért a Tisza Kálmán és Szász Károly által tegnap kifejtettekkel, és miután a tervezet szerint a nyugdíjintézetbe való belépés merőben az iskolafentartók tetszésére van

hagyva és a kormány az idő előtt való nyugdíjazás szükségessége megállapításának kivételével a felekezeti iskolák ügyeinek vitelére mi egyéb ingerenciát sem igényel, nem osztja Zelenka Pál püspök azon tegnap kifejtett aggodalmát, hogy ezen intézmény által a tanárok fentartó hatóságokkal lazább és az állammal szorosabb kapcsolatba jönnének. Hiszi, hogy most, a midőn az egyház szervezését illetőleg is meg van az irányzat arra, hogy az erők nagysága között való különbség azok összesítése által kiegyenlítettessék, a megállapított feltételek terhes volta mellett is meg lesz adva a mód arra, hogy a nyugdíjintézet körébe valamennyi intézet, tehát a szegényebb intézetek is beléphessenek. Mégis a mennyiben ezt a számítási munkálatok megengedik, fölötte kívánatosnak tartaná, ha a tanulók által és a fentartók által befizetendő díjak mértéke apasztatnék. A mennyiben ez célra nem vezetne, nem idegenkednek a szolgálati idő tartamának 35 évben való megállapításától, végül kéri a minisztert, hogy lehetőség szerint ejtse módját, hogy a főiskolák többi tanárai, különösen pedig a tanítóképző-intézeti tanárok, kiknek a gimnáziumi tanárokkal való kapcsolatba legerősebb, e nyugdíjintézetbe felvétessenek. A tanítóképző-intézeti tanárok felvételét első sorban kéri, mert az ágostaiaknál ezek többnyire gimnáziumi tanárok is, csak a soproni képzőnek van három külön tanára. Az akadémiai tanárok felvétele nagyobb nehézséggel járván, az későbbre is halasztható.

Dóczy Imre debreczeni ref. főgimnáziumi tanár köszönetet mond a miniszternek a protestáns tanárok részéről a középiskolák fejlesztésére irányuló jóakaratu gondoskodásért. A feltételeket terheseknek tartja. A ref. zsinat kimondta, hogy a gimnáziumi tanárok fizetése legalább 1200 frt legyen. De ettől még messze vagyunk. A fentartásra nézve nincs az a különbség az erdélyrészi és a többi ref. közép- és főiskola között, melyet Szász D. püspök mondott, mert a Királyhagyon innen lévő ref. iskolák is épen úgy alapítványokból tartatnak fenn. Az újabb terhek viselése tehát új alapítványokat, egy-egy iskolának tíz-tizenöt ezer forintot kellene összegyűjtenie, hogy a kötelezettségeknek megfelelhessen. Erre a célra, hogy tudniillik főleg a tanárokat terhelő befizetések teljesíthetők legyenek, a létező nyugdíjalapok lennének felhasználhatók, mert ezeket túlnyomólag tanárok hozzájárulása hozta létre. Még terhelőbb a tanulókra szabott három forint, mert nem is mindenütt oly alacsony a tandíj, hogy ennyivel emelhető lenne. Aztán a prot. szülők többel járúlnak az iskolákhoz, kisebb tandíjak mellett is, mint az állami intézetben lévők szülői, mert a tandíjon kívül az iskolák fentartásában is részt vesznek. A kötelező belépés mellett szól, mert különben a törvény papíron marad. Vagy jelentékenyen le kell szállítani a járulékot, például 5⁰/₀-ról 3⁰/₀-ra. A Szász Károly-féle szolgálati idő-kiterjesztésnek felettébb káros hatása lenne. Lealáznál tartják a tanárra nézve, ha a tanulókkal fizettetik meg a tanárok nyugdíját. Kívánja, hogy a mennyiben a belépés az egyes fentartókra nézve nem tétetik kötelezővé, mondassék ki a törvényben, hogy a belépési kötelezettségtől csak azon fentartók mentek, a kik tanáraiknak a tervezettel hasonlóan kedvezmé-

nyes nyugdíj biztosítását képesek kimutatni. Kívánja, hogy az intézetbe az akadémiai és képzőintézeti tanárok is felvétessenek.

Poszvek Sándor soproni liceumi tanár számadatokat közöl annak kimutatására, hogy kedvezőbb kulcsot is lehetne felvenni a hozzájárulásra nézve. Az állami dotáció emelését kívánja.

Fejes István lelkész, a sárospataki főiskola algondnoka elismeréssel szól a miniszter eljárásáról, a kinek módjában lett volna megszabni a feltételeket s törvénybe iktatni, de meghallgatta az érdekelt köröket, mielőtt ezt tette volna. Reménye van a mondottak után, hogy a feltételek mérsékelteni fognak. Feltétlenül szükségesnek tartja, hogy az akadémiák is felvétessenek már most az intézetbe, a mit pénzügyileg is lehetségesnek tart, ha a nyugdíjazásnál egyelőre a már említett fokozatosságot alkalmazzuk. Szerinte 20-nál több az első években nem lenne nyugdíjazható a 30 éves tanárok közül s így például 12 év alatt vitetnék a törvény egészen keresztül. De szükséges ez azért is, mert a vezérlő főiskolák belépése jó hatást gyakorolna a többiekre is a belépés tekintetében. A theologiai tanárok felvételét az autonómia szempontjából kifogásolhatónak nem látja, így gondolkodik a tiszáninneri ref. egyházkerület is. A pénzáldozatot, a mely e czímen felmerül, szívesen viseli az egyház. E tekintetben, hogy tudniillik a theologiai tanárok felvételére van-e kilátás, tájékoztatást kér a minisztertől, mert kedvezőtlen esetben az egyháznak kell azokról idejekorán hasonlóan gondoskodni. Azon eszmét, hogy a tanítóképző tanárok most azonnal minden további eljárás nélkül a néptanítói nyugdíjintézet körébe vonassanak be, annál is inkább magáévá teszi, mert ez intézetnek alapja jórészt a szóban levő tanítóképzők fentartóinak (? Szerk.) megterhelése révén lett oly fölösen gazdaggá. (? Szerk.)

Ludmann Ottó a tervezetnek azt az elvét, hogy a nyugdíjazás mindenben az 1885. évi XI. tcz. szerint történik, nemcsak a tanárok érdekében, hanem, hogy az állami iskolák színvonala minél inkább megközelíthető legyen, főkép országos szempontból minden áron megóvandónak tartja. Ugyanez érdekből kész lenne a belépést is kötelezővé tenni. Tekintettel a fentartókra háruló nagy előnyökre, mindenkor tanusított áldozatkészségükbe vetett bizalommal a reájuk róni szándékolt tehermérvet elfogadhatónak véli, de a tanulók díját fejenként 2 frtnal magasabb összegben megállapíthatónak nem hiszi.

Dr. Bartha Béla az akadémiai tanároknak a tervezett intézetbe való bevonása érdekében tett indítványok mellett felhozott érvek súlyosítására, utal arra, hogy a kormány ép csak a közelmúltban vette tervbe az ezen intézetben működő tanárok létszámának, valamint kvalifikációjuknak a magántanári habilitáció megszerzésével való emelését. E törekvéssel az akadémiai tanároknak a nyugdíjintézetből való kihagyása merőben ellentétben áll. Továbbá biztosítékot kíván arra nézve, hogy a fentartókra nehezedő teher általuk a tanároknak áthárítható ne legyen.

Báró *Prónay* Dezső, az ág. ev. egyház főfelügyelője, azon meggyőződését fejezte ki, hogy a tervező minisztert nem külön felekezeti vagy tanári érdek, hanem az általános kultura érdeke vezette, a miért neki köszönetet mond. Ő sincs távol attól az aggodalomtól, ha pusztán az egyházi szempontból tekinti a fejleményeket, hogy a középiskolai törvény megalkotása után miúnkább tágul a rés, a mely az autonóm egyház és iskolái között támadt. De az önkényes belépés elvében megnyugvást talál. Nem helyesli, hogy a teher nagyobb része a fenntartókra nehezedik, pedig már csak azért is megfordítva kellene lenni az aránynak, minthogy *országos* intézetről van szó, s így méltányosság szerint inkább járulhatna az állam 81 ezer s az érdekeltek 60 ezer frttal. Különben autonóm körben is lehetne annyi megerőltetéssel s az államsegély aránylagos felosztásával a célát megvalósítani. A 60 000 frtot egy az állami tanároknak biztosított nyugdíjjal hasonló kedvezményes intézet felállításának kötelezettsége mellett egyszerűen ki kell adni a szóban levő iskolák legfőbb egyházi hatóságainak. Ezek a tanári szolgálat tartamának meghosszabbítása, vagy egyéb eszközök segélyével bizonyára módját tudják ejteni, hogy a jelölt állami segély kiadásához fűzött feltételnek eleget tegyenek. Kívánja, hogy a létező külön nyugdíjintézetek vagy segélyegyletek, mint magántermészetű intézmények, jövőre is fenttarthatók legyenek.

Dr. *Bogyó* Sámuel kereskedelmi akadémiai tanár, a matematikai szakreferens, a *Kovács* Albert számadataira reflektálva, előadja, hogy kikerekített összegek vannak felvéve, a mint a tervezetből is látszik. Többek között bizonyítja, hogy ha az első öt éven belől csak a 65 életévet betöltött tanárok bocsáttatnának teljes nyugdíjba, ez a rendszabály maga 10—11,000 frt megtakarítást eredményezne. A tanulók után fizetendő összeget százalékban lenne czélszerű kifejezni. A tanítóképző intézetek felvétele nagyobb teheremelkedést eredményezne, de ha azokat nyugdíjazás czéljából a kereskedelmi iskolákkal kapcsolnók össze, a kevesebb költséggel be lehetne érni, minthogy az utóbbi intézetek még jó ideig fiatalok maradnak s így főlőség mutatkoznék azoknál.

Tóth Sámuel debreczeni hittanár, egyházkerületi főjegyző a debreczeni főiskola nyugdíjviszonyait ismertetve, előadja, hogy a főiskolai tanári nyugdíjintézetnek alaptökéje ma a 180,000 frtot meghaladja s van 32 rendes főiskolai tanár jogosult tagja, a nyugdíj 30 év után 1000 frt, a nyugdíjintézet terhe mintegy 7000 frtra megy. Kéri, hogy a jogakadémiai, bölcsészeti és tanítóképző intézeti tanárok is vétessenek fel a tervezett nyugdíjintézetbe, mert különben e tanintézetek közt fennálló szoros kapcsolatnál fogva a gimnázium belépése magában nagyon meg lenne nehezítve. Köszönetet mond a miniszter jóakarataért.

Böhm Károly a budapesti ág. ev. főgymnázium igazgatója szintén úgy a maga, mint tanártársai nevében és megbízásából is köszönetét fejezi ki a miniszternek. Attól tart, hogy az egyház nem leendő képes a szükséges költségeket, a melyek belépéssel járnak, előállítani. Másrészt azonban a mostani rendezetlen állapotban a nyugdíj kérdését illetőleg — viszonyaik fenn nem tarthatók. A szükségleti összeg nagyon

pesszimizstikus számítás eredménye, mert 141 frtra szükség nem lesz. Terhesnek tartja az 5⁰/₀-ot a kisebb fentartó testületekre nézve; de különösen terhesnek a tanulók után fizetendő 3 frtot, a miért ezek leszállítását kéri.

Tizza Kálmán utalva arra, hogy a tervezet szerint az idő előtt való nyugdíjazás szükségességének megállapítása a kormány közbenjárásával történik, s hogy a jelen nyugdíjintézet nem csupán a protestáns iskolákra, hanem a miniszterium közvetlen rendelkezése alá nem tartozó összes, tehát az egyéb iskolákra is, vonatkozik, úgy az autonómia teljes csorbíthatlansága, mint pedig a más telekezetek, illetőleg támadható apprehenziók és komplikációk eleje vétele szempontjából, ragaszkodik azon már kifejtett nézetéhez, hogy a teológiai tanárok ezen nyugdíjintézetbe be ne vétessenek, hanem részökre az egyház hatáskörében történjék a többiek részére biztosított nyugdíjjal legalább egyenlően kedvezményes gondoskodás. Erre az egyház annál is inkább képes lesz, mert részint a jelen nyugdíjintézet révén, részint pedig egyéb czímen, az államtól fokozott mérvű támogatásban részesül. Ő annak kimondását, hogy az önkéntesen be nem lépő iskolafentartó hatóság a jelen nyugdíjintézettel hasonló nyugdíj adására kényszeríttessék, annál is inkább ellenzi, mert ez tulajdonképen nem lenne egyéb, mint a kényszernek leplezett alakban, kerülő úton való alkalmazása, és mert féltő, hogy ez intézkedés következtében némely, most szegény, de fejlődésre képes iskola, a mely utóbb bizonyára a nyugdíjintézetbe is belépne, most talán iskolája teljes beszüntetésének kérdésével volna kénytelen foglalkozni. A tervezetnek a meglévő helyi alapok felhasználását illető passusát teljesen kielégítőnek találja, mert az az érdekelteknek a szabad tetszésük szerint való rendelkezésre tág tért nyújt. A nyugdíjalapnak a tanügyek érdekében a törvénybe is felvételni kíván egy átmeneti intézkedést, a mely szerint a már teljes nyugdíjigényrel bíró tanárok a törvény életbeléptetése után igényeiket tömegesen és egyszerre ne érvényesíthessék. Kérdi a minisztert, vajjon nem volna-e lehetséges a teológiai tanárokon kívül a többi akadémiái, valamint a tanítóképző-intézeti tanárokat már ezen intézet körébe bevonni? Azon nézetben van, hogy maguk az érdekeltektől tanítóképző-tanárok is sérelmesnek tartanák, ha a néptanítói nyugdíjintézetbe soroltatnának s magukat mintegy a többi tanároktól elkülönítve látnák. Módját ejtetni kívánja, hogy a fentartók járuléka tanáraik törzsfizetésének 5⁰/₀-ról 3 vagy legfeljebb 4⁰/₀-ra, a tanulók befizetésének mérve pedig 3 frtról 1, legfeljebb 2 frtra szállíttassék le.

Csáky Albin gróf miniszter, miután szólásra senki már nem jelentkezett, bezárja a vitát s megnyugvással konstatálja, hogy a tervbe vett nyugdíjintézet létesítését nagyjában véve és körülbelül oly alakban, a mint a tervvázlat előterjesztetett, az egész értekezlet szívesen látja.

Ő a nyugdíjintézetbe való belépést kezdettől fogva önkéntesnek tervezte, mert e téren, a hol a népoktatástól eltérőleg a tanítás nem kötelező, a kényszer alkalmazását az autonómia szellemével ellentétben állónak látja és mert azt hiszi, hogy kényszer mellett a viszonyok

rendkívül nagy különféleségből eredő nehézségeket másképp igazságosan legyőzni csak azon esetben lehetne, ha valamennyi intézetre nézve a legszegényebb intézet állapota vétetnék mértékül. Az azonban gyakorlatilag az összes terheknek az állam által való átvállalását jelentené, a mi pedig nem csak hogy pénzügyi szempontból nem volna kivihető, hanem bizonyára egy érdekelt hatóság által sem igényeltetik. Ennek megfelelőleg annak kimondására sem hajlandó, hogy a nyugdíjintézetbe be nem lépő iskolák hasonlóan kedvezményes nyugdíjról való gondoskodásra köteleztessenek. Ez különben előtte kivihetetlennek is látszik, mert ez által talán az esetek túlnyomó részében ép azon iskolákat akarnók egy kedvezményes nyugdíjintézetnek saját erejükből való felállítására kényszeríteni, a mely iskolák magukat ily intézetnek államségélylyel való felállítására is képtelennek érzik. Valószínű, hogy e nyugdíjintézet létesítése után is lesznek intézetek, a melyeknél a nyugdíjkérdés kielégítő módon azonnal megoldva nem lesz, de moraliter kizártnak látja, hogy e hiány az idők folyamán a viszonyok erejénél fogva teljesen meg ne szűnjék. Örömmel látja, hogy minden felszólaló elismerte azt, miszerint ő a leggondosabban kerülte mindazt, a mi az autonómia sérelmével járónak látszatott volna.

Az állami hozzájáruláson kívül szereplő jövedelmi források összegeinek egymáshoz való arányát illetőleg tett kifogásokra megjegyzi, hogy e jövedelmi források elkülönítve csupán a számítások alapján készült tervvázlatban szerepelnek s hogy kölcsönös arányuk megállapítását a fentartók diskrecziójára is lehet hagyni.

Előtte a tervvázlat elkészítésénél egyik főszempontként lebegett az, hogy a szóban levő tanárok helyzete a közvetlen rendelkezése alá tartozó tanárokéval az országos tanügy érdekében lehetőleg egyenlőstesse s ép ezért ő semmi esetre sem fogadná el azt az ajánlatot, hogy az ezen intézet körébe tartozó tanárok kötelező szolgálati ideje 30 évnél többre állapíttassék meg.

Azt hiszi, hogy az értekezlet meg van győződve arról, miszerint ő a maga részéről mindent elkövetett, hogy az állami hozzájárulás mérve a lehető legnagyobb legyen. E 60,000 frtnyi hozzájárulás különben, ha, a mint reményli, a teendő utanszámításokkal a szükségletet valóban lehető lesz körülbelül 120,000 forintra leszállítani, az összes szükségletnek felét fogja képezni, s e 60,000 frt annál bevésőbbé kicsinyelhető, mert a kitűzött cél elérése bizonyára nem kisebb érdeke a fentartóknak, mint az államnak, és mert tudvalevő, hogy az állam ereje fölötté sok irányban és ezek között ép az autonóm felekezetek fokozott segélyezésével is, mind jobban igénybe van véve.

Megjegyzi, hogy az intézet címében szereplő «országos» szó nem annyit jelent, hogy egy állami intézet kontempláltatik, hanem azt jelenti, hogy ez az intézet az ország összes illető iskoláira kiterjed. Az oly sok érdeklésre kiterjedő szervezet természetéből folyik, hogy a kezelés munkáját a kormány vállalja magára. Ő a nyugdíj mérvének megállapítását sem tartja szükségszerűleg a kormány hatáskörében megtartandónak, s mikor a közigazgatási bíróság életbe lép, neki a maga részéről

nem lesz észrevétele az ellen, hogy a bíróság ez ügyekre is hatáskört nyerjen. A törvénybe minden esetre be fogja venni, hogy a tíz év leforgása után a szerzett tapasztalatok alapján a szükséglet mérvére nézve új számítás és mérleg készíttessék, és miután az eddig felhozottakból ítélve is alaposnak látszik a feltevés, hogy a szükséglet túlmagasan állapított meg, azonnal intézkedni fog, hogy utánszámítás eszközöltessék annak megállapítása végett, vajjon az állam hozzájárulásán kívül számba vett jövedelmi források apaszthatása érdekében nem lehetne-e az előirányzott összes szükséglet mérvét csökkenteni.

Végül összefoglalja az értekezlet zöme által kifejezett három kívánságot, nevezetesen, hogy:

1. az állami segílyt kivéve, a tervbe vett hozzájárulások mérve apasztassék.

2. hogy a gimnáziumi tanárokon kívül lehetőleg a többi tanárok s legalább az akadémiai és tanítóképző-intézeti tanárok a nyugdíjintézetbe már most felvétessenek;

3. hogy oly átmeneti intézkedés vétessék a törvénybe, a melynek erejénél fogva a már teljes nyugdíjra igényt szerzett tanárok ezen igényüket, föltéve, hogy még képesek a szolgálatra, nem azonnal és tömegesen; hanem csak fokozatosan bizonyos idő múlva érvényesíthessék. Végül a miniszter köszönetet mond az értekezlet tagjainak ügybuzgalmukért és szakszerű tanácsaiért és igéri, hogy a tervezetnek mielőbbi törvényé emelkedésén buzgólkodni fog s az értekezletet berekeszti.

Tisza Kálmán az értekezlet tagjainak nevében mond köszönetet a miniszternek ügybuzgalmáért.

J e l e n t é s

az állami tanítóképző-intézetekben 1891—92-ben tartott képesítő vizsgálatok ügyiratairól.¹²⁾

I. Az írásbeli vizsgálatok.

Mindenekelőtt az írásbeli dolgozatok feladatainak megválasztására nézve merülnek fel észrevételek.

A neveléstani dolgozatok tételei általában megfelelők. Vannak azonban olyanok is, melyeknek tárgya meglehetősen távol esik a neveléstantól (pl. «Mely magánfoglalkozások egyeztethetők össze a tanítói állással?») és a melyeknek megfejtéséhez több tapasztalat kívántatik, mint a mennyit a képzői növendék szerezhethet. Némely tétel igen al-

¹²⁾ Az állami tanító- és tanítónőképző-intézetekben 1891—92-ben tartott képesítő vizsgálatok ügyiratainak egy része az országos közoktatási tanács által átvizsgáltatván, az átvizsgálás eredményéről *Szuppán Vilmos* előadó jelentést tett, melyből ezen kivonatot közérdekű és tanulságos voltánál fogva felsőbb helyről nyert felhatalmazás alapján közlé teszzük. Szerk.

talános s nem nyújt elegendő támpontot sem a kérdést feladó intenciója, sem a kérdés terjedelme felől. Mas tétel nem egyéb mint a tanönyv egy fejezetének címe (pl. «Mit értünk az ember jelleme alatt? Mi módon és mily eszközökkel folyhat be a tanító a jellem helyes képzésére?»).

Német nyelvből az 1891—92. tanévben kivételesen német szövegnek magyar nyelvre fordítása adatott fel, a mi ellen kifogás nem tehető. Némely intéztnél a német szöveget diktálták, a mi igen helyes, mint-hogy annak helyes leírásából következtetést lehet vonni a tanulók képzettségére. A hol azonban a tanulók könyvben kijelölt vagy a táblára felírt német szöveget fordítottak magyarra, ott német nyelvi ismereteik megítélésére a dolgozat nem elégséges.

A természettudományi tételek több intéztnél kifogásolandók. A tételek megválasztásánál nem tartották szem előtt az új képesítő vizsgálati szabályzat amaz intencióját, mely szerint a természettudományi és gazdaságtani (háztartástani) írásbeli vizsgálat nem egyéb, mint a szóbeli vizsgálat helyettesítője. A szabályzat «apróbb» kérdések megfjtését követeli, azaz írásban való feleletet oly kérdésekre, a minőket a szóbeli vizsgalaton szokás adni¹³⁾

Eme követelményeknek nem felelnek meg a következő tételek: A hasznos rovarok felsorolása és a kiválóbbaknak leírása. A virágokról és a termésképződésről. A gyümölcsfák szaporításáról és nemesítéséről. (Mind a három kérdés jó, csak az a hiányuk, hogy nincs megadva a szempont, mely szerint a leírás eszközendő). A sóféle ásványokról (a kérdés igen tágkörű és semmi támpont sincs adva a kidolgozásra). Az emlős állatokról általában, egy kérődző emlős leírásával. A növény virága, virágzata, szaporodása ivaros uton; egy egyszerű növény leírásával. (Mind két kérdés jó, de a toldalék fölösleges.) Soroltassanak elő a gazdaságra káros állatok; ismertessenek állattani szempontból és adassanak elő az ellenök való védekezés módjai. (Roppant tagkörű

¹³⁾ Megfelelő tételek példái: A méhek nemeiről s azok működéseiről a méhcsaládban. A rajzás előjelei, a rajok befogása és a műrajkészítés. A phylloxera elleni védekezés rövid ismertetése. A gyümölcsfa-nemesítés sikerének alaptételei. Melyek a föld megműködésének módjai és melyek az erre szükséges eszközök? Adassék elő a kaszálók és legelők alapításának, fenntartásának és a szénakészítésnek módja. A rovarok szerepe a természet háztartásában, különös tekintettel a gazdaságra ártalmas rovarokra. A csöves-virágúak (burgonyafélék) családjának jellemzése, kapcsolatban az ezen családba tartozó gazdasági és orvosi növények felsorolásával. Az ember testében élősködő férgek rövid leírása és a férgek körének jellemzése. A méh és rokonai természetrajzi és gazdasági szempontból. A kőszén eredete és a világító gaz gyártása. A vetésforgás megállapítása. Gazdasági rendszerek. A víz felbontása és előállítás. Linné rendszere és a természetes rendszer. A látás készüléke. A lakás tisztántartása. Archimedes tétele és igazolása. A levegő nyomása (Toriceili kísérlete). A légsúlymérők. Az időjárás alaptényezői. A légkör nyomása és annak mérése. A higanyhőmérő készítése és háromféle beosztása. A világító gáz és gyártása. Mit igazol a Foucault-féle ingakísérlet? Miért kell ezen kísérlethez hosszú fonalú, súlyos ingatestet használni? Előadandók azon esetek, mikor mechanikai munkából egyenesen és közvetlenül villamosság keletkezik. Min alapul a stereoscop szerkezete? Miben egyeznek meg és miben térnek el egymástól a szesz- és sörgyártás folyamatai? A szénhidratok közül melyek birnak legnagyobb gyakorlati fontossággal és miért? Mi különbség van a száradó és nem száradó olajok között? stb.

kérdés, mely zárthelyi tételnek 1—1½ óra alatt való kidolgozásra nem alkalmas.) A növények testének kémiai alkata. Növényi táplálékok, ezek fölvétele, földolgozása. A legelő alkotó részei. Ezeknek szerepe, mint növényi tápláló anyagok. Növényi alkaloidok és hatásuk az emberi szervezetre. (Mindhárom tételnek az a baja, hogy tulajdonképpen két-két tételből állanak, tehát igen terjedelmesek; a harmadiknak második része meghaladja a tanítóképzőbeli oktatás követelményeit.) Mi tárgyalandó a hőtanból a népiskolában? (Nem szaktétel, nem konkrét és nem alkalmas a rövid időn való kidolgozásra.) A szesz és befolyása az egészségre. A meteorologiai eljárások és magyarázatok, melyek a népiskola körében előfordulhatnak. Szellőztetési készülékek és ismertetésük. A borhamisítások kémlélése. (Mind a négy tétel igen terjedelmes s ajtót nyit a felületességnek; az első nem szaktétel, a második sem az, és nem képzői tanulónak, hanem hosszú gyakorlattal bíró tanítónak való; a harmadik technikusnak, a negyedik gyakorló kémikusnak való.) A jövedelmek és kiadások a háztartásban és beosztásuk. A tápszerek és azok beszerzése; a főzésről általában. (Igen terjedelmes tételek s nem alkalmasak rövid idő alatt való kidolgozásra).

A természettudományi zárthelyi dolgozatokkal kapcsolatosan még azt is ki kell emelnem, hogy némely képzőintézetnél, úgy látszik, nem értették meg az új képesítő vizsgálati szabályzat 11. §-a d) pontjában foglalt rendelkezést. Ebben kivántatik «a természettudományok és gazdaságtan (tanítónőknél háztartástan) köréből feladott apróbb kérdések közül legalább egynek-egynek helyes megfejtése». Ezen rendelkezés értelmében a jelöltnek legalább három kérdésre kell felelnie, még pedig egyre a gazdaságtan (háztartástan) köréből, egyre a természetrajz, s egyre a természettan-vegytan köréből. Erről az új képesítő vizsgálati szabályzatból kifolyólag kiadott anyakönyvi minta is tanuskodik, mely a természettudományokra nem egy, hanem a fentebbi címeknek megfelelő három rovatot tartalmaz. Némely intézetnél azonban csupán egy kérdés megfejtését követelték; a jelölt tehát a természettudományoknak csupán egy ágából tett vizsgálatot és kapott osztályzatot; a természettudományok többi ágaiból atvették az osztályzatokat, a mi a szabályzatnak egyáltalán nem felel meg.

A geometriából, rajzból és szépirásból adott tételekre nem merült fel észrevétel. Csupán egy intézetnél kifogásolandó az, hogy a szépirási tételben a rondítás csak attól kivántatott, «a ki bírja».

A neveléstani dolgozat megbirálásánál és osztályozásánál több intézetnél azt a szabálytalanságot észleljük, hogy ama dolgozatot megbirálták ugyan úgy tárgyi, mint nyelvi szempontból, de nem adtak mindkét szempontból osztályzatot, vagy ha adtak is, egy osztályzatba vonták őket össze s csupán a neveléstannál vették számba. A helyes és észszerű eljárás az, hogy a neveléstani dolgozat úgy tárgyi, mint nyelvi szempontból külön-külön osztályzatot kapjon; a tárgyi szempontból adott osztályzat a paedagógiánál, a nyelvi szempontból való osztályzat pedig a magyar nyelvénél vétessék számba.

A más hazai nyelven való tanításra magukat képesítettetni kívánó jelöltek a szabályzat 11. §-a értelmében kötelesek a neveléstani dolgo-

zat egy részét azon a nyelven is megírni. A legtöbb intézetnél a vizsgálat e részét utóljára hagyták, tehát a neveléstani dolgozat elkészítése után két-három nap múlva tartották meg. Világos, hogy ez nagy visszaélésekre sőt kijátszásra szolgáltathat alkalmat; ennél fogva célszerűbbnek véljük, hogy a zárthelyi vizsgálat eme része vagy azonnal a neveléstani dolgozat kidolgozása után, vagy legalább még ugyanazon napon délután követeltessek meg.

A dolgozatokat csupán néhány intézet terjesztette fel. Ezeknek megvizsgálásáról a következőket jelenthetjük:

A neveléstani dolgozatok megfelelő készültségről és fogalmazó képességről tanuskodnak és a tanítóképző oktatásnak becsületére válnak. Nemzetiégi vidéken levő két képező dolgozataiban azonban helyesirási hibák is fordulnak elő, noha nem nagy számmal. Ilyeneknek képesítő vizsgálatra kerülő tanulónál nem volna szabad előfordulniok és a helyesírás ellen vétő jelölteket a magyar nyelvből föltétlenül vissza kellene utasítani.

A természettudományi dolgozatokon meglátszik, hogy a jelöltek nem szoktak az efféle munkálkodáshoz. Részben azonban a tételek említett hiányai is hozzájárultak ahhoz, hogy a dolgozatok nem egészen kielégítőek. Az egyik tanítónőképző vizsgáló bizottsága a rendelkezésre álló idő rövidegének tulajdonítja a természettudományi dolgozatokban tapasztalt hiányokat s azt kívánja, hogy több idő adassék rájuk. Ez a vélemény nem helyeselhető. A természettudományokból a háztartástanból kidolgozandó 3 tételre elég a szabályzatban megadott 4 óra, mivel itt nem 3 értekezés kívántatik, hanem csupán írásbeli felelet 3 apróbb kérdésre.

A mértani dolgozatok általában kielégítőek, csupán egyik-másik intézetnél kevésbé áttekinthető a számolás, s a jelöltek nem képesek annak oly alakot adni, a milyen mennyiség-tani dolgozatnál kívánatos. Egyik tanítónőképzőnél a mértani dolgozatok feltűnően gyengék, a mit a tanár azzal indokol, hogy a példák igen egyszerűek voltak! Erre vonatkozólag megjegyzendő, hogy a példák igen jól voltak választva s nem lehet állítani, hogy igen egyszerűek lettek volna. A dolgozatokban mutatkozott gyengeség okát inkább abban kell keresni, hogy a növendékek a tanfolyam alatt nem gyakorolták mértani feladatok megfejtését.

A szépírási dolgozatok ezen intézetnél szintén igen gyengék voltak.

A rajzbeli dolgozatok általában sikerültek. Csaknem mindenütt testek vagy testcsoportok után rajzoltak.

A dolgozatok bírálata a tanárok részéről gyakran kifogás alá esik. Némely tanár e részben felette hanyagul teljesítette kötelességét; ironnal alig olvashatóan írta az osztályzatokat; a szabályzat 14. §-ban kívánt rövid, indokolt ítéletnek a dolgozatra reá vezetését elhagyta.

II. Szóbeli vizsgálat.

Az új képesítő vizsgálati szabályzat kiadásának egyik főcélja volt, a szóbeli vizsgálatot kevesebb tantárgyra való szorítózkodás által beha-

többá tenni. Erre mutat az életbeléptetés alkalmával kiadott rendelet, továbbá a szabályzat 17. §-ban foglalt azon rendelkezés, hogy 8—9 óra alatt legfeljebb 10—12 tanuló tehet szóbeli vizsgálatot.

E követelményeknek az egyes intézetek nem feleltek meg egyenlő mértékben.

Vannak intézetek, a hol nem kapott minden jelölt a neveléstanból és módszertanból is kérdést, hanem csupán az egyik tantárgyból. Van intézet, a hol egybefoglalták a történelmet az alkotmánytannal s némely tanuló csak a történelemből, más csak az alkotmánytánból felelt. A magyar nyelvi vizsgálatnál a nyelvtant helyenként egészen mellőzték.

Az ének-zenéből s a tornából a vizsgálat helyenként hiányos, amennyiben a gyakorlati részt elhagyták.

A vizsgálat színvonalára is merülnek fel itt-ott észrevételek.

A számtani vizsgálat néhány intézet kivételével többnyire a szabályok ismeretének kipuhatolására látszik irányulni. Konkrét feladatok megfejtése és a szóbeli számvetésben való gyakorlottságnak igazolása csak itt-ott kivántatott. Sok helyen megelekedtek egy-egy kérdéssel. A kérdések gyakran fölötte elemiek. Péld. a pénznemekről; területmérték; tizedes törtek szorzása 10-el, 100-zal, 1000-rel; egyszerű arányos osztás. Néhol a vizsgálaton felőlet kör is felette szűk. Például az egyik tanítónőképzőben két jelölt kapta ezt a kérdést: «Egyenlő és különböző nevezővel bíró törtek kivonása.» Egy harmadik jelölt e cím alatt: «közönséges törtszámok kivonása» ugyanazon kérdésre felelt. Ugyanezen intézetnél az egyszerű hármás szabály is különféleképen variált cím alatt ismételtlen fordult elő. Általában ezen intézetnél a számtani vizsgálat felette alacsony színvonalon mozgott. A tárgyilag legmagasabban szárnyaló kérdés volt: «Egy ismeretlennel bíró egyenletek».

A pedagógiai vizsgálat színvonala az egyik tanítónőképzőnél szintén hagy fenn kívánni valót. Itt jelentéktelen kérdéseket találunk (pl. Tanítástan fogalma és felosztása); továbbá szűkkörű lehetett a vizsgálat, mivel több jelölt kapta ugyanazon egy kérdést. Itt, valamint másutt is, felette általános és határozatlan kérdéseket találunk (pl. Methodika-didaktika).

A földrajzi kérdések közül kifogásolandók az olyanok, melyek egy-egy vármegyéről szólnak; továbbá az ilyen: «Magyarország éjszak-nyugoti vármegyéi». Úgy a képezői, mint a népiskolai oktatás követelményeinek megfelelőbb, ha a természetes egységek tételnek kérdés tárgyává. Nem helyeselhető, hogy nem minden jelölt kapott kérdést a hazai földrajzból és a hazai történelemből. A már fentebb is említett tanítónőképzőben a földrajzi vizsgálat is rendkívül szűk körben mozgott. Egyik jelölt kérdése volt: «A tengerek». Egy másodiké: «Az összes tengerek». Egy harmadiké: a «tengerekről általában». Ugyanitt fordult elő ily kérdés: «Az öt világrész függőleges és vízszintes tagosultsága s annak befolyása a műveltségre és anyagi jólétre». Ez oly nagy kérdés, hogy beható fejtegetése alig képzelhető el, tehát azt kell következtetni, hogy a vizsgálat körülbelül csupán nevek elmondatására szorítkozott. Egy más intézetnél államjogi szempontból kifogásolandók az

ily kérdések: Erdély hely- és vízrajza; Az osztrák birodalom fekvése. Ugyanitt nagy számmal fordultak elő felette elemi, vagy felette általános kérdések (pl. Csillagászati földrajz elemei. Szárazulatok, tengerek. Ázsia politikai felosztása. Az osztrák birodalom fekvése.)

Az ének-zenéből a vizsgálat általában beható volt és elég magas színvonalom mozgott. A jelöltek szempontjából nem helyeselhető, hogy egy intézetnél az énekdarabok megválasztásánál nem ügyeltek a jelölt vallására (pl. ág. hitv. növendéktől az «O Sanctissima» kath. éneket kívánták). Más intézetnél az ének- és zenedarabokat három német «Schule»-ből választották.

III. Az osztályozás.

Az osztályozás, úgy látszik, általában lelkiismeretes szigorúsággal folyt. Az eredmény kielégítő. Kifogásolandó azonban, hogy több helyen kétes esetekben is megelégedett a bizottság egy-egy kérdéssel. Vannak oly esetek, hogy a bizottság egy jelöltnek egyetlen egy kérdésre adott s a szaktanár által elégtelennek nyilvánított feleletére a végeredményt elégségesben állapította meg. A magán tanulók vizsgálata nem folyt mindenütt elég behatóan, a mennyiben ezekhez is csak annyi kérdést intéztek, mint a rendes tanulókhoz.

IV. Vizsgálati eljárás.

A vizsgálatok külső formája a mennyiben a jegyzőkönyvekben visszatükröződik, nem mondható elég szabályszerűnek és pontosnak. Csak kevés intézet vizsgálati jegyzőkönyve mondható teljesen kifogástalannak. Az anyakönyvekben is konstatalhatók szabálytalanságok.

Több intézet nem terjesztette fel az írásbeli vizsgálat jegyzőkönyvét. Más intézeteknél hiányzanak a rajzból, szépírásból, tornából tartott vizsgálatra vonatkozó adatok. A szóbeli vizsgálat jegyzőkönyvéből hiányzanak a tanárok által megállapított érdemjegyek. Több intézetnél nincsenek bejegyezve a zenedarabok. Nincs mindenütt nyoma annak, vajjon a más nyelvű iskolákra képesítettek feleltek-e az illető nyelven. A gyakorlati vizsgálat néhol nem a teljes bizottság, hanem egy albizottság előtt folyt. Másutt meg a gyakorlati tanításra vonatkozó tételek kiosztását a gyakorló iskolai tanítóra bízták.

Szabálytalanságul említendő még a következők: Egyik intézetnél egy jelöltet, a ki két tantárgyból visszavetettet, az egyházi ének és zenéből képesítettek, holott ezt a vizsgálatot csak okleveles tanítók tehetik le. Más helyen az elnök a jelölteket a zene gyakorlati része alól azzal az indokolással mentette fel, hogy e tárgy előfordult a IV. év osztályvizsgálatán. Ily indokolással az egész képesítő vizsgálatot el lehetne engedni. Egy harmadik helyen az egyik jelöltet a zenéből és a torna gyakorlati részéből mentették fel. Mindkét esetben a bizottságok túllépték hatáskörüket, mivel a szabályzat 10. §-ban határozottan ki van mondva, hogy a képesítő vizsgálaton senki semmi indokból és

semmi szín alatt egyik tárgyból sem menthető fel. Több helyen esett meg az a formahiba, hogy jelölteket másnyelvű iskolákban való tanításra képesítettnek nyilvánítottak még, mielőtt szóbeli és gyakorlati vizsgálatot tettek.

Nem annyira megrovás, mint inkább furcsaság számba megy, a mit az egyik képzőnél cselekedtek. Egyik növendéknek fájós keze lévén, csupán fogalmazványokat volt képes készíteni a zárthelyi vizsgálat alkalmával. Így tehát a zárthelyi dolgozatok letisztázása alól felmentették s azt egy más (III. osztályú) növendékkel végeztették . . .

Szántó Eleázár.

1829—1893.

Megdöbbenéssel szemléljük a végzet megmásíthatatlan, előre ki nem számítható útjait. Kora ifjúság óta nap-nap után érvényesül szemeink előtt a természet örök törvénye: porból lettél, porrá leszel; és mégis oly kimondhatatlanul nehezünkre esik e gondolathoz hozzátörödni akkor, mikor azokról van szó, kik szívünkhöz közel állanak. A vallás és a filozófia megnyugvást parancsoló tanai ellen a fájdalommal telt, a keservtől túlaradó szív mindenkor lázadásra hajlandó: pörbe száll a végzettel, pörbe száll a világrénddel. Saját vesztesége fölötti bánatában mindenki azt véli, hogy az ő fájdalma a legigazibb, az ő vesztesége legpótolhatatlanabb.

Önkénytelenül is ilyen reflexiókra hajlottunk, mikor a gyászolók nagy számát láttuk, kik f. é. február 15-én elhunyt Szántó Eleázár ravatalát állták körül; midőn eszünkbe jutott, hogy néhány nappal ezelőtt még hallottuk őt, hogyan tervez új dolgokat, milyen czélokot tűzött ki magának, mennyire biztosra vette, hogy azokat eléri . . . és mi mindnyájan hittük ezt: hisz még csak 64 éves volt testi és szellemi erejének, lelke energiájának teljes birtokában. — Néhány nap és ezen egészségtől duzzadó szervezetet a kór szétdőlt és a ki emberi számítás szerint még igen soká élhetett volna, ott feküdt mereven, kiterítve.

Csak lassan-lassan jutottunk a veszteség teljes tudatára, melyet halála a tanítóságnak, és a tanúgynek okozott. A hatalmas tölgyet, mely az erdő büszkesége volt, csak akkor tudjuk való nagyságában felbecsülni, mikor kidúlva terül el előttünk és a mikor azt a roppant űrt látjuk, melyet maga után hagyott.

Nehéz volna eldönteni, hogy a gyászolók közül Szántó halálával kiket ért nagyobb veszteség? A családot-e, melynek szerető és szeretett, hű, gondozó, gyengéd feje volt; a zsidó tanítóságot, melynek vezére, példaképe —; a zsidó tanítóegyesületet, melynek úgyszólván alakulása óta — 23 éven át — elnöke és éltető lelke volt, vagy . . . de hisz nem érné végét, ha felsorolnám mindazokat a helyeket, melyek Szántó halálával megüresedtek. Sokoldalúlag képzett, munkakereső, munkabíró ember volt, telve idealizmussal de biztos gyakorlati érzék-

kel. A természet oly tulajdonságokat ruházta fel, melyek vezérszerepre predestináltak.

* * *

14 éves korában a szükségtől kényszerítve nevelőnek ment: ez tanítói pályájának kezdete; 64 éves korában, érdemeinek elismerésül legfelsőbb helyről dekorálva mint Magyarország legelőkelőbb izr. hitközségének iskolaigazgatója, a haza összes tanítói által szeretve és tisztelve halt meg: pályájának vége. Mily roppant út és ez útban mennyi siker! — Minek köszönhette Szántó emelkedését? Hol találjuk meg sikereinek nyitját?

Az ő egyénisége mindent megmagyaráz. Rokonszenves ember, ügyes, szellemes társalgó, emberismerő, nagytudományú, alkalmazkodó természetű és mindenkifölött lelkes hazafi volt.

A ki huzamosabb ideig érintkezett vele, befolyása alúl ki nem vonhatta magát. Tudott lelkesülni és lelkesíteni és így megbecsülhetetlen volt hatása különösen a fiatalabb tanítókra. Még öreg napjaiban is legszívesebben időzött a fiatal tanítók között. Buzdított, serkentett, osztorozott, gúnyolt, adomázott és feltárta tapasztalatainak gazdag tárházát. Így mulattatva és mulatva tanítókat a fiatalokat és öregeket egyaránt, kik valamennyien szeretettel és tisztelettel ragaszkodtak hozzá.

Kifogyhatatlan volt az ő humora. Volt benne több vonás, a mi az adomázó, kedélyes, régi táblabíróra emlékeztetett. Jó és rossz sorsban egyaránt megtartotta jó kedvét. Tanítóinál, sőt főlebbvalóinál is néha egy sikerült adomával, mely a dolog elevenére talált, többet ért el, mint más hosszas okoskodás által.

Szeretetreméltósága és kiváló személyi tulajdonságai mindenütt hamar megkedveltették őt. 1859-ben Pécsre került az ottani cs. kir. mintaiskolához és rövid idő alatt az ottani közönség annyira megkedvelte és megbecsülte, hogy megyei bizottsági tagnak választották.

Szántót, mint hazafit, legjobban jellemzik tettei és irodalmi működése.

1852-ben vassal és bőjttel szigorított fogságot szenvedett el nem palástolt hazafias érzelmeiért. Az okot, mi miatt martirja lett hazaszeretetének, az «Egyenlőség» következőkben beszéli el:

1851. év végén a székesfehérvári színház foyer-jében egy osztrák katonatiszt belekötött több, a pénztárt körülálló polgárba és ékes svábdialektusban szidalmazta a «rebellis» magyar kutyákat, kikkel szerinte csak korbácscsal és vassal lehet méltóan elbánni. A szidalmazott magyarok, kik a tiszt eljárását részegségének tudták be, félreálltak, de a tiszt csak utánuk ment, folyton erősen és haragosan káromkodva. A csoporthoz akkor csatlakozott a székesfehérvári zsidó iskolának különösen magyar érzelmeiről ismert fiatal tanítója, Seligmann (Szántó előbbi neve) Eleazár. Megállította a dühöngő tiszt elől hátrálókat, kikhez német nyelven így szólt:

«Igy kell, ezt szeretem én, ilyesmit hallok én legörömestebb.»

E szavak a magyarba öltözött fiatal ember szájából a káromkodó tisztet annyira meglepték, hogy a felszólalóhoz odalépett és mintegy biztatólag kérdezte tőle, vajjon miért örül ő olyan nagyon ennek?

«Azért» — válaszolt vakmerően Szántó — «mert ilyen magavi-selet csak erősíti a magyar nemzeti érzést és csak fokozza az elnyo-mók iránt táplált jogos gyűlöletet.»

A tiszt szó nélkül távozott, de fél óra múlva 4 fegyveres katona jelent meg a színházban s Szántót úgy, a mint volt (téli kabátját sem vehette fel), elvitték a kaszárnyába és még azon éjjel Pestre a Neuge-baudeba. Itt a legsúlyosabban «kompromittáltak» közé sorolták. Csak három hónappal később kerülhetett ősz apja Albrecht főherczeg elé, kinél sikerült fia számára könnyebb fogságot kieszközölni. Továbbá három hónap mulva kegyelem útján visszanyerte szabadságát, de sokáig rendőri felügyelet alatt maradt.

*
*
*

A hol Szántó megjelent, friss, magyar szellem járt vele; a mikor írt vagy beszélt, minden szavából a hazafias érzés melege sugárgzott ki.

1869-ben a pesti izr. hitközség a kor követelményeinek eleget teendő, iskoláját magyar szellemben kívánta vezetetni: Szántót hívta meg iskolájához igazgatónak.

Mióta ezen, tehetségének és ambíciójának megfelelő állást elfog-lalta, munkálkodása az egész ország zsidó iskolaügyére üdvösen kiható nemzeti missió teljesítése volt. Oly iskola vezetését vette át, melyben a magyar szó csak vendégként szerepelt és ezen iskolából magyar szel-lemtől áthatott 13 osztályú mintaszerű intézetet fejlesztett.

Kevéssel idejövetele előtt alakult meg az orsz. magyar izr. tanító-egyesület, mely, bár címében a «magyar» jelző díszlett, — mint első. német nyelven szerkesztett jegyzőkönyvei mutatják, első időben német volt. Szántót 1870-ben választotta az egyesület vezetői közé és 1873-ban már megindult azon könyvsorozat, mely a mellett, hogy az egye-sületnek mai napig egy kb. 50,000 forintból álló segélyalap létesítését tette lehetővé, szaktekintélyek által hazai tankönyviroalmunkban pá-ratlan, úttörő munkák gyűjteményének ismertetett el.

1874-ben Szántó a tanítóegyesület elnöke lett. Pezsdülő életet, magyar szellemet hozott magával: tervezett, dolgozott és munkára serkentette társait. Szűk lett néki a kör, melyben személyes érintkezés által befolyását érvényesíthette; nagyobb közönséget akart, hogy az összességhez egyszerre beszélhessen. Hogy mindenüvé eljuthasson ser-kentő szava, hogy a tanítói hivatásért való szent lelkesedést az tanítóságban ápolhassa, hogy a magyar nyelv terjesztését az iskolában előmozdítsa, arra bírta az egyesületet, hogy magyar tanügyi lapot ad-jon ki. Ezen lap első száma Szántó szerkesztése alatt «Orsz. izr. tanítóegyesület Értesítője» címmel 1875. év november 18-án jelent meg.

Sokoldalú tehetségének megfelelő újabb munkakör nyílt meg szá-

mára. Ezentúl a nevelés ügyét mint szerkesztő, mint tanügyi író is szolgálhatta.

Hogy mily irányban vezette Szántó a lapot 18 esztendőn át, leg-
rövidebben és legjellemzőbben fejezte ki ő maga, halála előtt néhány
nappal a «Néptanítók Lapja» jubileumi számában írt néhány sorban.

«A Néptanítók Lapja hetenkint kétszer járja be széles e hazát
Kárpátoktól Adriáig. Bekopogtat minden néptanító hajlékába és meg-
jelenésével a hazai tanítóság egységét, összetartását hirdeti; célja pe-
dig a magyar nemzeti népiskola fejlesztése.»

«Az a lap pedig, melynek szolgálatában mi állunk, híveinek azt
hirdeti, hogy közös célunk: a magyar nemzeti iskola és a hazai taní-
tóság egységének keretén belül neveljünk a hithez és hithagyomány-
hoz tisztelettel ragaszkodó — — magyar hazafiakat.»

Ez a néhány sor volt utolsó írói ténykedése.

Szántó minden aktuális nevelésügyi kérdéssel foglalkozott a nála
megszokott alapossággal. Ha valamely ügy szolgálatába szegődött,
csakhamar ura lett a helyzetnek és ügyét bámulatraméltó szívóssággal
diadalra vezette. Oly meggyőzően tudott érvelni, oly kedves ravasz-
sággal tudta beszédét emberének temperamentumához és gondolkodás-
módjához szabni, hogy a minisztertől kezdve utolsó tanítványáig senki
sem birt befolyásának ellentállni.

Ezen tulajdonsága írói működésén is meglátszik. Bár mint író nem
volt kiváló stilista, de minden sor, melyet írt, józan gondolkodást,
ellentmondást nem tűrő logikát, melegen érző szívet és hivatásáért
való lelkesedést árul el.

És mennyi idealismus lakozott az aggkor küszöbén álló férfiú
fiatalon érző lelkében. Szervező képessége, gyakorlati érzéke az anyagi
siker elérését biztosították; de mikor a tanítóság anyagi helyzetének
javítására törekedett és az önszegélyre megteremtette azt a tekintélyes
segélyalapot, mely beteg, vagy szükségben levő tanítókat, azoknak
özvegyeit és árváit van hivatva gyámolítani, — egy pillanatig sem té-
vesztette szeme elől az eszményi célokat sem. Azt tartotta, hogy a
tanítónak, ha a mai világban hivatásának meg akar felelni, idealistá-
nak kell lennie, a ki, mikor az iskola küszöbét átlépi, hallgasson a
szózatra: «Vesd le saruidat lábaidról, mert a hely, melyen állsz,
szent hely.»

* * *

A hazai tanítóság nagy részének vezére, egy tanügyi lap szer-
kesztője okvetlenül képző befolyást gyakorol a tanítókra.

Csak az imént panaszolta el éppen ezen lapok t. szerkesztője,
hogy a tanítóképzésnél nem gondoskodunk a legfontosabbról: a hiva-
tás szeretetének ápolásáról; hogy a tanítóképzőkben összegyűjtött, de
bokrétába össze nem fűzött eszmék és ismeretek virágait a tanító az
életben egyenkint elhullatja...

Szántó az elhullatott virágokat ismét gondosan összeszedte, az
idealismus örökké üde virágát fűzte közéjük, a közzellem iránti érzék,

az önművelés és az önsegély eszméinek szálaival harmonikus virágbokrétát kötött belőlük. Rátanította a tanítókat egymás megbecsülésére, emelni igyekezett önérzetüket, czélokat tűzött ki számukra és e nemes munkája közben szólította el a végzet szeretettjei köréből.

A czél ki van tűzve, az út egyengetve van: Szántó nem élt hiába.

«A czél, a munka egy és örök, csak a munkások változnak; a fáradt pihenni megy s helyét más foglalja el; nem semmisül meg senki munkája. A pályának, lett legyen az hosszú, vagy rövid, jutalma el nem vész: a nemes, nagy tettek kamatoznak, gyümölcsöznek az időben. Minden nyom, mely a nagyok útját jelöli, minden alkotmány, mit építettek, minden tárgy, melyet megillettek, minden emlékezetes szó, melyet szólottak: erősítő, lelkesítő hatalommal bír.» (Tompá.)

Nem semmisül meg Szántó munkája sem; egy egész tanítói nemzedéket nevelt és e nemezdékben tovább élnek eszméi, törekvései.

Budapest.

Schichtancz Armin.

NÉPOKTÁTÁS.

A polgári anyakönyvek vezetése és a néptanítók.

Rég nem olvastam már olyan hirlapi cikket, mely akkora benyomást tett volna reám, mint Réthy Lajos kir. tanfelügyelőnek a «Magyar Hirlap» 64. és a »Kölozsvár« f. é. 49-ik számában megjelent cikke. A hirlapi cikkeknek, kivált ha azok nem a szoros értelemben vett magas politikáról szólnak (hát ha még közoktatásról!), legtöbbször az a szerencsétlenségök, hogy napirendre térnek felettök. Így aztán igen sok életre való eszme enyészik el a feledékenység homályában.

Réthy oly életre való, eredményeiben oly messze kiható eszmét vetett föl, mely felett nem szabad csak úgy könnyedén napirendre térnünk; foglalkozni kell azzal a tanügyi köröknek, testületeknek, a tanügyi lapoknak; tovább kell azt érlelni, fejleszteni, tovább-tovább mindaddig, míg végre azok is meghallják, kiknek kezében a hatalom testet adni az eszmének.

Réthy «A néptanítók fizetése és munkaköre» cím alatt első sorban a néptanítók nyomorúságos anyagi helyzetére vet futó pillantást; idézi a közoktatási kormány ama kijelentését: Mindaddig, míg a néptanítók jobban nem javadalmaztatnak, a népiskolai oktatás alapos és általános javulása nem remélhető. «Réthy e kijelentést» (s vele együtt mi is,) megdöbbenőnek találja, mert «egy alkotmányos államnak első rendű alapjai közé tartozik a megfelelő színvonalra emelt egyetemes népnevelés.» Kormányunk részéről nem is hiányzik a jó akarat a tanítók anyagi helyzetének javításához; de hát pénzügyi viszonyok nem engedik azt (? Szerk.). S valóban ha a 25,000 tanító fizetését csak 100-100 frt-

tal emelnők is, $2\frac{1}{2}$ millió forintra volna szükségünk. Ha pedig a 3-millió tanköteles gyermek után szabjuk meg a tanítók számát, 50,000 tanítóra volna szükségünk, mely esetben a $2\frac{1}{2}$ millió javadalmazás megsokszorozódnék. De a mostani 1'6 millió frt népoktatási állami költségen felül honnét vegyük ezt a rengeteg (?) összeget, mellyel pedig még ez esetben is csak alig számbavehetőleg lenne segítve a tanítók nyomorúságos anyagi helyzetén?

Erre a kérdésre felel meg Réthy talpraesetten s mutat rá a forrásokra. Szépen kifejtett, megokolt gondolatait, mondjuk, indítványait a következők:

A tanítók munkaereje az általuk végzett napi teendőkkel nincs kiérdemelve (? Szerk.); a nagyszámú szünetnapok, pláne a 8—12 heti nagy szünet alatt marad idejük egyébbel is foglalkozni. Munkát kell hát nekik adni, olyat, mely az ő munkakörükbe éppen bele talál, melyre 12 évi tanulás mellett képesítve vannak, mely által szerény díjazás mellett is jelentékenyen javíthatnak anyagi helyzetükön, az állam pedig nagy megtakarításokat eszközölhet. Ezek mellett még a néptanítók tekintélye is jelentékenyen emelkednék. Így például:

a) A tervezett polgári anyakönyvek vezetését bizza a kormány a néptanítókra. A papokon kívül keresve sem lehetne alkalmasabb közveket találni, mint a tanítók.

b) A legutóbbi népszámlálás szerint 400,000 tanköteles gyermek maradt feljegyzetlenül hazánkban, mely körülmény arra mutat, hogy a községi előljáróság munkája megbizhatlan; vagy nem ér rá pontos munkát végezni, vagy nem ért hozzá. E munkát senkisem végezhetné akkora pontossággal, mint a néptanító.

c) A katona kötelesek, a létszám és birtokváltozás nyilvántartása, a különféle statisztikai felvételek stb., melyeket most az előljáróságok túlhalmozott teendőik mellett csak hiányosan végezhetnek, mind rá volnának bízhatók a néptanítókra, kiket e munkák pontos végzésére nemcsak általános műveltségök, de helyi ismeretök kiváltképen képesek. Természetesen Réthy feltételezi, hogy a törvénynek megfelelőleg tanítói állásokra csak is képesített tanítók alkalmaztassanak.

d) Sokat tépelődnek azon is, hogy ki vagy kik előtt köttessék meg majdan a polgári házasság? Valjon nem lehetne-e itt is szerepet adni annak a néptanítónak, ki legközelebb áll a néphez? Hiszen ő neveli azt a társadalom számára. A néptanítói tekintély emelése országos érdek; a tanító ily irányu szereplése kétségen kívül nagy mértékben hozzá járulna tekintélyének emeléséhez.

Ezek Réthy eredeti ideái.

Ime hát ő szemébe néz annak a tengeri kigyónak, mely nemcsak a népnevelés távolabb eső jó barátait, de tanügyi kormányunk vezérferfiát is megigézve tartja mindannyiszor, valahányszor a néptanítók nyomorúságos anyagi helyzetének ügye fölmerül, s keresik az orvosságot annak gyógyítására.

Tény, hogy az országok elkölcsi és anyagi jóléte, gazdagsága s ezekkel együtt szabadsága nem a királyok koronájára, hanem az eke szarvára támaszkodik; a nép jólétének, boldogságának pedig legbizto-

sabb alapja a népnevelés. Várhatjuk-e ennek fölvirágzását s állandóságát, ha országunk néptanítói nyomorban élnek, s ha még a jobb jövő iránti reményt is veszítve, elégedetlenek s kedvüket veszítve, nem tudnak lelkesülni magasztos hivatásuk betöltésén? S ha a legutolsó irnok, vagy adóvégrehajtó állása is jobb megélhetést biztosít, nem kell-e tartanunk attól, hogy maholnap népünknek csak a legelejtesebbje fog a tanítói pályára lépni.

Keserőség fogja el egész valónkat midőn látnunk kell, hogy 400 milliós költségvetésünkben az ország egész népnevelésére az 1.6 milliós tételecske mily szégyenkezve húzódik meg. És ha ez a tétel évről-évre ugyan ennyivel emeltetnék is, akkor is aggódnánk, mikor jutunk oda, hogy annak a szükségképpen 50.000-re emelendő néptanító-seregnek legalább a tisztességes megélhetést biztosíthassuk?

Szükséges, hogy ama boldogabb idő megérkeztéig a már létező vagy a közel jövőben fölfakadó forrásokat megnyissuk a néptanítók számára.

A polgári anyakönyvek vezetésének czélszerűtlenségére s elejtésére főokul azt hozzák föl, hogy igen sok pénzbe kerül. S valóban rengeteg összegbe fog kerülni, ha e czélből mindenütt új hivatalokat krealunk. De ha Réthy gondolata szerint a papok mellett, vagy ezek mellőzésével e munka végzését az erre mintegy praedestinált tanítókra bizzuk, nem lesz szükség rengeteg összegre s e mellett bizonyos, hogy a tanítói állás tekintélye és anyagi helyzete jelentékenyen javul. A közjegyzők személyzet szaporítás nélkül nem képesek e munka végzésére. Olvastunk olyas félét is, hogy a polgári anyakönyvek vezetését a kir. közjegyzőkre kell bízni, s számukat némileg szaporítani. Ugyan képesek volnának-e a szükségképpen középponti városokban lakó kir. közjegyzők e munka végzésére? Ugyan mekkora személyzettel kellene el látniok irodáikat, hogy a pontos vezetés miatt folyton ott kalandozzanak a vidéken? E munka pontos végrehajtójának ott kell lakni a községben. Hallottuk már azt is emlegetni, hogy a polgári anyakönyvek vezetését nyugalmozott katonai tisztekre kell bízni. Mondanom se kellene, hogy ezeknek alkalmazása igen jelentékenyen fogja terhelni államkincstarunkat anélkül, hogy egy, más égető bajon segítenék. Az meg feltétlenül bizonyos, hogy a katonatisztek alkalmazása nagy mértékben hozzájárulna a polgári anyakönyvek vezetésének népszerűtlenné tételéhez.

Van még egy figyelemre méltó oldala, előnye e dolognak és pedig az, hogy a tanítóknak ilyenemű mellékeresettel való ellátása jelentékenyen hozzájárulna a népoktatás fellendüléséhez. Hozzájárulna különösen azon 250 községben, a mely szegénysége miatt sem képes iskolát fenntartani s tanítót fizetni. Ha az állam az ilyen községekben a tanítót az anyakönyvek vezetéséért bizonyos összeggel dotálná, a minimumig hiányzó díjat könnyen előteremthetné a község. Igaz, hogy az ilyen módon létesülő viszonyok sem volnának kielégítő; de mégis többet érnének a s e m m i n é l.

A Réthy által fölvetett gondolatok ezen elsőjének indokolása minden tekintetben talál a többiekre is.

Azzal végzem, amivel kezdtem; ne térjünk napi rendre

Réthy czikke, illetőleg az abban foglalt gondolatok fölött; terjeszszük ápoljuk s igyekezzünk megérlelni azokat, mert az idő halad, még pedig gyorsan halad előre s az kétségtelenül bizonyos, hogy a néptanítók anyagi helyzete javításának kérdése felett ma holnap lehetetlen lesz már napi rendre térni, akár «engedi» az ország pénzügyi helyzete, akár «nem.»

H. G.

A tanítók fizetésének rendezése.

E sorok megjelenésekor már bizonyára letárgyalta a képviselőház a tanítói fizetések rendezéséről szóló törvényjavaslatot, a mely immár másfél éve vajúdik s tartja folytonos izgatottságban a tanítóvilágot. Az előjelek után ítélve, semmi reményünk ahhoz, hogy az országgyűlés meg fogja változtatni a kormányjavaslatot — a tanítók előnyére. Adja isten, hogy eme hitünkben csalatkozzunk!¹⁴⁾

Mivel közlőnyünk zárta előtt állunk, nem tehetjük, hogy a képviselőház még csak e sorok írása után következő tárgyalásait a tanítói fizetésrendezésről közölhetnénk, csupán a Tanítók Országos bizottsága husvéti gyűlésének jegyzőkönyvét adhatjuk kivonatosan, a mely történelmi nevezetességű mozzanata marad mindenkor az ügynek.

Előttünk fekszik a képviselőház pénzügyi bizottságának jelentése is egész terjedelmében. Sajnos, tér szűke miatt nem közölhetjük e nagy érdekű jelentést, a mely megdöbbenően sivár képet nyújt a tanítók fizetési viszonyairól és szomorúan illusztrálja a bizottság merev, visszautasító magatartását a tanítók jogos kívánságaival szemben. Ugy látszik, hazánk törvényhozói közül számosan ha mondogatják is, de nem érzik át mélyen a népoktatásnak társadalmi, állami életünkre kiható nagy fontosságát, s nem méltányolják, nem látják be eléggé a néptanítóság működésében, magatartásában rejlő nagy erkölcsi erőt. Isten óvjon attól, hogy az intelligentiában megizmosodott, de évtizedeken át elnyomorgatott néptanítóság a kérések, könyörgések helyett a követelők táborába álljon s a fájdalom s elkeseredés érzelmei töltsek be szíveiket. Nagy csapás volna az hazánkra! Ne kergessük őket a végletekbe!

Az Országos Bizottság gyűlése¹⁵⁾

Lélekemelően tolyt le a feltámadás ünnepén tartott országos ülés. Az ország minden vidékéről érkeztek kartársak, részint egyesületek

¹⁴⁾ E sorok még a tanítói fizetések rendezéséről szóló törvényjavaslat tárgyalása előtt irattak.

¹⁵⁾ Kivonatosan közöljük a «Népvelők Lapja» április 15-iki számában megjelent értesítés nyomán Böngérfi Jánostól. Szerk.

képviselőtében, részint mint az országos bizottság tagjai, de voltak elegenden, kiket az ügy iránti lelkesedés mint vendégeket hozott körünkbe. Jelen voltak a fővárosból és vidékről mintegy 110-en.

Az ülés elnöke: *Lakits* Vendel, pont 9 órakor fogott rövid, de lelkes megnyitó beszédébe.

Erre az elnök *Koncsek* Lajos titkárnak adta át a szót, hogy tegye meg jelentését. A titkári jelentéssel kapcsolatban *György* Aladár megjegyzi, hogy a titkárt nagymérvű optimizmus vezette jelentése megfogalmazásában, míg a titkár meg van elégedve az országos iroda felállítása körül elért eddigi sikerrel: addig a fölszólaló épen nem lát kielégítő eredményt. Szerinte legalább évi kétezer forint jövedelemre van szükségünk, ha azt akarjuk, hogy rendszeres irodánk legyen. Még csak a kezdet kezdetén vagyunk s figyelmezteti a tanítókat, hogy a szükséges tőkét igyekezzenek társadalmi úton összehozni.

A gyűlés azután az elnök ama kijelentésével veszi tudomásul a titkári jelentést, hogy a központi iroda felállítása körül az eddiginél nagyobb mozgalmat indít meg.

Következett az elnök jelentése azokról az intézkedésekről, melyeket fizetésünk rendezése tárgyában az igazgató-tanács eddig tett.

Az igazgató-tanács azonnal állást foglalt a 300 forintos minimum ellen, mihelyt megtudta, hogy ismét törvényerőre akarják emelni azt az összeget, melyet még 25 évvel ezelőtt állapított meg a magyar törvényhozás a magyar néptanítónak. Kérvényt nyújtott be a vallás- és közoktatásügyi miniszterhez, hogy a minimumot 600 frtban állapítsák meg, adjanak ötödéves korpótléket és a földbirtok helyett annak pénzbeli értékének törvényes kamatjaival fölerő összeget nyerjen a tanító. A segédtanítók lakáson vagy megfelelő lakbéren kívül 400 frtot huzzanak. A kántori, ismétlői és hitoktatói működésért külön tiszteletdíjban részesüljenek a tanítók. Az igazgató-tanács értesítette erről az egyesületeket és felhívta őket, hogy tegyenek meg ők is mindent a 300 frtos törvényjavaslat megbuktatására. Menjenek el küldöttségileg az illető országgyűlési képviselőkhöz, vagy forduljanak legalább levélben hozzájuk és kérjék meg őket, hogy a kérvényükben felhozottak mellett foglaljanak állást, mert eddigelé már eleget hallottunk szép szövegeket minden oldalról. Most itt van a tettek ideje. A tanítóság kenyeret kér, sőt mondhatnak: követel. Az elkeseredés érthető s okvetlenül segíteni kell a tanítók mostoha anyagi helyzetén, melyet a 300 frtos minimum még csak rontana. Az igazgató-tanács javasolja, hogy a mai gyűlésből ma vagy holnap nagyobb küldöttség menjen a pártklubokhoz ügyünk felkarolását kérni. Az elnök kéri az ülést, hogy ezen jelentését szíveskedjék tunomásul venni, a mi nem zárja ki azt, hogy a dolog megbeszélés tárgyát képezze. Taps és éljenzés követé a szónok szavait, melyek elhangzása után *Glatz* György szólott.

Örömmel hallotta az elnök jelentését. Örül — úgymond — hogy az elnök is az országos bizottság igazgatótanácsával egyetemben jogosnak és indokoltnak tartja a 600 forintos minimumot s hogy felhívja a hazai tanítóságot ebben az ügyben való sikrasszállásra. Hozzátenni valója nincs, nem is akar a jelentéssel tovább foglalkozni, hanem az el-

járásra nézve, a melyre a t. elnök úr mintegy föl is hívta, kívánja a maga nézeteit elmondani.

Előbb azonban rámutat arra a mozgalomra, mely a hazai tanítóság kebelében megindult, hogy a tanügyet emelje. Nem az ö n z é s vezeti a tanítóságot, hanem a hazai közügy. Ha a magyar államot hatalmas fává akarjuk nevelni, akkor okvetlenül föl kell karolnunk a népoktatásügyet. De mit tapasztalunk? Nagy államsférfiaink ajkán elhangzanak a nagy jelszók, de ha tettere kerül a dolog, akkor krajczáros politikát úznek honatyáink. Szerinte három dolog szükséges népnevelésünk fölvirágzására: 1. hazafias népnevelés, 2. az oktatás egysége és 3. a tanító önállósága. Ma nincs nemzeti népnevelés s ezért nem lehet egy célra törekvő oktatás. A tanítói fizetés szintén különféle, a legtöbb helyt olyan, hogy a tanító függetlenségét veszélyezteti. Ha a parlamentben a humanizmust dicsőítik és még a hadseregnél is humanitást keresnek és követelnek: akkor nem sokalhatják a 600 frtos minimumot. Mi nem sztrájkolunk — mondotta lelkesen a szónok. S a gyűlés helyeslő moraja fényesen bizonyította a magyar tanítóság emelkedett gondolkodásmódját, erkölcsi erejét, mely a szenvedések és méltatlanságok közepette sem veszíti el higgadtságát és hitét. Nem akarjuk a hazát veszélybe dönteni — folytatta a szónok — a tanítók sztrájkja pedig kiszámíthatatlan kárára volna az országnak. E helyett törekedjünk oda, hogy áldozatkész közönséget neveljünk.

Szathmáry György «Nemzeti állam és népoktatás» cz. művében többek között azt mondja, hogy a népnevelést a nép legalsó rétegében kell erősíteniünk. Glatz ezért felhívja a tanítóságot, hogy tegye meg ő is a maga részéről a lépéseket érvényesülése érdekében. A képviselőválasztások alkalmából csak arra a képviselőre szavazzunk, a ki a tanítóság ügyével érez. A mi hivatásunkat, feladatunkat nem lehet 300 frt szolgafizetéssel díjazni. A képviselőházban májusban fogják tárgyalni a fizetésünk rendezéséről szóló törvényjavaslatot. Majd meglátjuk, kik azok a képviselők, a kik a 300 frtos minimumra szavaznak. Nem fogjuk elfeledni ezeket a jóakaróinkat és a jövő képviselőválasztásoknál lesz gondunk, hogy a népet fölvilágosítsuk az ő értékük felől, mert a ki a tanítónak javát nem akarja, az a nép javát se akarhatja. De a szónok hiszi, hogy a képviselők most, a millenium közeledtével jól meg fogják gondolni a dolgot. A 300 frtos fizetési minimum a tanítóságra és az országra nézve egyaránt szégyenletes. Indítványozza, hogy a gyűlés mondja ki, hogy nem kívánja a 300 frtos törvényjavaslatot. Nagy éljenzés között ült le a szónok s sokan siettek üdvözölni őt talpraesett beszédeért.

Kiss Sándor indítványozza, hogy nyujtsunk be pótkérvényt a képviselőházhoz abból a czelből, hogy gyengítsük meg azokat az okokat, melyeket a képviselőház közoktatásügyi bizottsága felhozott a 300 frtos minimum mellett. 1. Nem áll, hogy a minimum nem több más államokban. Hiszen még a kis Horvátország, Magyarország tartománya is jobban fizeti tanítóit, mint az anyaállam! 2. Hogy a 300 forintos minimum a jegyzők és lelkészek fizetéséhez van arányosítva, szintén nem áll. A jegyzők mellékjövedelmükkel mindenütt legalább 1000

frtra feljönnek, a papok is stoláris s földjeik jövedelme révén legalább 6—700 frtot még a legkisebb faluban is szerezhettek. 3. Azt mondja a közoktatásügyi bizottság, hogy a tanítónak nem lehet több fizetése, mint a lelkésznek, mert ez a főnöke. Ez sem áll, mert a felekezeti iskoláknál is csak ellenőrzője a pap a tanítónak, midőn iskolaszéki elnöki minőségben látogat el az iskolába. Ha a papnak kevés a fizetése, azért is föl kell emelni. De a tanítót azért nyomornak kitenni, hogy annyi fizetése ne legyen, mint a papnak: ez nem emberséges gondolkodás. A közoktatás, kivált a népnevelés nagy állami érdek s ezért kívánja, hogy az állam becsülje meg leghívebb szolgálóit: a magyar néptanítókat. 4. Hogy a természetbeli járandóságokkal többre rúgna a tanító fizetése 300 frtnál, ez sem állhat meg érv gyanánt. Sok helyt a tanítói és kántori fizetés együtt sem üti meg a 300 frtot. De a tanító munkássága sincs megfizetve 300 frttal. Hol van még a kántor díjazása? A tanító, mint tanító is megérdemli a tisztességes megélhetést. 5. Azt mondja a közoktatásügyi bizottság, hogy a tanító mellékfoglalkozásokkal tudja szaporítani a fizetését. Hát a papnak nincs több szabad ideje, mint a tanítónak. Az is űzhet mellékfoglalkozásokat. De ez nem érv a fizetés-emelés ellen. Csodálatos, hogy mindig a tanítót utalják a mellékkeresetre. Az első a hivatal. Ha a tanító méhtenyéztéssel is foglalkozik, akkor akárhányszor megtörténhetik, hogy tanítás közben is kénytelen lesz kifutni a tanteremből. Engedjék meg a tanítónak, hogy hivatalának élhessen. 6. Azt mondja a közoktatásügyi bizottság, hogy a nyugdíjalap nem bírná meg a 600 frtos fizetést. Ez sem áll, mert a nyugdíjalap oly óriási mértékben növekedett és növekszik, hogy a 600 frtos fizetés azt nem érintheti annál is inkább, mert fölemelt fizetés mellett, a befizetendő járulékok is emelkednének. 7. Mondják, hogy nincs pénz. Csodálatos, hogy a tanítók részére soha sincs pénz. A magyar állam minden hivatalnokának a fizetését már háromszor is emelték, de a tanítóknak 1870. óta egy filléryi fizetésemelést sem juttattak. Eddig csak igérgettek, most már elutasítanak.

Indítványozza, hogy ezekkel az indokokkal fejtsük ki pót kérvényünkben, hogy a 300 frtos minimum föntartása lehetetlen. Ezt a pót kérvényt adjuk be a magas képviselőházhoz s küldjük el minden egyes képviselőnek is tájékozas végett.

Balász Péter dicséretre méltónak mondja az országos bizottság igazgató-tanácsának a tanítói fizetések rendezése tárgyában tanusított eddigi fáradozását. Kívánja, hogy ha a 600 frtos minimumot el nem érhetjük, úgy hassunk oda, hogy a képviselőház ne fogadja el a 300 frtos törvényjavaslatot. A drágasági viszonyok nemcsak a fővárosban, de a vidéken is kedvezőtlenebbek. Ha a 300 frtos minimumot kimondanák, úgy sok helyt redukálnák a fizetést. Az állam maga is tett oly intézkedést, hogy oly városban, a hol ezelőtt 600 frt volt a fizetés, most kevesebbet utalványoz. Kívánja, hogy a helyi pótlékot ne számítsák az ötödéves pótlékokba. Az ötödéves pótlékot ne csak 300 frtnyi, de magasabb fizetés után is adják meg. Indítványozza, hogy még egyszer kérvényezzünk a közoktatásügyi miniszternél és az országgyűlésnél a 600 frtos minimum megadásáért. Ha pedig ez jelenleg nem lehetséges,

úgy kérjük a magas képviselőházat, hogy a tanítói fizetés-rendezésről szóló törvényjavaslatot vegye le a napirendről.

Gábel Jakab ugyanazt indítványozza, a mit az előtte szóló.

Király Károly hosszasan beszél a pillanatnyi és az állandó teendőről. Indítványozza, hogy zörgessünk ott, a hol még nem voltunk: a miniszterelnöknél, a ki egyuttal pénzügyminiszter is. Forduljunk hozzá. Zörgessünk mindenütt, a hol csak lehetséges s így ajánlja ő is, hogy a pártklubokba elmenjünk. De a küldöttségek férfias önérettel szóljanak mindenütt. A tárgyat állandóan is kell napirenden tartani. Akar népoktatásügyi közlönyt egyfelől, politikai napilapot másfelől, a melyek a tanítóság érdekeit szívvel-lélekkel fölkarolják.

Paszár István azt kívánja, hogy nyújtsunk be kérvényt a miniszterelnöknél, a kultuszminiszternél és tegye meg minden tanítóegyesület a maga kötelességét.

Schön József indítványozza, hogy fejezzük be a tárgyalást.

Sipos Samú előadja, hogy a háromszékiek segélyezési és temetkezési egyület alakítottak, hogy egymást segítsék. (Közbeszólások: Nem akarunk meghalni!) Az a hír, hogy a miniszter is akar árvaházakat építeni. Ez is bizonyítja, hogy a tanítók nyomorognak. Megköszöni az árváinkról való gondoskodást, de mi egyebet is kérünk, a fizetésünket rendezzék elébb. Indítványozza, hogy a 300 frtos minimumot ne fogadjuk el, mert ilyen fizetéssel nem lehet a magyar nemzetet szaporítani. (Viharos nevetés és helyeslések.)

Simon Károly véleménye szerint utasítsuk vissza a törvényjavaslatot, de addig is, míg a fizetés rendeztetik, adják meg a 300 forintot azoknak, a kiknek máig még ennyi se jutott.

Szólásra senki sem jelentkezvén, elnök összezezi a beadott indítványokat s szavazásra bocsátja azok egyes pontjait. *Glatz* indítványa, hogy küldöttségileg keressük föl a pártklubokat, egyhangúlag elfogadtatott. A küldöttség április 4-én esti 6 órakor keresi fel a pártköröket. *Király* indítványa, hogy a miniszterelnökhöz is forduljunk, mellőztetett. Egyhangúlag kimondja ezután az ülés, hogy a 300 forintos minimumot újból törvénybe iktatni nem kívánja.

György Aladár a tanítói mellékfoglalkozásokról tartott előadást. Kifejtette, hogy a tanító csak olyan dolgokkal foglalkozhatik, melyek a tanítással szorosan összefüggenek. Így a népkönyvtárak, dalegyesületek vezetése, a testi vagy lelki fogyatkozásban szenvedők tanítása a tanítóhoz legillőbb mellékfoglalkozásokat képezhetik. Kívánja, hogy a társadalom a tanítóknak ezt a szellemi munkáját megjutalmazza nyagilag is. Nem kívánja azonban, hogy a tanítót közgyámul alkalmazzák, a mi sok kellemetlenséget okozhat neki s a tanításnak okvetlenül szenvednie kellene az ilyes állandó mellékfoglalkozások miatt.

Roboz József az emberbaráti intézetek jelentőségét fejtegette s indítványozta, hogy állítsanak föl a tanítók részére póttanfolyamokat, a melyek a testi és lelki fogyatkozásban szenvedő gyermekekkel való bánásmódot illetőleg adjanak hasznos utasításokat a tanítóknak.

Glatz György indítványára azonban az ülés levette a napirendről

a kérdést, hogy azt egy későbbi közgyűlés alkalmával tüzetesebben meg lehessen hányni-vetni.

Péterfy Sándor a nemzeti ünnepeknek az iskolákban való megtartásának jelentőségét fejtegette. A szepesi tanítóegylet vetette föl a nemzeti ünnepek iskolai fölkarolásának ügyét. Ezt az elvet az igazgató-tanács is helyesli és az előadó javaslatára az ülés megbizta az országos bizottság népnevelési szakosztályát, hogy jelölje ki a megünneplendő nemzeti ünnepeket s tegyen részletes előterjesztést ez ügyről az augusztusi közgyűlésen. A szepesi tanítóegylet azt az indítványát azonban, hogy az országos bizottság olyan könyvet irasson, mely a tanító részére alkalmi beszédeket tartalmazzon: Péterfy nem helyesli. S indítványára ki is mondta a nagygyűlés, hogy ily könyv megírását a magánvállalkozásra bizza.

Somlyay József a tanítói oklevél felülbírálásáról tartott előadást. Kifejtette, hogy rendezett jogállamban annak, a ki diplomát szerzett magának, biztosítékot kell nyújtani azíránt, hogy nem kell semmiféle tesztet előtt újabb vizsgálatot kiállania azokból a dolgokból, amelyekből már úgyis a legilletékesebb tényezők előtt vizsgázott. Indítványozza, hogy a kultuszminiszterhez kérvény intéztessék. Kérjük a minisztert, hogy a próbatanítások általános megszüntetése érdekében valamennyi iskolaföntartó hatósághoz körrendeletet intézzen s a rendelet áthágóival szemben a legszigorúbb eljárást alkalmazza.

Vargha István szerint régen lehetett annak értelme, hogy a tanítót felülbírálják. De ma már idejét múlta.

Glatz György kijelenti, hogy a szóban levő kérdés a szolgálati pragmatikával szorosan összefügg, azért szeretné, ha minél hamarabb elkészülne már annak tervezete. Figyelmezteti a bizottságot, hogy a miniszternek van már egy döntvénye ebben a dologban s a miniszter egyenesen fölszólított bennünket a concret esetek bejelentésére, hogy minden egyes felmerülő esetben intézkedhessék.

Erre *Somlyay* javaslatát *Glatz* azon hozzáadásával fogadták el, hogy a miniszterhez intézett kérvényben concret esetek is felemlítendőek.

Következett *Dr. Göös József* értekezése a magyarországi tanítók házáról. Előadó lelkes szavakban ecseteli a ház megteremtésének jelentőségét. A tanítók házának sok szép célja van.

Egyik legnemesebb feladata az lesz, hogy a tanítóság jeles fiainak kellemes otthont adjon. Részletesen beszámolt azután az előadó arról, hogy mi mindent tett a bizottság a ház felépítése ügyében. A legnagyobb hálával emlékezett meg a fővárosi tanügyi osztály szeretetreméltó főnökéről, Rózsavölgyi Gyula tanácsosról, a kinek édes atyja szintén tanító volt. A tanácsos a legmelegebben érdeklődik a tanítók háza iránt s biztosította a nála járt tisztelgő küldöttséget, hogy a mi erejéből kitelik mindent meg fog tenni a ház felépítése ügyében. Eddig mintegy 30,000 frt építkezési költség áll a bizottság rendelkezésére. De számít a társadalom actiójára is. A tanítók házának tervezésénél 3 főlvet tart szem előtt a bizottság: 1. a tanítók háza kellemes otthona lesz a tudományos kiképzésben részesülő ifjaknak, 2. székhelyül

fog szolgálni a fővárosi tanítótestületnek és 3. magába fogadja a közös tanítói könyvtárt és az országos tanszermuzeumot.

Határozati javaslatot nyújt be aziránt, hogy 1. a nagygyűlés mondja ki, miszerint óhajtja, hogy a tanítók háza már a millennium alkalmából fölavattassék; 2. szükségesnek és czélzerűnek tartja, hogy ugyanekkor magyar tánügyi kiállítás rendeztessék és 3. kívánatos, hogy a magyar népoktatás ügyének története is kiálltassék. E végből föl kell szólítani a tanítókat, hogy az egyes iskolák történetét írják meg s azt küldjék be írásban vagy nyomtatásban az országos bizottságnak. Ez adatoknak a magyar nevelés történetírója nagy hasznát veheti.

A határozati javaslatot egyhangúlag elfogadják. Ekkor felállt *Bede* Dániel, hosszufalusi felsőnépiskolai tanító és 50 frtot adott at az elnöknek a tanítók háza javára, majd kijelentette, hogy ha az Isten megsegíti, törekedni fog még egyszer ötven forintot adni az ügy javára. — Nagy éljenzést támasztott a derék székely kartárs aldozatkészége.

Vargha Istvánnak az az indítványa, hogy a tanítóképzőt végzett ifjak egy forintot fizessenek a tanítók házára, nem fogadtatott el. Szegények még gyámolításra szorulnak, nehogy már adakozzanak.

Kurz Sámuel pénztáros jelentéséből megtudtuk, hogy az elmúlt évben a bevétel 1102 frt 77 kr. volt, a kiadás 655 frt 69 krt tett és így marad 447 frt 08 kr.

Schön József ellenőr jelenti, hogy a pénztárt a legutóbbi vizsgálat alkalmával is a legnagyobb rendben találta a számvizsgáló bizottság s így annak a nevében nemcsak a felmentvényt kéri megadatni a pénztáros részére, de neki fáradozásaiért jegyzőkönyvi köszönetet is kér szavaztatni. Az ülés egyhangúlag megadja a felmentvényt és köszönetet mond a pénztárosnak ügybuzgóságaért. *Somlyay* J. jelenti, hogy *Szabó* B. László lemondott a szolgálati pragmatika előadói tisztéről. Indítványozza, hogy a nagygyűlés kérje fel őt a maradásra. Egyhangúlag elfogadtatott. *Orsovszky* Gyula a községi faiskola és ismétlő iskolaügy érdekében tett indítványt, melyet az ülés intézkedés végett az igazgató-tanácsnak adott ki. *Eszenyi* Sándor javasolja, hogy az igazgató-tanács forduljon a kereskedelemügyi miniszterhez kérvénnyel az iránt, hogy a tanítók hivatalos dologban történő utazásaik alkalmából kedvezményes jegyekben részesüljenek. Elnök megjegyzi, hogy újabb folyamodásnak nincs most helye, mert éppen ilyen irányú kérvényünkre még nem érkezett meg a válasz.

Szász Ferencz előadja, hogy a tanítók a nyugdíj kérdésében tájékozatlanok, kéri az országos bizottságot, hogy legyen a tanítók segítségére és igyekezzék odahatni, hogy a törvény sérelmes pontjai megváltoztassanak. Hasonló ügyben szólal fel *Schuler* József (Báttaszék) is, mire elnök kijelenti, hogy a törvényt módosítani nem lehet, de az országos bizottság igyekezni fog a bajokat lehetőleg orvosolni, ha egyesek sérelmeikkel az elnökséghez fordulnak.

Mint hogy az ülésnek több tárgya nem volt, az elnök az ülést bezárta.

Másnap d. u. 5 órakor pedig huszonegytagú küldöttség járt el a pártklubokban a tanítóság érdekében.

A „Magyarországi tanítók házának“ vázlatos tervrajza.¹⁶⁾

A «Magyarországi tanítók házának» kettős célét kell szolgáltatnia, nevezetesen: magába kell foglalnia 1. a felsőbb iskolákat, különösen pedig az egyetemeket látogató ifjúság szállását és esetleg ellátását eszközölő intézetet, 2. a magyarországi tanítók azon országos egyesületeinek az otthonát, a melyek a fővárost választották székhelyül. továbbá azoknak a fővárosi tanító-egyesületeknek a tanácskozó helyiségeit is, a melyek a «Magyarországi tanítók házában» óhajtanak állandó hajlékot maguknak berendezni. Ezen kettős célhoz képest a «Magyarországi tanítók házának» két egymástól teljesen elkülönített, külön-külön bejáratú, nagyobb szabású épületrészből kell állania.

A felsőbb iskolákat és az egyetemeket látogató ifjúság számára berendezendő épületrészt oly módon lehetne és kellene berendeznünk, mint a hogyan a bécsi «Rudolfinum» van szervezve, a melyben a technikát látogató szegényebb sorsú ifjúság talál ingyen szállást és igen mérsékelt díjért teljes ellátást.

Ezen berendezésnek megfelelőleg a tanuló ifjúság otthonát magába foglaló, teljesen elkülönített részében a «Magyarországi tanítók házának» annyi három-három s egymásba nyíló szobából álló és egy ajtóval elzárható lakosztályt kellene felállítanunk, a hány-szor hat, esetleg nyolcz ifjú számára tervezzük intézetünket, hogy így minden egyes hat-hat, avagy nyolcz-nyolcz tanulóból álló csoportnak legyen egy, a folyosóra nyíló nappali illetve dolgozó termén kívül egy jobbra és egy balra nyíló háló, illetve pihenő szobája, a melyek három-három, esetleg pedig négy-négy egyén számára volnának berendezendők.

Az ifjúság ezen száz tanuló befogadására tervezett lakosztályán kívül gondoskodni kell az épületben könyvtári helyiségről, egy-két olvasó teremről, hangszerekkel felszerelendő szobákról, egy-két kisebb fogadóteremről, felügyelői lakásról, szolgák lakásáról, fürdőszobákról, ruhaneműek, tüzelőanyag raktáraiul szolgáló és más egyéb nélkülözhetlen helyiségekről.

A «Magyarországi tanítók házának» ezen része a

¹⁶⁾ E közleményt a következő sorok kíséretében kaptuk:

Egy-két éve csak, hogy tanügyi lapjainkban s az «Eötvös-alap országos tanítói egyesület» kezeleiben felvetett az eszme s megtéetett az indítvány: Építsük fel a magyarországi tanítók házát! Az elvetett mag termőföldbe, jó talajba került. A hazai tanítók örömmel fogadták az eszmét, lelkesedéssel karolják azt fel s a gyűjtés országszerte megindult a «Tanítók Háza» felépítésére. Nagyobb arányokat akkor fog öltetni, ha majd telket is bírnak. Ezt a fő- és székváros nemesen gondolkodó hatóságától kérjük, reméljük és várjuk. Erre vonatkozólag a folyamodványt a múlt napokban nyújtottuk át küldöttségileg a fővárosi tanács tanügyi osztálya nyugérdemű vezetőjének, Rózsavölgyi Gyula tanácsnok úrnak. Hogy még jobban megértessünk s világosabbá tegyük, mit óhajtnak, mit akarunk, mi a célunk: a folyamodványhoz melléketképen csatoltuk az alább vázlatban bemutatott tervrajzot, mely szerint a Tanítók Házáat felépíteni, berendezni s azt vezetni óhajtnak.

nagyobb szünet alatt, a midőn az ifjúság a fővárosból eltávozik, néhány héten át arra is föl volna használható, hogy a fővárosba siető vidéki néptanítóknak és tanároknak olcsó pénzért néhány napra szállásul szolgáljon.

A «Magyarországi tanítók házának» másik, az előbitől teljesen elkülönített és külön bejarrattal ellátandó részében az országos tanítói egyesületek és a velünk egy fedél alá vonulni kész fővárosi tanító-egyesületek számára berendezendő irodai helyiségeken kívül, kell egy nagyobb, közös tanítói könyvtári helyiségről, egy kisebb és nagyobb, körülbelül 300 egyénre számított tanácskozó teremről, egy háznagyi, egy házmesteri lakásról, továbbá egy olyan vendéglői helyiségeket magába foglaló nagyobb lakosztályról gondoskodnunk, a melyben a vendéglős az intézetben elhelyezett ifjaknak, megszabott olcsó áron, rendes ételmezést adjon és a kartársak által rendezendő összejövetelek és estélyek alkalmával étkezésről gondoskodjék.

Ezekben vázoltuk volna annak az épületnek a berendezését, a mely a «Magyarországi tanítók Ferencz József-háza» nevét viselné.

A magyarországi tanítók ezen házának, úgy a tanító-egyesületek otthonát képező, valamint a tanuló ifjúság «Eötvös-intézetét» magába foglaló részét is egy külön, ezen célra egybeállítható igazgató-tanács gondozhatná, a melynek tagjait részben az «Eötvös-alap orsz. tanítói egyesület» választhatná a saját tagjai és a fővárosi felsőbb iskolák és egyetem tanárai közül. Ennek az igazgató-tanácsnak a tagjai lehetnének, ha az illető testületek is úgy kívánnák, az «Orsz. tan. bizottság-nak», a «Tanítók árvaházi egyesületének», a «Polgári isk. tanárok orsz. egyesületének», a «Kisdiednevelők orsz. egyesületének», valamint a fővárosban működő egyéb tanító-egyesületeknek a képviselői, ha az intézet fentartásához évenként nagyobb, azaz kétszáz forintot is meghaladó összeggel járulnának. Hivatalból tagjai volnának ezen igazgató-tanácsnak a főváros képviselője és a vallás- és közoktatásügyi miniszterium megbízottja, a ki az «Eötvös-alap orsz. tanítói-egyesület» működését alapszabályaink értelmében figyelemmel kísérni tartozik és az egyesület vagyonának kezelését ellenőrizni van hivatva.

Ezen igazgató-tanács a «Magyarországi tanítók házat» és a benne elhelyezett «Eötvös-intézetet» az «Eötvös-alap orsz. tan. egyesülete» által megállapítandó szabályoknak megfelelőleg gondozza és kormányozza. A «Magyarországi tanítók házának» ez az igazgató-tanácsa készíti elő és készítteti el az épület tervrajzát és ügyel fel arra, hogy az «Eötvös-alap orsz. egyesületének» közgyűlése által is elfogadott épületterv szerint a megkötendő szerződések megtartásával épüljön fel kettős intézetünk. Az igazgató-tanács hat-hat évi időtartamra választja meg a tanító-egyesületek otthonának a háznagyát s az «Eötvös-intézet» felügyelőjét; ez erősíti meg és bocsátja el az illető felügyelő és háznagy által javaslatba hozandó intézeti szolgazemélyzetet és ez köti meg a tanítók otthonában alkalmazandó vendéglőssel a részletes szerződést. Ugyancsak az igazgató-tanács készíti elő a «Magyarországi tanítók házanak» az «Eötvös-alap orsz. tan. egyesülete» által helybenha-

gyandó évi költségvetést és ennek az elnöke utalványozza ki az «Eötvös-alap» központi pénztárából a költségvetés keretén belül a szükséges kiadásokat.

Az igazgató-tanács teendői közé tartozik továbbá az is, hogy a tanító egyesületek otthonában az egyes irodai helyiségek fölött intézkedjék, azokat az illető egyesületek rendelkezésére bocsássa és az egész otthonban követendő házi rendet, a háznak hatáskörét, a szolgaszemélyzet teendőit megállapítsa, továbbá, hogy az «Eötvös-intézet» házi szabályait, a felügyelő hatáskörét és az intézeti cselédség teendőire vonatkozó pontozatokat elkészítse s azoknak a megtartása fölött őröködjék.

A «Magyarországi tanítók igazgató-tanácsa» hirdeti ki végül az «Eötvös-intézetben» betöltendő helyekre vonatkozó pályázatokat és ez intézkedik végérvényesen a beérkező folyamodványok ügyében, azaz ez fogadja be a jelentkező ifjúságot és szükség esetén ez távolítja el az intézetbe fölvetett ifjak közül azokat, a kiket az intézet felügyelőjének és az ifjúság köréből választandó ifjúsági bizottságnak egybehangzó ítélete szerint az «Eötvös-intézetben» megtartani nem lehet.

Nem lévén ezúttal az a célunk, hogy a «Magyarországi tanítók házának» teljes szervezetét bemutassuk, nem részletezzük itt tovább is az igazgató-tanács feladatát és annak hatáskörét, hanem inkább egy kis képet adunk arról, hogy milyennek képzeljük a «Magyarországi tanítók házában», nevezetesen pedig az «Eötvös-intézetben» folytatandó életet.

Reggel, nyáron öt órakor, télen pedig hat órakor felszerkenvén ifjaink, az öltözködés után lakosztályaikból az olvasó termekbe, vagy a tanítók otthonában levő reggeliző helyiségbe vonulnak, félóra múlva azonban a lakosztályok nappali helyiségei már rendbe hozatván, kiki saját lakosztályának dolgozótermében hozzáfoghat a tanuláshoz, az előkészüléshez. Az intézetből a saját teendőihez képest kiki akkor távozik el, midőn kötelessége őt elhívja. Az intézetből való eltávozását, kiki egy, a saját lakosztályának a számával ellátott czédulán, saját neve aláírásával jelenti az intézet kapusánál oly módon, hogy esetleg, ha épen kívánatosnak véli, még azt is följegyzi, hogy hova távozik és hogy mikor szándékozik az intézetbe visszatérni, hogy az esetben, ha ismerősei vagy övéi időközben beszélni akarnának vele, tudják, hogy hol keressék fel, vagy hogy mikor találják biztosan az otthonban. Az eltávozási czédulák betűrendes táblázaton helyezendők el a kapus szobájában. Dél tájban azok, a kik az intézettel kapcsolatos vendéglőben étkeznek, az intézeti felügyelőnél bejelentendő rendes időben az illető ebédlőben tartózkodnak, valamint az esti étkezés ideje alatt is. Rendes körülmények között az «Eötvös-intézet» növendékei a vacsora ideje után lakosztályaikba vonulva dolgoznak, vagy az olvasótermekben szórakoznak tetszésük szerint 10 óráig, a mely idő után azonban csak a lakosztályok seniórainál megteendő jelentés mellett maradhat fenn kiki a maga dolgozótermében 11 óráig.

Azon ifjak, a kik a színház látogatása, vagy egyéb elfogadható okok miatt az estét az intézeten kívül kívánják tölteni, ezt az intézet

felügyelőjénél tartoznak bejelenteni, a ki az ifjúsággal atyai barátsággal tartozik bánni és a ki gondoskodik arról, hogy az «Eötvös-intézet» valóságos kellemes otthona legyen ifjainknak; ezért rendeztet a zenéhez értő ifjak közreműködésével időszakonként felolvasásokkal és szavalásokkal kapcsolatos zene- és esetleg táncestélyeket a tanítók otthonának nagy tanácstermében, a melyre az igazgató-tanács tagjain kívül meghívhatja az ifjuság a felügyelővel közösen megállapítandó számban az ifjuság rokonait és tanárait, az intézet jóakaró pártfogóit és azok családjának tagjait. Gondoskodnia kell az intézet felügyelőjének még arról is, hogy az intézet könyvtára és olvasó termei olyan művekkel, lapokkal és közlönyökkel legyenek ellátva, a melyek az ifjúságnak nemcsak tanulságos, hanem esetleg élvezetes olvasmányúl is szolgálhatnak. Meg lehet engedni, hogy az ifjuság az olvasó termekben vagy saját lakosztályában a saját maguk által beszerzendő sakk vagy ostáblakon szórakozzék; de a kártyázásnak semminemű fajtája nem türendő meg az intézetben; a miért is minden egyes, az intézetbe belépő ifjúnak nemcsak arra nézve kell a becsületszavát venni, hogy az intézeti házszabályokat megtartja, hanem, hogy az intézetben kártyajátékot még titkon sem űz.

Egyébként az ifjak mindegyike résztvehet és kívánatos is, hogy részt vegyen, az egyes tudományágak szerint megalakítandó önképző-körökben, a melyeket az ifjuság idősbjei szerveznek és a melyeknek tiszteletbeli elnökéül az egyes önképző-körök az illető és az intézet iránt is érdeklődő tudósokat fel is kérhetik; de erre nézve minden egyes esetben az igazgató-tanács előleges beleegyezése is kikérendő.

Az intézetben a jó rend és jó erkölcsök fentartására első sorban az intézet felügyelője, másodsorban az egyes lakosztályok felügyeletével megbízandó ifjak tartoznak vigyázni.

Ha az intézetbe esetleg még olyan ifjakat is felvenne az igazgató-tanács, a kik még a 16-ik életévet be nem töltötték és még csak a középtanodákat látogatják, úgy ezeket a felügyelőnek külön lakosztályokba kell elhelyeznie és reájok nézve szorosabban meghatározott házi-rendet is kell készítenie. (Megjegyezzük, hogy az Eötvös-intézetbe a 15. életévet még be nem töltött tanulók felvételét nem tartjuk megengedhetőnek.)

Az Eötvös-intézetben orvosi felügyeletre is szükség lévén, az «igazgató-tanácsnak» intézeti orvosról is kell gondoskodnia, a ki az ifjak testi jólétére ügyeljen, a kisebb bajokban őket gyógyítsa és őrkdjék a felett, hogy az intézetbe ne vétenessenek fel ragályos vagy undorító betegségekben szenvedő egyének.

Az «Eötvös-intézet» felügyelőjének időszakonként írásbeli jelentést kell az igazgató-tanács elé terjesztenie az ifjuság állapotáról, testi és szellemi életéről, mihez képest ifjaink félevenként be tartoznak előtte indexeiknek, illetőleg bizonyítványaiknak az illetékes iskolai hatóság által hitelesített másolatát mutatni; mert az «Eötvös-intézetben» csak a szorgalmas tanuló és jó erkölcsű ifjaknak lehet helyük.

A fentebbiekben vázoltuk, milyennek kell lenni a magyarországi Tanítók Házának; s hogy ilyen legyen, a hazai tanítóságtól függ.

első sorban. Ha mindegyikünk megteszi kötelességét, ha kiki beküldi a maga fillérjét a «Tanítók Háza» felépítéséhez szükséges tőke gyarapítására, ha másokat is hasonló cselekedetre buzdítunk s minden magyar néptanító felhasználja összeköttetéseit, befolyását arra, hogy a «Tanítók Háza» ügyének a művelt társadalmat is megnyerje, adományokat s alapítókat gyűjt: Magyarország ezeréves fennállásának jubileumát azzal ünnepeljük meg, hogy maradandó emléket állítunk, mely a magyar néptanítók dicsőségét fogja hirdetni évszázadokon keresztül. Rajta tehát, szeretett pályatársaink, édes testvéreink, lássunk serényen a nagy munkához, s ne nyugodjunk, míg célhoz nem jutottunk. Isten áldása legyen szent törekvésünkön és óhajtott siker koronázza azt!

Budapest, 1893. márczius 13.

Az «Eötvös-alap orsz. tanítói egyesület» nevében:

Lakits Vendel,
titkár.

Péterfy Sándor,
elnök.

ISMERTETÉSEK.

Románia közoktatása.

A nagy nemzetek előljárnak, irányt mutatnak a művelődésben, a kisebb nemzetek nyomukban haladva erejük és viszonyaik kedvező vagy kedvezőtlen volta szerint többé-kevésbé közelről követik őket. Mai napság életkérdés minden népre és államra nézve e hosszú sorban a lehető előlvaló helyet eltoglalni, az elmaradottak — tudvalevőleg — az előrehaladottabbak nagy számláit kénytelenek kielégíteni, azaz ezekkel szemben a mások boldogulására szolgáló eszköz siralmas szerepére vannak kárhóztatva. A nagy nemzetek a művelődésben vezérekül, a kisebbek mértékül szolgálnak. Ez utóbbiak műveltségi állapota a mienkkel összehasonlítva mutatja, hogy mennyire vagyunk művelődés tekintetében a vezérnemzetek nyomában.

Okos gazda gazdálkodásában az irányt és okulást a nagy mintagazdaságoknál kere-i, de haladásának mértékét az övéhez hasonló, vagy még kisebb gazdaságokban, jól tudván, hogy a keresett mérték mellett nem egyszer megszívelésre nagyon érdemes tanulságot is talál. Nincs olyan ember, nép vagy állam, a melytől egy vagy más tekintetben valamit ne tanulhatnánk. Némelykor azt tanuljuk, hogy jobban törjünk előre, mert, a kit messze magunk mögött képzeltünk, szorosán a sarkunkban van; máskor meg a törekvéseinkkel elért eredménnyel megelégedetteknek lenni tanulunk, a mi önéretünket növeli s új erő kifejtésre ösztönöz. Ez okból szükséges nemcsak a nagy nemzetek kultúrmozgalmait figyelemmel kíséreni, hanem az apróbb népek, különösen közvetlen szomszédaink törekvéseit számbatartanunk. Ezzel egy nagy mulasztást fogunk idehaza pótolni s egyúttal felrázni a népokta-

tás iránti közönyéből a nagy közönséget, mely a kelet szomszédos népeit végtelen elmaradottaknak képzelvén s tetszelegvén magának a világitó torony szerepében kelet felé, a maga jószántából vajmi keveset tesz és áldoz a népoktatásért, hanem mindent a kormányra bíz és hárit.

Keleti szomszédaink között kétségkívül Románia az, mely leginkább felhívja figyelmünket s legjobban megérdemli érdeklődésünket nemcsak azért, mert legjelentékenyebb azok között és mert rövid idő alatt bámulatos politikai fejlődést ért el, hanem főleg azért, mert legkomolyabban törekszik művelődésre s ebbeli törekvéseinek rövid idő alatt nagyon szép eredményeit mutathatja fel. Azon ország, mely 1712-től 1821-ig szákmányúl volt oda dobva a mindent kiszivattyuzó és elgörögösítő fanariótáknak; melynek 1818-ban nyílt meg első iskolája, melyben a nép nyelvén tanítottak; mely 1829-ben török fennhatóság és orosz protectorátus alatt állott; mely 1856-ban csak azért szabadult meg az orosz protectorátustól, hogy a többi nagyhatalmaké alá kerüljön; mely 1859-ben kezdett csak — akkor is még mindig török fennhatóság alatt — magával némileg rendelkezni; mely csak 1878-ban lett teljesen szabad és önálló; — és mégis, daczára ezen kedvezőtlen körülményeknek s a velök járó elvadult állapotoknak már 1863-ban eltűrte a halálbüntetést és testi fenyítést és 1864-ben a népoktatást nemcsak általánosan kötelezővé, hanem egyuttal *ingyenessé* is tette: méltán megérdemli, hogy közoktatásával minden, ily dolgok iránt érzékkel bíró ember is foglalkozzék. Ezt szándékozom én is tenni, különös tekintettel a tanítóképzésre és népoktatásra egy pár számban a «Magyar Tanítóképző» hasábjain, a mennyiben ezt a kézeim között lévő, nem könnyen szerzett adatok tennem engedik.

I.

Valamint az egyesek művelődése, úgy a népeké és államoké is szorosan összefügg történetünkkel. A műveltség a nyugalmat és jólétet keresi fel, a fegyverzajt messze elkerüli. Régi közmondás: hogy a fegyverek között hallgatnak a múzsák. Nem ok nélkül maradtak el keleti és déli szomszédaink sem, közöttük Románia is, a művelődésben. E népek az Ázsiából Európába törő hódító és vándornépek útjába esvén, minden kulturájok és jólétük, mondhatni csirájában elgázoltaték; azonkívül folytonos élet-halál harcot kellett vívniok hatalmasabb szomszédjaikkal, kik leigázásukra törekedtek. Románia, mely hatalmas szomszédjaival, különösen a lengyellel és törökkel folytonos önvédelmi harcot vívott, szerencsétlenségére még két vajdaságra is volt oszolva, a moldvai- és oláhországira, melyek gyakran nemcsak nem segítették egymást, hanem még egymás ellen is küzdöttek. Oly gyakoriak voltak az ellenség pusztításai, hogy a sokat szenvedett nép erődített helyeken kívül nem is épített már magának rendes lakóházat a föld fölött, hanem földalatti putrikban lakott. Minek is! Az ellenség, vagy valamely be-beütő tatár-corda úgy is legközelebb elhamvasztotta volna azokat.

A hosszas erőfeszítésnek kimerülés lett a vége. Ezt előre látta

Nagy István, Moldva vajdája, ki daczára számos és fényes győzelmeinek a lengyelek, tatárok és törökök fölött 1504-ben halálos ágyán utódának azt tanácsolta, hogy a törökkel, a legerősebb és legmegbízhatóbbal az ország ellenségei közül, egyességre lépni igyekezzenek. Ez nemsokára azután meg is történt mindkét országban, még pedig igen kedvező feltételek mellett. A töröknek akkor még hatalmas védőszárnyai alatt most már kiheverhette volna a két kis ország a hosszas és nehéz harcokat, gyarapodhatott és művelődhetett volna, ha nincs a nagyoknak, a bojároknak, fékezhetetlensége és uralomvágya. Ezekről készítetve a bojárok meggyújtották a belháboruk szövétnekét; napirendre kerültek a lázadások az uralkodó vajda ellen, a győztes pártnak vérengzése, a legyőzöttek panaszkodása és segélykérése Konstantinápolyban és hogy a kéréteket megnyerhesse, a nagyobb-nagyobb ígéretek az ország szabadsága és a szegény nép rovására. A török megtanulta az egymásra licitáló pártok révén, saját ígéreteit meg nem tartani és a bojárságot, a mint meg is érdemlé, semmibe sem venni, megvetni. A török végre nem is belföldít, hanem a konstantinápolyi görög negyedből, az úgynevezett «fanar»-ból, küldött a két kis országnak vajdákat, természetesen olyanokat, kik a nyugtalan bojároknál is több adót ígértek és adtak. Elkezdődött az úgynevezett fanariótakorszak, mely 1712-től 1821-ig tartott, és kimondhatatlan nyomort hozott a két országra. A fanarióta vajdák nemcsak a megígért nagy hadisarczot igyekeztek kiteremteni, hanem félretenni is valamit rossz napokra, sőt a magukkal hozott s különféle hivatalok és állások betöltésére szánt nagyszámu görögöséget is gazdaggá és hatalmassá tenni. Az anyagi romlásnál is nagyobb volt az erkölcsi és nemzeti romlás, a mit a fanarióták a románokra hoztak. Görög nyelv lett a hivatalok és társaság nyelve; a görög szokások, görög viselet az uralkodó; a bojárság kevesek kivételével elgörögösödött mind nyelvében, mind viseletében, mind szokásaiban; a román nép, mely ezt nem tette, nem tehetett, idegen, megvetett, kihasználásra való pária lett saját hazájában.

Voltak a fanarióták között olyanok is, kik érdekeiket azonosították az ország érdekeivel s a legőszintébben törekedtek boldogítani a népet, országot, mely kormányzásuk alá adatott; emeltek ezek iskolákat is, de legtöbbször csak görögöket. Ezen különben nincs mit csudálkozni. Ki gondolt akkor arra, hogy «a parasztnak is kellene iskola?» És ki arra, hogy legkönnyebben lehet tanulni és művelődni anyanyelven? Latinul tanult még akkor az egész világ és a tanult világ azt tartotta, hogy a paraszt kezébe ásó, kapa, de nem könyv való. Különben is ezen korszakban a román nyelv a szó szoros értelmében a parasztság nyelve volt. Valamire való ember, vagy a ki magát ilyennek tartotta, szígyelt románul beszélni. Csak kevés bojár használta a románnyelvet még családja körében is; olyan pedig, a ki arra gyermekeit tanította volna, alig egy-kettő. Az egész nemzeti életet a közelgő halálnak zsibbadtsága fogta el és a fanarióták megérettnek találták a románságot arra, hogy a pánhellenizmus zsákmánya legyen. Ypsilanti Olahországban tűzte ki a törökök ellen a görög szabadság zászlaját, szentül meg lévén győződve az ott uralkodó állapotok alapján arról,

hogy a románok vért és vagyont fognak áldozni, hogy a görögökkel együtt felszabadulván a török alól, görögökké lehessenek. De épen ezen rettenetes nemzeti elesés szülte a visszahatást. Ily állapotok a vaknak is meg kellett hogy nyissák szemeit; a nemzet jobbjai pedig már régen felszólaltak és irtak az elgörögösödés ellen s adtak kifejezést elkeseredésüknek és szegényüknek a nemzeti süllyedés felett. Ezen visszahatásnak lehet köszönni, hogy 1818-ban az Erdélyből Oláhországba kivándorlott Lázár György Balaceanulu bojár közbenjárására megnyithatta Bukarestben a Szt.-Száva kolostor romjai között kísérletképen az első román nyelvű iskolát, melyben papságra készített elő és a gyakorlati földmérést tanította, — s ugyancsak annak, hogy 1821-ben az Ypsilanti-féle zászlóbontásra a románok Vladimirescu Tudor vezetése alatt fegyvert fogtak ugyan, de nem a törökök, hanem a görögök ellen. Vladimirescu Tudort a görögök törbe csalták és megölték. Halálával hívei elszéledtek ugyan, de annál nagyobb lett a görögök elleni gyűlölet. A nemzeti ujjaébredés többé nem volt feltartóztatható s a görögök mindenkorra elestek törekvésök céljától.

E rövid történeti vázlatból az tűnik ki, hogy 1818-ig, a Lázár György-féle iskola megnyitáig, Romániában részint a folytonos háborúk és belvillongások, részint az ezeket követett elgörögösödés miatt, a közoktatás terén komolyabb lépés nem tétetett. Az egész közoktatás ezen hosszú idő alatt egy pár zárdai iskolára szorítkozott, melyekben énekelni, imádkozni s szent könyveket olvasni tanítottak, azaz papságra készítették elő, továbbá a bojárok által gyermekeik számára fenntartott, többnyire idegennyelvű, magániskolákra és végre a jobbérzésű fanarióták által felállított görög nyelvű iskolákra, melyek idegennyelvűségök miatt keveset használhattak a közművelődésnek.

A 18. században a következő iskolákról találunk említést:

1. A bukaresti akadémia, mely állítólag még Sierbanu Contacuzen által 1680—1688-ban alapított s Maurocordát Constantin fanarióta által görög iskolává alakítottatott át;

2. A Ghica Gergely által alapított jási-i iskolák, melyek ezen vajdának második uralkodása alatt kiadott iskolai, szervezetben már akadémianak nevezetnek;

3. A bukaresti és jási-i szemináriumok;

4. A román-i, husi-i, botosiáni-i, galaczi, focsiáni-i, berládi-i, chásineu-i, és krajovai városi iskolák.

5. A zárdai és magániskolák.

Azonban ezen kevés iskola is inkább a görög nyelv és szellem mint nemzeti és népművelődés terjesztője volt; a román nyelv bennök nagyon alárendelt szerepet játszott, ha a zárdai iskolákon kívül egyáltalán játszott.

A jelen század elején mind sűrűbbek lesznek az orosz-török háborúk, melyeknek egyik színtere mindig a fejedelemségek voltak. E háborúk nemcsak akadályozzák a fejedelemségeket a művelődésben, hanem tömérdek áldozatot is kívánnak tőlük vérben és vagyonban. 1829-ben az adrinápolyi békében a fejedelemségek orosz védnökség alá kerülnek. Az orosz védnökség alatt megszűnnek ugyan a török-

iszonyatosságok s embertelen zsarolások, de másrészt a fejedelemségek belfejlődése oktrojált szervezeti szabályzat által az ország és nép saját-ságainak meg nem felelő irányba tereltetik. Daczára ennek, mert a fejedelmeknek, kiket a török üres pénztára megtölthetése végett lépten-nyomon, mint a ruhát, változtatni szokott volt, az oroszok által kierőszakolt megerősítése először 7 évre, azután élethossziglan, valamint az oroszok által a fejedelemségekre oktrojált s ezért, de meg teljesen iedegen szelleme miatt is gyűlölt, ugynevezett «szervezeti szabályzat» annyi hányattatás és önkény után némi stabilitást, állandóságot, létesítettek s az utóbbi által valamelyes fejlődési irány állapított meg nemsokára a haladás a közművelődésben nyilvánvaló lett. A némileg consolidált állapotokhoz hozzájárult még a francia forradalom által telkeltett s keletre, a török által annyi időn át elnyomva tartott népekhez is ejutott nemzeti ébredés, ennek következtében a román irodalom gyors fejlődése, a nemzeti nyelvnek az azt megillető jogokba való visszahelyezése s nagymértékben azon körülmény, hogy a balásfalvi görög-katholikus iskolák nevelte férfiak ezen haladáshoz a szükséges vezető és munkáló erőket készen szolgáltaták. 1828-ban már rendszeres iskolákat találunk Bukarestben Poianáriu Péter igazgatása alatt. Ghica Sándor fejedelemsége alatt minden kerületi középpontban, később minden községben is találunk iskolát. Ezekhez hasonló, habár tétovázó törekvéseket találunk ez időtájt Moldvában is Sturdza Mihály fejedelemsége alatt.

A népoktatást erőlyesen szervező Ghica Sándor fejedelemnek török-orosz közmegegyezéssel történt letétele után Bibescu György, 1842-ben megválasztott új fejedelem, jelentékenyen felemelvén a tanítás díját, azt a vagyonosabb osztályra igyekezett korlátozni, mit úgylátszik titkos kéz nyomása alatt nemsokára Sturdza fejedelem is követett; ezen retrograd irány azonban fel nem tartóztathatta többé az új eszmék terjedését és az azok által Romániában is előidézett 48-ki mozgalmakat.

Leveretvén a török és orosz hadak által a fejedelemségekben is a forradalom, az alaptörvények felfüggesztettek s Moldvában Ghica Gergely, Oláhországban Stirbeiu Bárbu nevezettek ki a két nagyhatalom megegyezésével fejedelmeknek. Ghica Gergely azonban, mint a fejedelemségek történetének tanúsága szerint családjának legtöbb tagja, bőven pótolta a felfüggesztett alaptörvényeket. Ő igazi barátja volt a népnek és közoktatásnak. Hazafiakkal vette magát körül, buzdította és pártolta az irodalmat, szervezte a népoktatást s ennek lehető legjobb irányba fejleszthetése céljából Bécsből magához hivatá az erdélyi származású Láurian Treboniut és az iskolák főfelügyelőjévé tette meg, nemsokára pedig a külföldi iskolák tanulmányozása végett Francia-, Angol-, Német- és Olaszországban utaztatta.

1853-ban újból kitört az orosz-török háború. A fejedelemségek előbb az orosz, aztán az osztrák hadak által foglaltattak el. A nagyhatalmak közbenjárásának a két hadviselő fél között a krími hadjárat lett a vége s ennek a párisi béke, mely a fejedelemségeket a nagyhatalmak védnöksége alá helyezte s kül- mint belviszonyaikat új alaptörvények, illetőleg nagyhatalmi megállapodások szerint rendezte. Ezen

események nem mozdították ugyan elő a közoktatás ügyét a fejedelemségekben, de teremtettek végre oly állapotot, mely hazafiak által eszélyesen felhasználtatván, a sokat hányatott és szenvedett országok jólétét és felvirágzását volt végre meghozandó. A párisi megállapodások a két fejedelemséget egy, a közös és külügyeket intéző delegatió-féle középponti bizottsággal «Dunai fejedelemségek» czíme alatt egyesítették ugyan, de külön törvényhozásokkal és külön uralkodók alatt; azonban a románok, kik csakis a teljes egyesülésben láthatták jövőjüket némileg biztosítva, a teljes egyesülést úgy vitték ki, hogy a párisi szerződés értelmében lemondott s székeiket új választás alá bocsátott fejedelmek helyébe Moldva 1859. január 5-én egyhangulag Cuza János Sándort s Oláhország ugyanez év és hó 24-én ugyancsak egyhangulag szintén őt választotta meg fejedelemnek. A nagyhatalmak némi habozás után megerősítették a megválasztottat fejedelmet, de a két rész miniszteriumai s törvényhozó testületei különvalva maradtak és a két fejedelemség, melynek a diplomatiában már csak egy elnevezése volt, látszólag csak a középponti-bizottság által tartatott össze; 1862. évi január 24-én azonban a két törvényhozó testület is egyesült Bukarestben, a két miniszterium egygyé s a középponti bizottság államtanácscsá alakult s így a románok régi hő óhajukat, hogy a két kis ország egyesüljön, végre-valahára teljesülve látták.

A «Románia» elnevezés alatt egyesült országban lázas tevékenységgel fogtak a munkához, s az 1864-ki feloszlítás után új alapon választott s két részből, képviselők házából és országtanácsból álló törvényhozás először is a választási törvényt állapította meg, azután a régi szervezeti szabályzat szerint fennálló szolgálmányait szüntette meg a néhai jobbágyoknak s tette őket a művelésők alatt lévő föld tulajdonosaivá, végre polgári büntető-, kereskedelmi- és közoktatási törvényeket hozott. A büntető törvényt jellemzi a testi fenytés és halálbüntetés eltörlése, a közoktatásit az általánosan kötelezőség és az oktatás ingyenessége.

Cuza fejedelem 1866. február 23-án lemondásra kényszerítettvén, a nép ápril 20-án Hohenzollern Károlyt választá fejedelemnek, mely választást a törvényhozó testület május 13-án kihirdetvén, az új uralkodó május 22-én Bukarestbe bevonult. Rövid idő alatt új s lehető szabadelvű alkotmány dolgoztatott ki, s ezzel összhangzásban lévő választási törvény, melyeket a fejedelem szentesített s a nagyhatalmak később elismertek. Az új fejedelem bölcs vezetése alatt oly szépen fejlődött a kis állam minden irányban, hogy a nagy megpróbáltatáson, a legközelebb lefolyt orosz-török háboruban, mind politikai erélyével, mind kis hadseregének szervezettségével és vitézségével meglepően és általános elismerésre állotta ki a próbát. E háború után tudvalevőleg királysággá alakult Románia.

Ez Románia közelmúltjának s vele kapcsolatos közoktatásügyének rövid története, melyet röviden vázolni azért tartottam szükségesnek, hogy a legközelebb közlendő, Románia közoktatásának jelen állapotára vonatkozó adatokat annál jobban megérthessük s főleg az e téren elért eredményt kellőleg megítélhessük és méltányolhassuk. *Triff Gábor.*

I R O D A L O M.

Lapszemle.

A felekezeti tanárok nyugdíjintézete. Azon alkalomból, hogy a felekezeti tanárok országos nyugdíjintézete ügyében a kultuszminiszteriumban tanácskozmányt tartottak, a napilapok többé-kevésbé behatóan loglalkoztak a felekezeti tanárok nyugdíjügyével s kivétel nélkül jóakarató támogatásukban részesítették azt. A nyilvánított vélemények közül különösen kettő érdemel említést s bir a felekezeti tanítóképző tanároknak nézve fontossággal. Első sorban említjük a *«Budapesti Hírlap»* f. é. márczius 5-iki számából. «A felekezeti tanítóképző tanárok nyugdíja» című cikket, a mely egyesületünknek ez ügyben a miniszteriumhoz felterjesztett folyamodványát ismertetvén, a következőket mondja:

«A felekezeti tanítóképző intézeti tanárok nyugdíja ügyében, a tanítóképző tanárok egyesülete emlékiratot nyújtott be Csáky Albin gr. kultuszminiszterhez. Ez emlékiratból kitűnik, hogy a felekezeti tanítóképző tanárok jelenlegi nyugdíjviszonyai igen rosszul állanak és nagy szükségük van arra, hogy őket a kormány, és különösen a felekezeti hatóságok támogassák s érdekükben áldozatokat hozzanak. A római és görög katolikusoknál több oly képzőintézet van, a melyeknek tanárai számára sem a törvény, sem az illető felekezeti hatóság semmiféle nyugdíjat nem biztosít, s így a jelenlegi körülmények között igen szomorú jövőnek néznek elébe. A protestáns tanítóképző tanárok ügye már valamivel jobban áll, de ezek között is vannak olyanok, a kiknek számára az illető felekezeti hatóság munkaképtelenség esetén maximumképpen 200 frt nyugdíjat biztosít. A felekezeti tanítóképző tanárok nyugdíja semmivel sem kevésbbé sürgős, mint a középiskolaiaké; azért jó volna, ha a kormány e kétféle intézet tanárainak nyugdíjügyét együtt rendezné, vagy legalább is akkor, mikor az ánkét a felekezeti középiskolai tanárok nyugdíjának rendezése ügyében összeül, a közoktatási kormány konkrét formában nyilatkoznék, miként és mikor akarja a felekezeti tanítóképző tanárok nyugdíját megoldani.»

A másik figyelemre méltó cikk az *Egyetértés* április 9-iki számában az ánkétről szóló tudósítás kapcsán jelent meg. A közlemény ismertetvén az ügy historicumát, örömmel üdvözli gr. Csáky Albin vallás-és közoktatási minisztert a kezdeményezésért és teljes bizodalját fejezi ki iránta, hogy győzelemre fogja vezetni az ügyet. Figyelmeztet arra, hogy «itt nem annyira felekezeti, mint országos érdekről van szó» Ebből a szempontból kevesli az államnak hozzájárulását (60,000 frt) és sokalja a felekezetekre rótt terhet (a törzshizetések 5⁰/₀-a). Nézetét az úgyról a következőkben foglalja össze:

«Általános a vélemény az érdekelt autonóm felekezetek körében, hogy ily magas összeg befizetésére tanintézeteik igen nagy része képtelen s ennél fogva azokra nézve az országos intézetbe való belépés is felettébb meg van nehezítve, sőt talán némelyekre nézve épen lehetetlenné válik, a mennyiben fentartó testületeik vagy képtelenek, vagy nem hajlandók újabb terhek elvállalására.»

«Valóban csak sajnálnunk lehet, hogy Magyarország újabb alkotmányos életének egy negyedszázada után sincs olyan helyzetben, hogy egy ily nagyfontosságú és széleskörű ágát tanügyünknek hatvanezer forintnál nagyobb összeggel támogatni képes legyen, holott az állami és az ennek alapjául szolgáló nemzeti egység létesítésének nagy és nehéz feladata követelné azt, hogy az állam a nemzet vezérlő elemének, a nemzet értelmiségének, a mely a középiskolákból kerül ki, kiképzésére, irányzására lehető befolyást igyekeznék gyakorolni, már az által is, hogy ezen tanintézeteket, melyek rendelkezése alatt nem állanak, már azon az úton is érdekkörébe igyekszik bevonni, hogy ellátásukról bizonyos tekintetben gondoskodik és így alkalmat talál arra, hogy a magyar állameszmének némely olyan intézetekbe is utat nyisson, a melyekbe azok egyáltalán nem vagy csak nagyon kis mértékben hatolhattak be. Nagyon természetes, hogy ha terhekhez köttük a beléphetést, akkor belépésre nem is kényszeríthetjük az érdekelteket.»

«Pedig, politikai tekintetből is mennyire szükséges volna, nem csupán a tanügy általános emelése szempontjából, a kötelező belépés, mutatja az is, hogy a szászok és oláhok már előzetesen kijelentték, miszerint ilyen intézetbe belépni nem hajlandók.»

EGYESÜLETI ÉLET.

M e g h í v ó.

A Tanítóképző-Intézeti Tanárok Országos Egyesületének választmánya f. évi május hó 15-én d. u. fél hat órakor az Andrássy-úti áll. tanítónőképző-intézet helyiségében ülést tart.

Az ülés tárgyai:

1. A lélektani oktatás.

2. Az egyesület részvétele az ezredéves ünnepen.

Budapesten, 1893. május 1.

Az elnökség.

Egyesületünk és a tanítóegyesületek.

Habár egyesületünk választmánya foglalkozott azon örvendetes jelenséggel, hogy a tanítóegyesületek mind nagyobb mértékben érdeklődnek a tanítóképző tanárok egyesülete iránt, mindazáltal érdemesnek

tartjuk e helyen, egyesületi rovatunk élén, külön is foglalkozni e ténnyel.

Egyesületünkbe ez ideig 14 tanítóegyesület és testület lépett be tagúl, közöttük oly tekintélyesek is, mint a máramaros-, brassó-, maros-torda-, hunyadmegyei és aradvidéki egyesületek, sőt a fővárosnak két tekintélyes tanítótestülete, a Budapesti Tanítók Testülete és a Népkövelők Budapesti Egyesülete is tagjai ma már egyesületünknek. Mint különösen figyelemre méltó eseményt említjük még meg, hogy a «Máramarosmegyei Általános Tanítóegyesület» középponti választmánya a márczius 11-én tartott ülésén kijelentette, hogy «mindazon esetekben, a midőn a Tanítóképző-Intézeti Tanárok Országos Egyesülete által a máramarositanítóegyesület a népkövelés-oktatás ügyét érintő dolgokban véleményezésre felhívatik, e megtisztelő felhívásnak mindenkor szíves készséggel tesz eleget».

Örömmel üdvözljük körünkben e tanítótestületeket, a melyek belépésük által kifejezték jóindulatukat, rokonszenvüket és támogatásukat egyesületünk iránt s a maguk részéről eleget tettek azon elvnek, hogy valamint a népkövelés többi ágában, úgy a tanítóképzés fejlesztése érdekében elkerülhetetlenül szükséges a tanítók s tanárok együttműködése. Reméljük is, hogy a belépett egyesületek csupán tagdíjuknak lefizetése által nem vélik leróni tagsági kötelezettségeiket, hanem, mint a máramarosmegyei derék tanítótestület elhatározta, eleget fognak tenni az elnökség megkereséseinek, és munkájuk által hozzá fognak járulni a tanítóképzésnek és az ezzel kapcsolatos ügyek minden oldalú megvitatásához és magas fokú fejlesztéséhez.

Nem egészen alaptalan az a vád, hogy a tanítótság nagyobb része kevésbé érdeklődik a tanítóképzés iránt, testületeik, szakközlönyeik csak elvétele tárgyalják annak ügyeit s csak itt-ott nyilvánul a törekvés a tanítóképzést magasabb színvonalra emelni. Egyetemlegesebb sikert pedig csak akkor érhetünk el, ha az összes tanítótság síkra kel a tanítóképzés fejlesztése érdekében s egyesületünk szavának akkor lesz minden irányban nagy befolyása, eredménye, ha a tanítótságnak jelentékeny része támogatja azt. Az ügynek érdeke, hogy a tanítóegyesületek megértve és követve a már hozzánk szegődött kis csapat példáját, tömegesen lépjenek be egyesületünkbe s megvalósítsák azt a célt, hogy tanítóképző tanárok és tanítók együttesen s egy akaratú tanácskoznak és határoznak a tanítóképzésnek közösen érdeklő, fontosabb ügyein.

Viszont a tanítóképző tanároknak hivatásukból folyó egyik kötelessége buzgón támogatni a tanítókat egyesületi életükben; ha nem is visznek vezérszerepet, de vegyenek részt a tanítók ülésein, tanácskozásain, tartsanak előadásokat, felolvasásokat; legyenek a tanítóegyesületeknek buzgó munkásai. Az ő munkálkodásuk serkentőleg fog hatni másokra is a tanítói körben. Csak a kölcsönös támogatás, egyetértés fogja az egyesületek működését sikeressé tenni, a mi pedig nélkülözhetetlen feltétele a népkövelés biztos fejlődésének!

Felhívás a tanári testületekhez és tanító-egyesületekhez.

A tanítóképzés terén újabb időben felmerült ügyek közül a legfontosabbak közé tartozik az internátusok és externátusok kérdése, a melyeknek nagyjelentősége van az ifjúság nevelése, a tanítóképzők sikeres működése, fejlődése s kulturális és politikai hivatása szempontjából.

Számos kérdés merül fel, a mely ez ügyvel kapcsolatban döntésre vár. Pl. feltétlenül szükséges-e képzőinket internátusokkal egybekötni? Mily szervezetet adjunk az internátusoknak és externátusoknak? Mily berendezésük legyenek az internátusi épületek? Minő pedagógiai elveket érvényesítsünk az internátusokban és externátusokban az ifjúság nevelése körül? Milyen legyen a felügyelet, kik és hogyan gyakorolják azt?

A helyes megoldás azonban csak úgy sikerülhet, ha az a lehető legtágasabb körű tárgyalásban, minden oldalról való megvitatásban részesül; ha egyesületünknek minden tagja érvényesíti tapasztalatait, nézeteit.

A Tanítóképző-Intézeti Tanárok Országos Egyesületének választmánya a február 21-iki és április 20-iki ülésein foglalkozott az internátusok ügyével; azonban a kérdésnek beható megvitatásába nem bocsátkozott, hanem, tekintve annak nagy fontosságát és közérdekű voltát, azt a jövő közgyűlés tárgyaúl tűzte ki. Mielőtt azonban ez bekövetkezne, s mielőtt a választmány maga is részletesen tárgyalná ez ügyet, elhatározta, hogy szólíttassanak fel az egyesület tagjai véleményeiknek elmondására.

Ezen határozat értelmében tisztelettel kérjük a tekintetes tanári testületeket s azon tanító-egyesületeket, a melyek egyesületünknek rendes tagjai, méltóztatassanak a tanítóképző-intézeti internátusok és externátusok szervezésére és vezetésére vonatkozólag nézeteiket elmondani és részletes javaslataikat megtenni.

Mivel egyesületünk választmánya azon előadást és javaslatokat, a melyeket Margitay József tagtárs úr a választmánynak előterjesztett, s a melyek a Magyar Tanítóképző f. é. márcziusi füzetének 163. lapján s a jelen füzet 242. lapján olvashatók, a tárgyalás alapjául elfogadta, felhívjuk ezekre testületeink becses figyelmét és kérjük, hogy javaslataikat ezek alapján tegyék meg.

A testületek javaslatai a f. é. *október 15-ig* küldendők a titkári hivatalhoz. Tisztelettel kérjük azonban az egyes tagokat is, hogy véleményeiknek közlőnyünkben, a Magyar Tanítóképzőben, való szabad elmondása s így a minden oldalú megvitatás által az ügynek helyes megoldását előmozdítani szíveskedjenek.

Meg vagyunk győződve, hogy valamint más alkalommal is szives méltánylásban részesültek az egyes testületek és tagok részéről felszólításaink, tevékenységüket ez alkalommal sem fogják megtagadni, hanem minden erővel oda fognak hatni, hogy az ügy akképen oldassék meg, a mint az a tanítóképzés érdekeinek leginkább megfelel.

Kelt Budapesten, 1893. április 30.

A Tanítóképző-Intézeti Tanárok Országos Egyesületének választmánya nevében:

Péterfy Sándor
elnök.

Nagy László
titkár.

Jegyzőkönyv

a választmánynak 1893. április 17-én tartott ülésről.¹⁷⁾

Jelen vannak: *Péterfy Sándor* mint eln., *Radnay Bella*, *Lubinszky Emilia*, *Sebestyén-Stettina Ilona*, *Kápy Gyula* (Sopron), *György Aladár*, *Sebestyén Gyula*, *Léderer Abrahám*, *Luttenberger Ágost*, *Molnár László*, *Nagy Károly*, *Málnai Mihály*, *Nagy László*, Dr. *Baló József*, *Sztankó Béla*, utóbbi jegyző, *Kozocsa Tivadar* és *Herrmann Antal* elmaradásukat kimentették.

27. Elnök a gyülést megnyitván, tudomására adja a választmány-nak, hogy márcz. hó 2-án egyesületünk részéről tisztelgő küldöttség jelent meg gr. Csáky Albin vallás- és közoktatásügyi miniszter úr előtt abból a célból, hogy az egyesületnek febr. 16-án benyújtott s a felekezeti tanító-képzőkben működő tanárok nyugdíjügyének rendezését kérelmező folyamodványát személyesen is ajánlja a miniszter úrnak magas figyelmébe és jóindulatába. — Miniszter úr mint más alkalommal, úgy ezúttal is, szívesen vette a küldöttség megjelenését; rámutatott azon nehézségekre, melyekkel e kérdés megoldása jár, kijelentette azonban, hogy a felekezeti hatóságokkal ez ügyben már folynak a konferálások, s kifejezést adott abbéli reményének, hogy e tanácskozások sikerre fognak vezetni. Ugyancsak ezen alkalommal tiszteltgett a küldöttség Berzeviczy Albert államtitkár úrnál is, ki hasonlólag az ügy kedvező megoldásába vetett reményét fejezte ki.¹⁸⁾ Az elnökség ezen kívül is tett még lépéseket az ügy sikere érdekében. A közlöny III. füzetében megjelent memorandumat különlenyomatban megküldötte az összes felekezeti tanítóképző-intézetek tanári testületeinek, a nevezetesebb tanügyi közlönyöknek és a politikai napilapoknak, a melyek nagyobb része ismertette és támogatta az emlékiratban foglaltakat. Megküldtük végre egy-egy kérő levél kíséretében a közoktatásügyi miniszter úr által összehívott ánkét tagjainak, a kik közül az április 7—9-én tartott értekezleten többen hansulyozták, hogy a tanítóképző-tanárok már most vétessenek fel a nyugdíjintézetbe s ez az indítvány határozattá is vált. A mint elnöknek tudomására jutott, a közoktatásügyi kormány már szét is küldte a bevallási íveket az összes felekezeti tanítóképző intézeteknek.

A választmány örömmel vette tudomásul elnök jelentését s meleg hálaérzelmekkel fogadta a vallás és közoktatásügyi miniszter úrnak a felekezeti tanítóképző-tanárokról való kegyes gondoskodását. Együttal megbizta az elnökséget, hogy figyelemmel kísérvén az ügyet, szükség esetén tegye meg a kellő intézkedéseket.

28. Nagy László, főtitkár a következőkről tesz jelentést:

a) A f. é. február 20-tól április 17-ig három tanítóegyesület

¹⁷⁾ A Magyar Tanítóképző f. é. III. füzetében, márczius 20-ára hirdetett választmányi ülés közbejött elháríthatatlan akadályok miatt nem volt megtartható.

¹⁸⁾ E tisztelgésekről szóló jelentést l. a M. T. III. f. 221—222-ik lapjain.

jelentette belépését, az egyik: Népnevelők Budapesti Egyesülete, képviselni fogja elnöke: Sántha Lajos, igazgató a Kazinczy-utcai el. iskolában; a másik az Ujpesti tanítótestület, képviselni fogja elnöke Mády Lajos igazgató; a harmadik az Aradvidéki Tanítóegyesület, képviselni fogja elnöke Máday Mátvás igazgató Aradon.

b) A Máramarosmegyei Tanítóegyesület elnöksége átiratban értesíti egyesületünk elnökségét, hogy az egyesület képviselével Böckényi Dánielt bízta meg, egyúttal tudatja a választmány azon határozatát, hogy a tanítótestület szívesen vesz részt egyesületi tevékenységünkben és valahányszor véleményadásra szólíttatik fel, annak mindannyiszor készséggel eleget fog tenni.

A jelentésben foglaltakat örömmel veszi tudomásul a választmány. A jelentés első részében névleg felsorolt egyesületeket rendes tagjai sorába igtatja. Kivaló örömeinek ad kifejezést a fölött, hogy a tanítóegyesületek és testületek körében mind nagyobb és nagyobb tért hódít egyesületünk. Közös célunk érdekében kifejtett munkánk sikerének egyik biztosítékát látja abban, hogy a tanítók a képzőtanárokkal karöltve együtt buzgólkodnak az általunk istápoltt ügynek, hazánk népoktatás ügyének elébbre vitelén. Ehhez súzi a választmány abbéli ohajtását, vajha a tanítóképző-tanárok is egyenként és egyetemlegesen felkarolnák a hazai tanítóságot közvetlenül érintő intézmények közül főleg azokat, melyek már jótékony célzatuknál fogva is leginkább igényelik a támogatást.

Örömmel fogadta a választmány a Máramarosmegyei Tanítóegyesület választmányának nyilatkozatát is s ebből az alkalomból kifolyólag határozatképp kimondja, hogy esetről-esetre meghatározandó ügyekben az egyesületünk kötelékébe tartozó tanítótestületek véleménye kikérendő lesz.

29. A választmány sajnálattal értesült Komáromy Lajos egyesületi pénztárnok betegségről, melynek következtében az egyesületi pénztár állásáról szóló jelentés csak a legközelebbi választmányi ülés alkalmával lesz előterjeszhető.

30. Következett *Kapy Gyula*, vál. tagnak, a Soproni ág. ev. tanítóképző igazgatójának az ifjúsági Önképzőkörökről tartott felolvasása. (L. lapunk jelen számában a 246. lapon.) Felolvasó előadását az értekezlet mindvégig nagy érdeklődéssel hallgatta s előadót megéljenezte. Elnök valamennyi jelenlevőnek érzelmeit tolmácsolta akkor, midőn jeles tagtársunknak őszinte köszönetet mondott.

A felolvasás tárgyát képező kérdéshez első sorban György Aladár szól hozzá: Az önképző-köröket czélszerű intézménynek találja, de a tanulók ismereteinek mélyítését sokkal nagyobb feladatnak véli, semhogy az az önképzőkörök által megoldható lenne. Nem is volna helyes szerinte a tudomány szakembereit kialakítani a jelöltekben. Az önképzőkörök feladatát abban látja, hogy ezek által az ifjúság önmunkásságra buzdíttassék. Nem óhajtja elvi kívánatul felállítani azt, hogy az önképzőkörök vezetője az igazgató vagy valamely tanár legyen,

mert ez lohasztaná az ifjúság munkakedvét. Kivánatosnak tartja azonban, hogy az igazgató s a tanárikar jóakarátú tanácscsal irányozzák az önképzőkörbeli munkálkodást.

Léderer Ábrahám szintén hasznosnak látja az önképzőköroket főleg abból a szempontból, hogy a tanító-jelölt tanuljon meg az egyesületekben élni; neki, mint a tanítóttestület s tanítóegyesület leendő tagjának korán meg kell szoknia a más nézetei iránt való türelmet, más véleményének a tiszteletben tartását, a szerénységet, a szabad előadást stb. s mindezeknek szóló igen jó előiskolájául véli az itjusági önképzőkört. Lehető szabadságot óhajt adni az ifjúságnak, mindazonáltal kívánja, hogy az önképzőkör az igazgató s a tanárikar felügyelete alatt álljon. Az önképzőkör munkakörében a reprodukciónál tovább is óhajt menni.

Málnai Mihály a növendékek önképzőkörbeli munkálkodása sikerének biztosítékát tervszerűségben látja, épen ezért szükségesnek véli a tanárikar irányító hatását.

Sebestyén né azt a tapasztalati tényt hozza tel, hogy az igazgató és a tanárok jelenléte s általában közreműködése nemcsak hogy nem lohasztó az ifjúságra nézve, de sőt annyira ösztönző hatású, hogy már ebből a szempontból is kár volna ezen tényezők mellőzése az önképzőkörök tényleges vezetésénél.

Nagy László is óhajt a növendékeknek némi önállóságot adni az önképzőkör ügyeinek intézésében, de a teljes szabadság megadása iránt igen komoly aggályai vannak. A szabadsággal való visszaélés a jó közszellem elfajulására vezet; pártoskodás bizonyos mértékű veszélyeztetése a finom modornak, hiúsági kérdések könnyen felvetődhetnek, ha a növendékek egészen magukra hagyatva intézik az önképzőkör ügyeit. Ezekről megóva szeretné látni ezt az alapjában általa is helyesnek talált intézményt. A mely önképzőkörnek szervezetében meg van a biztosíték arra nézve, hogy ment legyen az egyoldalúságtól, a minden áron produkálni vágyó erőlködéstől, a hiúságtól s a jó közszellem elfajulásától az olyan önképzőkört pártolandónak, üdvösnek tartja.

Majd a felszólalások után Kapy Gyula előadó tette meg észrevételeit, újabb érvekkel támogatván a felolvasása végén pontokba szedett tételeket. A vita végén Péterfy Sándor elnök foglalta össze a felszólalások tartalmát, melynek fonalán az értekezlet a következőkben allapodott meg:

Felkérendőnek tartja az egyes tanár-testületeket, hogy ezen, a képzőintézeti ifjúság nevelésére oly fontos intézmény ügyét tegyék behatár tanácskozás tárgyává s határozataikat közöljék az egyesület választmányával.

Főlkérte Kapy Gyula előadót, hogy mostan tartott jeles felolvasása kiegészítéséül ismertesse részletesen a vezetése alatti intézeti (vagy akár egy ideális) önképzőkör egész belső életét, munkakörét s vezetését.

Czélszerűnek látszanék a fennálló önképzőkörök alapszabályainak közzététele és ismertetése.

A maguk részéről az értekezleten levők kimondották, hogy az

önképzőköröket általában véve elvileg hasznos intézménynek látják, kívánatosnak tartják azonban, hogy az önképzőkörbéli munkálkodás a növekedés mellett a képzettségének megengedhető szabadsága mellett a képzőintézeti oktatás keretében maradjon; az önképzőkörbéli munkálkodás körefőként a reprodukcióban álljon; az önképzőkör vezetője tanár, vagy az igazgató legyen; hogy az önképzésbéli munkásság sikeresebbé tételére alkalmas könyvtár álljon rendelkezésre, s hogy ezen célok elérésére a fentartó hatóság nyújtson segédkezet. Ezen megállapodásokat az értekezlet ezuttal nem kívánja még határozatképp kimondani, minthogy ezen ügy a tanárikarok véleményének beérkezése s ezen kérdésnek közgyűlési tárggyá történendő kitűzése alkalmával behatóbban fog tárgyalatni.

31. Nagy László titkár jelenti, hogy Margitai József vál. tag, a Csáktornyai tanítóképző-intézet igazgatója — ki a legközelebb múlt választmányi ülésen az internátusok vezetéséről és berendezéséről tartott felolvasást, (l. M. T. III. 163. l.) az említett ülés jegyzőkönyvének 25. pontjában foglalt határozathoz képest az internátusok felállítására, illetőleg kezelésére vonatkozó nézeteit tételekbe foglalta s ezen tételeket tárgyalás alá vétel céljából beterjesztette. Határozatba ment, hogy e tételek a M. T. legközelebbi számában tétessenek közzé, s tekintve az ügynek a tanítóképzésre kiható igen nagy fontosságát, kéressenek fel az egyes tanártestületek, hogy ezen kérdést is tegyék tanácskozásuk tárgyává. A választmány csak a beküldött javaslatok és munkálatok alapján fogja az internátusok ügyét tárgyalni s javaslatait a jövő évben tartandó közgyűlés elé terjeszteni. Ennek megtörténte után ezen ügy rendszeres tárgyalás alá fog vétetni.

32. Olvastatott K o l u m b á n Samunak, a dévai állami tanítóképző tanárának alábbi indítványa:

«Gondoskodjék a választmány arról, hogy a meglévő külső körülmények és magasabb paedagogiai elvek számbavételével új és megfelelő szervezeti javaslat készüljön el a tanítóképző-intézetekről, még pedig lehető leghamarább. Az így elkészített szervezeti javaslatot juttassa a választmány (avagy közgyűlés) közokt. Miniszter úr Ó nagyméltóságához, kérvén annak átvizsgálását és elfogadását; egyúttal pedig azt is, hogy az 1868. XXXVIII. t. cz. is az így elfogadott szervezet értelmében módosíttassék, minthogy annak igen sok intézkedése későbbi törvények másféle intézkedései folytán már is érvénytelenné vált.» — Az indítványt a választmány tudomásul vette, a tanítóképzők szervezeti szabályzatát, úgy az 1868. XXXVIII. t. cz. revideálását szükségesnek látja; s elhatározta, hogy akkor, midőn a képzőintézeti szervezeti ügyek tárgyalás alá kerülnek, ez indítványt figyelembe fogja venni.

Budapest, 1893. ápril 17.

Péterfy Sándor,
elnök,

Sztankó Béla,
titkár.

VEGYESEK.

14 szótöbbség. Egy heti élénk, fontos mozzanatokban gazdag vita után, habár sokan igaz lelkesedéssel és nagy szónoki erővel és megdönthetetlen érvekkel szálltak síkra a néptanítók és a népoktatás érdekeiért, 14 szótöbbséggel leszavazta a képviselőház a 400 forintos minimumot is. A május 4-iki szavazás nem válik dicsőségére a magyar képviselőháznak. Azt hisszük, nincs Európában parlament, a mely a néptanítók sorsáról akarván gondoskodni, ma is csak 300 forintot szavazna meg minimum gyanánt; legalább azon államok mindenikében, a melyek ujabbban törvényt hoztak a néptanítók fizetéséről, magasabb fizetést állapítottak meg. Ha valaki csak e határozatból akarná megítélni a magyar országgyűlésnek a kulturális ügyek iránt való érzékét, áldozatkészségét, nagyon szomorú tapasztalatra jutna. A tanítók nem ezt érdemelték azon nép képviselőitől, a mely nép jóvoltaért, művelődéséért áldozzák fel erői javát! Rossz idők járnak a népiskolára. Minden téren rohamos fejlődést tapasztalunk az országban, csak a népiskola ügye halad csigalassúsággal előre. No de majd csak felvirad egyszer a mi napunk. S ez a nap a mi állami életünknek ujabb évezredre való megszilárdulását, Magyarország új meghódítását fogja jelenteni.

A tanítóképző-intézetek tanterv-reviziója. A közoktatási tanács folytatólagosan foglalkozott az állami tanítóképző-intézetek tantervének módosításával. Az általános tananyagelosztás már megtörténvén, az egyes tantárgyak tervének megállapítása került sorba. *A pedagógiai és irodalmi albizottság*, mint a mely leghamarább volt készen munkálatával, a márczius 20-án és 24-én tartott üléseken foglalkozott a pedagógiai és irodalmi tárgyakkal. Első sorban a test- és élettant (előadó Kozocsa Tivadar) tárgyalták. A «testi élet ismertetése» czímen felvették e tárgy körébe a táplálkozást, vérkeringést, lélekzést, kiválasztást, mozgást, érzést. A II. osztály anyagának czíme: «A lelki élet ismertetése, tekintettel a nevelés feladataira». (Előadó dr. Málnai Mihály). E tárgy körébe felvették fejezetek gyanánt a nevelés feladatait, a lelki élet alapjait, az érzelmi, erkölcsi és értelmi életet; öntudat és akarat, az egyén és a közszellem. A III. osztály anyaga «a népiskolai nevelés- és oktatástan» (előadó Radó Vilmos). Ezen körbe felvették a népiskola feladatát és helyzetét, szervezetét és a népiskolai nevelést és tanítást. A IV. osztály anyaga (előadó dr. Kiss Áron) «a nevelés elméletének története» lett; megtartva az általánosan divó felosztást, az egyes korszakokba beosztották a magyar nevelés- és népoktatásügy történetét. A magyar nyelvből és irodalomból (előadó Komáromy Lajos) felvették az I. osztály számára a rendszeres magyar nyelvtant és a stilszika elemeit, olvasást, fogalmazást. A II. osztály tárgyául vették a költészetet, verstant, az elbeszélő, leíró, értelmi és érzelmi költést, közéleti fogalmazványokat. A III. osztály tárgyául kijelölték a prózai műfajokat; az eposzt, regényt, novellát, drámát. A IV. osztály tárgyául meghagyták az irodalomtörténetet. Május 8-án a földrajz-történelmi bizottság tart ülést.

Az állami tanítóképző-intézeti tanárok fizetésrendezése ügyében, mikorra e füzet megjelenik, valószínűleg megtörtént az utolsó tollvonás is, mert a tanítóképző-tanárok beosztása e sorok írása napján már közelállott a befejezéshez. A tanárok, valamint az állami tisztviselők beosztásában a kormány minél nagyobb státusok létesítésére törekedett. Ennek megfelelőleg a tanárok számára két statust alkottak; egyikbe a gimnáziumi és reáliskolai, a másikba pedig a tanítóképző-intézeti és felsőbb leányiskolai tanárokat sorozták. (Eleinte szó volt az összes tanárok egybefoglalásáról.) Az egy statusba tartozók beosztásánál csupán az ansziennitást vették fel alapul. Az igazgatók a beosztásban megelőzik a tanárokat. A mint a beosztás megtörtént és jóváhagyatott, közzé fog tétetni — valószínűleg még május hónapban — a kultuszminisztérium hivatalos közlönyében. Azokat a javításokat, a melyeket a kultuszminiszter úr kilátásba helyezett, ez évben még nem, hanem — állítólag — a jövő évi költségvetésben fogják foganatosítani. A jelen évre tehát marad az állapot egészen úgy, a mint az ideiglenes potlékot kiutalványozták. Így tehát mindenki tudhatja, hogy körülbelül mit fog hozni neki — már a kinek hoz — a fizetésrendezés ez évre. Sokan bizalmatlanul fogadják azt, hogy a felsőbb leányiskolai tanárokkal együttvé soroztak minket. Ezáltal ugyanis egyesek hátrább kerülnek a sorba, például az a tanítóképző tanár, a ki különben 10-ik volna, lesz 16—17-ik, vagy egy felsőbb leányiskolai tanár a 20-ik helyről a 35—40-ikre kerül. Erre nézve azt a felvilágosítást kaptuk, lehet, hogy a nagyobb státusból pillanatnyi hátrány származik; de később annál előnyösebbé válik a helyzet, mert a nagyobb státusban

többször és nagyobb változások fordulnak elő, mint a kicsinyben. A törvényszerű pótlékok kiutalványozása napok kérdése.

A felekezeti tanítóképző tanárok nyugdíja. A napilapokból vesszük át a következő közleményt: A felekezeti tanintézetek tanárai számára létesítendő nyugdíjintézetnek jótéteményt a közoktatásügyi miniszter kiterjeszteni kívánja a nem állami jellegű ama tanító- és tanítónőképző-intézetek, kisdiedővönőképzők, kereskedelmi iskolák és felsőbb leányiskolák tanáira, tanítói és tanítónőire, a kiknek nyugdíjazásánál a tanítók, országos nyugdíjintézete keretében még nem történt gondoskodás. A miniszter ez utóbbi intézeteknél alkalmazott tanárokat vagy a felekezeti középiskolák orsz. nyugdíjintézetébe vagy a nyugdíjintézet külön osztályába szándékozik bevenni, vagy ha ez kivihetetlen lenne, számukra külön nyugdíjintézetről fog gondoskodni. A nyugdíjintézet tárgyában a miniszterium a felekezeti tanintézetekhez vallomási íveket küldött, hogy a leendő számításoknak alapul szolgáló adatokról tiszta képet nyerjen. — Kiegészítjük ez örvendetes hírt azzal, hogy a bevalási íveket nemcsak az autonóm, hanem a többi felekezetek tanítóképző-intézeteinek is megküldték. Igen örvendünk az ügy illetlen fordulatán és felekezeti krtársaink bizonyára halás elismeréssel veszik a miniszter urnak jóindulatát, a melyet ez ügyben tanusít. Az igazság és elismerés kedvéért megjegyezzük, hogy a jelen füzetünk «Tanítóképzés» rovatában kifejtett ama kivánságunk, a melyet az összes felekezeti tanítóképzők bevonása érdekében nyilvánítunk, ez idő szerint tárgyalanná vált.

Aranytoll Lakits Vendelnek. A «Népnevelők Budapesti Egyesülete» felhívja Magyarországot néptanítóit, hogy adják elismerésüknek jelét Lakits Vendel, a «Tanítók Országos Bizottságának» érdemeiben gazdag, nemeslelkű elnöke iránt, «a ki önzetlenül, fáradhatatlan buzgalommal, lankadatlan erélyvel dolgozott évek során s küzd jelenleg is a hazai tanítótság erkölcsi tekintélyének emelésén, anyagi helyzetének javításán». «Csupán arról van szó, hogy Lakits Vendelt aranytollal tiszteljük meg!» Az egyesület felhívja Magyarországot tanítóit, hogy azokozzék e célra. Hazánk néptanítóitása mindenkor elismeréssel volt azok iránt, a kik érte fáradoztak s feltudta fogni az ünnelet, az önfeláldozó munka értékét, mutassák meg, hogy ez a szellem ma is erős bennünk; mutassák meg, hogy szívvel-lelélekkel egyetértének azzal, a ki érdekeiket a lefolyt küzdelemben képviselte. Az adományok f. é. június 10-ig Sánta Lajos igazgató-tanítóhoz, a «Népnevelők Budapesti Egyesülete» elnökéhez, (Budapest, Kazinczy-utca 25. sz.) küldendők.

A szépirás érdekében az angol közoktatási kormány a képző-intézetekhez körlevelet intézett a melyben felpanaszolja, hogy a szépirás tanítását a tanítóképzőkben nagyon elhanyagolják. Bekérték az intézetekről a szépirás gyakorlatokat és a négy szakbíró, a kiknek ezeket kiadták, a következőkben foglalja össze kifogásait. «Az e tárgyra vonatkozó gyakorlatokból és vizsgalapokból kiviláglik, hogy az írás kevés kivétellel nem részesült ama figyelemben, mely azt megilletné. Úgy látszik, hogy e tárgyat némely képzőben nem is tanítják, vagy ha tanítják is, bizonyos meghatározott elvek nélkül. A megjegyzésre méltó főbb hibák: a) Egyenetlenség a vonalak vastagságában, b) Érdesség a vonalakban. c) A betűk vagy nagyon nagyok, vagy nagyon kicsinyek. d) A szemek és horgok vagy nagyon szélesek, vagy nagyon keskenyek. e) A kerek vonalak hajlása rossz. f) A betűk helytelenül vannak összekötve. A jobb írássok jellemzése: a) Szabatoság a betűk alakjában, b) Az egyöntetűség és párhuzamosság az egész gyakorlatban, c) A gondos távoltság az egyes betűk között. Ha a képzőkben az írást több figyelemmel és módszertanilag kezelve tanítanák, bizonyosan maga után vonná az elemi iskolai tanulók jobb írást; azért remélik, hogy a karácsonyi vizsgálatokon már különb vizsgalapokat fognak a képzők bemutatni.» V. L.

Hazaifias ünnepek a zilahi áll. tanítóképzőben. A zilahi áll. tanítóképző az utóbbi időkben két, a hazaifias szellemtől sugallt ünnepnek színhelye volt. Mind a kettőt az «Eötvös-önképző-kör» tartotta.

Az első e hó 2-án folyt le boldog emlékü Eötvös miniszter halála évforduló napján a következő programmal:

Megnyitó beszéd Soós Antal köri elnök által; «Isten a magas égben», Bognár J.-től, énekelt az ifjus, énekkar; Emlékezés b. Eötvös Józsefre, felolvasta Bíró Sándor IV. é. növendék; Magyar népdalok, előadta az ifjus, zenekar; «Vár és kunyhó» b. Eötvös Józseftől, szavalta Hauser János III. é. növendék; «Búcsú», zenéjét szerző Bartalus J., énekelt az ifjus, énekkar; «Eötvös emlékezete», Zichy Antaltól, szavalta Sebessy Károly IV. é. növendék; Magyar induló, Kéler B.-től, előadta az ifjusági zenekar. Ez ünnepélyt nagyszámu közönség hallgatta a képző helyiségében és meghatottan távozott arról.

A második ünnepélyt e hó 4-én rendezték a városház nagytermében. Ez a honfui

áldozatoltárára volt szentelve, a nagy Wesselényi-szoboralap javára. Ezen ünnep programja is szépszámu közönséget hozott össze, annyiaval is inkább, mert ez volt utolsó és tánczsal végzett estélye ifjúságunknak; a jövő farsangon már Temesvározt fogjuk kegyeles és hazafias czélú irányban köri munkásságunkat kifejteni.»

S. A.

A m.-szigeti áll. tanítóképző-intézet (Gönczy-kör)-e i. évi márczius hó 19-én d. e. 11 órakor az intézet volt zenetereinben márczius 15-ikének emlékünnepét a tanártestület és kevés számu vendég jelenlétében következő műsorral ünnepelte meg: 1. «Szózat», énekelte az ifjúsági énekkar. 2. «A rab halála», Vajda Jánostól, szavalta Hubcsik Antal. 3. Hegedűjáték zongorakisérettel, előadták Meress László és Bujda Ede. 4. «Magyarország újjászületésének emlékünnep». Irta és felolvasta Laczkó János. 5. «Nemzeti dal», Petőfi Sándortól, szavalta Szurinka Bertalan. 6. «Rákóczy Induló», énekelte az ifjúsági énekkar. 7. «Introductió», előadta az ifjúsági zenekar. A műsor minden egyes száma igen jól sikerült, jelölte annak, hogy a szereplők nagy gonddal és lelkesedéssel készültek ez ünnepélyre. Különösen kiemelendő Laczkó János felolvasása, mely tárgyának gondos és szép kidolgozásánál, magyaros nyelvezeténél fogva nagy tetszésben részesült s az ifjúságot nagymértékben lelkesítette. A jelenlevők az ünnepély műsorát a legnagyobb érdeklődéssel hallgatták végig, minden számot megdicsérték s az ifjúság magyar hazafias érzülete fölötti osztatlan örömlükben emelkedett hangulattal távoztak.

K. E.

A csáktornyai állami tanítóképző-intézet f. év márczius 15-én hangversenyvel összekötött hazafias ünnepélyt rendezett, melyen oly nagyszámu intelligens közönség vett részt, a melyet Csáktornya talán még soha sem látott együtt. Az ünnepély műsorozata a következő volt: 1. Nyitány a «Hunyady László» operából, előadta az intézeti magánzenekar. 2. a) Tavaszelmult, férfikar Lányi E.-től; b) Talpra magyar férfikar zongorakisérettel Boldis J.-től; előadta az intézeti énekkar. 3. Ünnepi beszéd, tartotta Felméri Albert képző-intézeti tanár. 4. Isten hozád, férfikar Rieger-től, előadta az intézet magánénekkara. 5. Márczius 15., Abrányi E.-től, szavalta Hoffmann Lőrincz. 6. Kurucz dalok, Káldy Gyulától, zongorakisérettel énekelte Kováts Emil úr. 7. Régi magyar hallgatónóta, Abrányi Kornéltól, zongorán előadta Beér Ferencz képző-intézeti zenetanár. 8. a) Néphangok, Beil V.-től férfikar; b) Hymnus, Erkel F.-től férfikar, előadta a kép. magánénekkara. Tekintettel az ünnepély iránti nagy érdeklődésre, az a csáktornyai «Hattyú» szálló nagytermében tartott meg. Felméri A. tanár úr nagyszabású alkalmi beszéde valóban elragadta a közönséget s a műsorozat többi száma pedig oly frenetikus hatást tett, hogy azok mindenikét meg kellett ismétlni. Az ünnepélyt jökedvű mulatozás és táncz követte.

B.

A soproni ev. tanítóképző intézet ifjúsági önképzőköre. A «Pálffy-kör» márczius 15-dikén díszülést tartott, a melynek tárgysorozata a következő volt: 1. «Hymnus». Karének. 2. «Hazánk közoktatásügye 1848-ban». Irta s felolvasta Alapi István IV. éves növendék. 3. «Praeludium», orgonán előadja Keller Sándor IV. éves növendék. 4. «Nemzeti dal», Petőfítől. Szavalta Gindli János III. éves növ. 5. «Tavaszelmult», Lányi Ernőtől Karének. 6. «Rákóczy», Melodráma, dr. Várady Antal és id. Abrányi Kornéltól. Szavalja Czéh István IV. éves növ., Noszlopy Elek III. éves növendék zongorakisérettel. 7. «Kossuth-induló». Előadja a Pálffy-kör zenekara.

A kolozsvári állami tanítóképzőt a vallás- és közoktatási miniszter internátussal szándékozik összekapcsolni. E czélra az intézetben építeni kell; a miniszter a szükséges tervek már el is készítette s az építéshez szükséges tervek az 1894. állami költségvetésbe szándékozik felvenni. A törvényhozás hozzájárulása esetén az építkezést a már elfogadott terv alapján az 1894. évben már meg is fogják kezdeni. A kolozsvári képzőnek kiegészítése már régóta szükséges; mióta pedig megszüntették a zilahi képzőt, elodázhatatlanná vált Kolozsvárt egy minden tekintetben megfelelő modern képző építése. E szükségnek kíván most a közoktatási kormány eleget tenni.

Új kath. tanítónőképző-intézet Pozsonyban. Dr. Roszival István esztergomi kanonok a napokban Pozsonyban időzött, a hol egy új kath. tanítónőképző felállításáról értekezett az Orsolyaszüzek főnöknőjével.

Fabriczy János, tanár az eperjesi ág. ev. tanítóképzőben, lapunk munkatársa, a hazai tanítóképzésnek és népoktatásnak egyik legjelesebb, legfáradhatatlanabb munkása a f. é. április 10-én elhunyt. Haláláról kartársai a következő gyászjelentést adták ki: Az eperjesi ág. h. evang. kerületi kollégium tanári testülete mély fájdalommal jelenti, hogy Fabriczy János a lelkiismeretes és buzgó tanár, szeretett kartárs, kiváló paedagogiai író, életének 48-dik, a tanári pályán eltöltött 15-dik évében f. évi április hó 10-dikén jobblétre szenderült. A boldogult hűlt tetemeit folyó hó 12-dikén délután 4 órakor

fogjuk az ág. h. evang. egyház szertartása szerint örök nyugalomra helyezni. Eperjesen, 1893. ápril 10. A hű barátinak, szeretett kartársnak emlékezte legyen áldott örökre!

Torna-verseny. Az országos torna-versenyt május 20-án és 21-én fogják megtartani. Mint értesültünk, számos tanítóképző ifjúság fog abban részt venni és küzdeni a babérokért. Ismét együtt fogjuk tehát látni képzőintézeti tanuló ifjúságunk jelentékeny részét és kartársainkat. A vizontlátásra!

XXIII. Kimutatás

a f. évi márcz. 3-tól május 22-ig befolyt tagsági díjakról.

1891. évre: Schiffer Ferencz, Versényi Gábor (4—4 frt.)

1892. évre: Dr. Bokor József, Gyertyánffy István, König Gusztáv, Lovcsányi Gyula, Schiffer Ferencz, Schillerné Zilahy Ilona, Dr. Schreiner Mór, Snázel Ferencz, Versényi Gábor, (4—4 frtot)

1893. I. félévre: Menich Antal, Velősy Lipót (2—2 frt.)

1893. évre: Aradvidéki tanító-egyesület, Babik József, Dr. Bartoniek Géza, Bedő Dénes, Belle Sándor, Borbély Sámuel, Felméri Mózes, Dr. Koch Ferencz, Nogely István, Orosz István, Péterfy Sándor, Samu József, Sándor Domonkos, Szabó Géza, Végler Gyula (4—4 frt.).

A jelen évi tagdíjaknak eddigelé még csak 23⁰/₁₀-a folyt be!

Budapesten, 1893. május 25.

Komáromy Lajos.
egyleti pénztáros.

SZERKESZTŐI ÜZENETEK.

S. S. Baja. Köszönöm a szives figyelmeztetést; nem történt hiába. — H. G. Déva. Reményilem, hogy rövid időn elküldhetjük a kívánt dolgot. Tanulságos lesz az adatokat a hivatalos beosztással egybevetni. — K. J. Léva. A beosztás a hivatalos közzététel előtt nem volt nyilvánosságra hozható. — F. A és B. F. Csáktornya. Köszönöm szives leveleiteket, Levél megy. — T. G. Szabadka. A folytatást megkaptam. Ha a várt adatok megérkeztek, kérem tovább. Levél megy. — K. E. Máramarossziget. Köszönöm az ismertetést. A jövő számban! — N. S. Baja. Levelét megkaptam. Örömmel számítok rá. — S. G. Znió. Sajnos volna, ha nem sikerülne. A kormánynak gondoskodni kellene arról, hogy a magyar népoktatásügy képviselőlet nélkül ne maradjon a chicagói kiállításon — dr. H. K. Znió. Köszönöm a küldeményt, Jövőre! — V. I. Nagyvárad Örömmel üdvözöljük a «Nagyvárad Tanítói-kört» egyesületi tagjaink sorában! Ki fogja képviselni? Kérek erre nézve mielőbb tudósítást. — N. J. Losonc. A kimutatást megkaptam, Mély részvétellel értesültem családi gyászáról. — M. J. Znió. E számból kiszorult. Jövőre! — H. J. Kassa. Szives tudósításod felhasználtam. — B. K. Baja. A fontos ügyben levél megy.

